

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**SİCİLL-İ AHVÂL KAYITLARINA GÖRE KAFKAS
DOĞUMLU DEVLET MEMURLARI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

SULTAN AYDIN

BURSA - 2023

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

İSLAM TARİHİ BİLİM DALI

**SİCİLL-İ AHVÂL KAYITLARINA GÖRE KAFKAS
DOĞUMLU DEVLET MEMURLARI
(YÜKSEK LİSANS TEZİ)**

Sultan AYDIN

ORCID:

Danışman

Prof. Dr. Mefail HIZLI

BURSA - 2023

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Bilim Dalı, 702022023 numaralı Sultan Aydın'ın hazırladığı “Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Kafkas Doğumlu Devlet Memurları” başlıklı yüksek lisans tezi ile ilgili savunma sınavı, .../08/2023 günü - saatleri arasında yapılmıştır. Alınan cevaplar sonunda adayın (başarılı/başarısız) olduğuna (oybirliği / oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye
Prof. Dr. Mefail HIZLI
GEMİCİ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
(Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

Üye
Prof. Dr. Nurettin
İstanbul Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

Üye
Prof. Dr. Ali İhsan KARATAŞ
Bursa Uludağ Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi

.../.../2023

YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı/Konusu: “Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Kafkas Doğumlu Devlet Memurları”.

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 131 sayfalık kısmına ilişkin, 13/07/2023 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı **%16**'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

13/07/2023

Adı Soyadı:	Sultan AYDIN
Öğrenci No:	702022023
Anabilim Dalı:	İslâm Tarihi ve Sanatları
Programı:	Yüksek Lisans
Statüsü:	Yüksek Lisans

Danışman
Prof. Dr. Mefail HIZLI
.../07/2023

YEMİN METNİ

Adı Soyadı : Sultan AYDIN
Öğrenci No : 702022023
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans
Danışman : Prof. Dr. Mefail HIZLI

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Kafkas Doğumlu Devlet Memurları**” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

13/07/2023

Sultan AYDIN

ÖZET

Yazar Adı Soyadı : Sultan AYDIN
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : İslam Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı : İslam Tarihi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Mezuniyet Tarihi : .../.../2023
Tez Danışmanı : Prof. Dr. Mefail HIZLI

Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Kafkas Doğumlu Devlet Memurları

Osmanlı Devleti'nde 17. yüzyılda değişen dünya düzenine ayak uydurmak amacıyla başlayarak ve Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile gelişen modernleşme hareketleri idari kurumlarda çeşitli değişimler meydana getirmiştir. Bu kurumsal anlamdaki dönüşümlerden biri de bürokraside uygulanan yenileşme hareketleridir. Memurların, başta eğitimleri olmak üzere istihdam alanlarında da çeşitli düzenlemeleri beraberinde getiren ıslahatlar, modern anlamdaki bürokrasinin ilk nüvelerini oluşturur. Tanzimat'tan sonra başkent dışındaki görevlilerin tek bir merkezden kontrolünü sağlamak ve görev sürelerindeki durumlarını takip etmek amacıyla 1879 yılında kurulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu tarafından tutulan Sicill-i Ahvâl Defterleri, son dönem Osmanlı biyografisi çalışmalarında birincil kaynak değeri taşımaktadır. 1896 yılında mevcut komisyonun kaldırılmasıyla Memur-ini Mülkiye Komisyonu tarafından kayıtlar tutulmaya devam edilmiştir. 1879-1909 tarihleri aralığında muhtelif hacimlerden oluşan 201 adet defter, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Sicillerde yer alan memurların doğum yeri, baba adı, etnik kökeni ve doğum tarihlerinin özet olarak elektronik ortamda sunulması araştırmacıların erişimini kolaylaştırmaktadır. Mevcut çalışmada Sicill-i Ahvâl Defterlerine bağlı kalınarak Kafkasya Doğumlu 158 memurun istihdam süreçleri incelenecektir. Buna göre çalışmada yer alan şahısların kimlik bilgileri, eğitim durumları, istihdam alanları, maaşları, aldıkları ödül ve cezalar gibi defterlerde yer alan kayıtlar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bürokrasi, Osmanlı, Memur, Sicill-i Ahvâl, Kafkasya.

ABSTRACT

Name and Surname : Sultan AYDIN
University : Bursa Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Islamic History and Arts
Branch : Islamic History
Tezin Niteliği : Master
Mezuniyet Tarihi : .../.../2023
Supervisor : Prof. Dr. Mefail HIZLI

According to the Registry Books Officials Born of Caucasian

The modernization movements that started in the 17th century in the Ottoman Empire in order to keep up with the changing world order and developed with the declaration of the Tanzimat Edict brought about various changes in administrative institutions. One of these institutional transformations is the innovation movements implemented in the bureaucracy. The reforms, which brought along various regulations in the fields of employment, especially in the education of civil servants, constitute the first core of bureaucracy in the modern sense. The Sicill-i Ahvâl Notebooks, which were kept by the Sicill-i Ahvâl Commission, which was established in 1879 in order to control the officials outside the capital from a single center after the Tanzimat and to monitor their status during their tenure, are of primary source value in recent Ottoman biography studies. With the abolition of the existing commission in 1896, records continued to be kept by the Civil Service Commission. Between 1879-1909, 201 notebooks of various volumes are currently kept in the Presidential Ottoman Archives. Submitting the place of birth, father's name, ethnic origin and date of birth of the civil servants in the registry in summary electronically facilitates the access of researchers. In the present study, employment processes of 158 civil servants who were born in the Caucasus will be examined by adhering to the Sicill-i Ahvâl Registers. Accordingly, the records in the books such as the identity information, educational status, employment areas, salaries, awards and punishments of the persons involved in the study will be examined.

Keywords: Bureaucracy, Ottoman, Officer, Sicill-i Ahvâl, Caucasia

ÖNSÖZ

Tanzimat'ın ilanıyla hız kazanan bürokrasi alanında yapılan değişiklikler beraberinde bazı tedbirlerin alınmasını zorunlu kılmıştır. Merkez ve taşra teşkilatında yer alan memurların istihdam süreçlerine ilişkin her türlü bilgiyi kontrol etmek amacıyla oluşturulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu bu yeniliklerden yalnızca bir tanesidir. Komisyon tarafından tutulan Sicill-i Ahvâl Defterleri, erişilen bilgilerin kayıt altına alındığı defterlerdir. Memurların kimlik, eğitim ve istihdam süreçlerine ilişkin bilgilerin yer aldığı bu defterler dönem hakkında bilgi erişimine imkân sağlamaktadır. Bu çalışmada defterlere bağlı kalınarak Kafkasya doğumlu devlet memurlarının istihdam süreçleri incelenerek dönemim sosyo-ekonomik düzeyi hakkında bilgi edinilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen memur kayıtlarıyla birlikte devletin ıslahat çalışmaları kapsamında yapmış olduğu yenilikler ve döneme ilişkin siyasi bilgiler defterlerdeki örneklemeler ışığında incelenerek bilgiler aktarılmıştır. Devlet görevlilerinin hayatlarına dair dikkat çeken birtakım bilgiler, metin içerisinde ilgili kısımlarda yer verilmiştir. Kafkasya doğumlu memurlar olarak incelenen mevcut çalışmada kişilerin muhaceret durumu göz önünde bulundurularak belgelerde yer aldığı şekilde hicret bilgileri, göç etmeden önce almış olduğu eğitimler çalışma kapsamında incelenmiştir.

Ders döneminde arşiv konusunda engin tecrübelerini paylaşan ve çalışmanın son şeklini almasında desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mefail HIZLI'ya, konu belirleme süreci ve başlangıç aşamasında ilgi ve alakasına minnettar kaldığım değerli emekli hocam Prof. Dr. Salih PAY'a şükranlarımı ve hürmetlerimi sunarım. Eğitim hayatım boyunca ve bilhassa yüksek lisans döneminde her zaman destekçim olan teyzem Emine YAZICIOĞLU AK'a ve maddi manevi desteklerini esirgemeyen sevgili aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Sultan AYDIN

Bursa/2023

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xii
GİRİŞ	1
1. Konu, Amaç ve Kapsam	1
2. Yöntem.....	2
3. Kaynaklar ve Araştırmalar	3

I. BÖLÜM

KAFKAS COĞRAFYASI VE TOPLUMSAL YAPISI

1. Kafkasya'nın Coğrafi Özellikleri.....	8
2. Kafkasya'da Sosyal ve Ekonomik Hayat.....	10
3. Kafkasya'da Siyasi Yapı	12

II. BÖLÜM

KAFKASYA DOĞUMLU DEVLET MEMURLARININ ÖZLÜK BİLGİLERİ

1. İsimleri ve Doğum Tarihleri.....	16
2. Etnik Kökenleri	22

3. Baba İsimleri ve Baba Meslekleri	27
4. Eğitim Durumları	34
5. Lisan Bilgileri	44
6. Telif Eseri Olan Memurlar	52
7. Hicret Bilgisi Bulunan Memurlar	53
8. Vefat Bilgisi Yer Alan Memurlar	56

III. BÖLÜM

KAFKASYA DOĞUMLU DEVLET MEMURLARININ VUKÛAT KAYITLARI

1. Göreve Başlama Yaşı ve İlk İstihdam Şekli	57
2. İstihdam Alanları.....	64
3. Memurların Aldıkları Maaşlar	75
4. Nişan ve Rütbeleri.....	82
5. Savaşa Katılan Memurlar	90
6. Cezaî Durumları	93
7. Mâzûliyet ve Tekâüd Maaşı Alan Memurlar	96
SONUÇ.....	102
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	110
EK-1	110
Hüseyin Sıdkı Efendi	110
EK-2	112
Mehmed Rüşdü Bey.....	112
EK-3	119
İshak Şevki Efendi	119

KISALTMALAR

B.O.A.	: Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
d.	: Defterler
DH.	: Dâhiliye Nezâreti
D.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
H.	: Hicrî
M.	: Miladî
SAİD.	: Sicill-i Ahvâl Defterleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1: İsimleri ve Doğum Tarihleri	17
Tablo 2: Etnik Kökenleri	23
Tablo 3: Dil Bilgilerine Göre Etnik Kökenleri	26
Tablo 4: Baba İsimleri.....	27
Tablo 5: Baba İsimleri ve Meslekleri	32
Tablo 6: Baba İsimleri ve Lakapları.....	34
Tablo 7: Eğitim Durumları.....	35
Tablo 8: Lisan Bilgileri	45
Tablo 9: Telif Eseri Olan Memurlar.....	53
Tablo 10: Hicret Bilgisi Bulunan Memurlar	54
Tablo 11: Vefat Bilgisi Yer Alan Memurlar	56
Tablo 12: Göreve Başlama Yaşları ve İlk İstihdam Şekilleri	58
Tablo 13: İstihdam Alanları	64
Tablo 14: Maaş Miktarları	76
Tablo 15: Nişân ve Madalyaları	83
Tablo 16: Diğer Devletlerin Nişânları	87
Tablo 17: Rütbe ve Sınıfları	88
Tablo 18: Savaşa Katılan Memurlar.....	91
Tablo 19: Cezaî Durumları.....	94
Tablo 20: Mâzûliyet Maaşı Alan Memurlar.....	97
Tablo 21: Tekâüd Maaşı Alan Memurlar	99

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Doğum Tarihi Aralığı.....	21
Grafik 2: Memurların Etnik Köken Dağılımı	27
Grafik 3: Yabancı Dil Sayıları.....	50
Grafik 4: Yabancı Dil Çeşitleri.....	51
Grafik 5: Göreve Başlama Yaş Aralığı.....	63

GİRİŞ

1. Konu, Amaç ve Kapsam

Göç olgusu, sebep ve sonuçlarıyla birlikte düşünüldüğünde insan, coğrafya, ulaşım gibi farklı disiplin ve temalar bağlamında incelenebilecek birçok unsuru barındırır. Özellikle göçün sebepleri hakkında birçok teori ortaya atılmıştır. Sosyolog Lee'nin "itici sebepler" ve "çekici sebepler" teorisi bunlardan yalnızca bir tanesidir. Buna göre iklim değişikliği, savaşlar, geçim zorlukları, isyanlar gibi yaşanan bölgeden uzaklaşılmasını zorunlu kılan itici sebeplerin, göç edilecek bölgenin daha iyi şartları barındırıyor olması ise çekici sebeplerin meydana getirdiği göçlerdir.¹ Nitekim Osmanlı Devleti döneminde de Anadolu topraklarında kimi zaman itici kimi zaman da çekici sebeplerin meydana getirdiği kitlesel göç hareketleri yaşanmıştır.

19. yüzyılda Kırım'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi ve bununla birlikte Kafkas coğrafyası üzerindeki yayılmacı politikaları bu coğrafyada yaşayan milletlerin bölgeden uzaklaşmasını zorunlu kılan "itici sebepleri" meydana getirmiştir. Osmanlı-Rus mücadeleleri sonucunda kaybedilen topraklar ve Rusya'nın bölgede uygulamış olduğu asimile etme politikası farklı etnik yapıları sahip olan Kafkas halklarını olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle binlerce insan "Halife'nin ülkesi" düşüncesiyle Osmanlı topraklarına hicret etmiştir. Ülkesine sığınmak isteyen muhacirlere iskân hakkı tanıyan Osmanlı Devleti, göçerlerin mağduriyetlerinin en aza inmesi için yeni politikalar geliştirerek ihtiyaçları karşılamaya çalışmıştır.

Kafkas coğrafyasından göç eden insanların barınma, giyecek, yiyecek gibi zaruri ihtiyaçlarının karşılanması için çeşitli komisyonlar teşekkül ettirilerek iskân süreçlerinin sistemli ve hızlı işleyişi sağlanmış; Çerkez, Gürcü, Abhaz gibi farklı milletlerin toplum içerisinde yer edinebilmelerine destek verilmiştir. Eğitimli ya da zanaat sahibi muhacirlerin göç ettikleri bölgelerde mevcut birikimlerini kullanmalarına imkân verilmiştir. Tanzimat'ın ilanı ile yeni açılan okullarda sivil insanların eğitim almalarına imkân sağlanması, muhacir çocuklarının da bürokraside

¹ Everett Lee, akt. Yusuf Adı Güzel, *Göç Sosyolojisi* (Ankara: Nobel Yayınları, 2016), 25-26.

yer alabilmelerinin önünü açmıştır. Nitekim çok sayıda muhacir mülkî, askerî ve ilmî kurumlarda istihdam edilmiştir.

“Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Kafkas Doğumlu Devlet Memurları” adlı çalışmanın konusunu Kafkasya doğumlu devlet memurlarının sicil kayıtları oluşturmaktadır. II. Abdülhamid (1876-1909) döneminde oluşturulan sicil defterleri, devletin ekonomik ve sosyal durumunun incelenmesine imkân sağlamaktadır. Kafkasya doğumlu olduğu tespit edilen 158 devlet memurunun sicil kayıtlarında yer alan bilgilerden dönemin bürokrasisi, Osmanlı coğrafyası, sosyo-ekonomik durumu hakkında değerlendirme yapılmıştır.

“Sicill-i Ahvâl Kayıtlarına Göre Kafkas Doğumlu Devlet Memurları” adlı çalışmada öncelikli olarak muhaceret durumu göz önünde bulundurularak Kafkasya doğumlu devlet memurlarının nüfus bilgileri, eğitim durumları, istihdam şekilleri, hizmet alanları, maaşları, verilen ödüller ve cezalar, görev yerlerini tespit etmek amaçlanmıştır. Bunun yanı sıra son dönem Osmanlı bürokrasisi ve mahallî idareleri hakkında bilgi sahibi olmak, Osmanlı-Rus savaşı sonucunda Anadolu’ya Kafkas coğrafyasından yaşanan göçlerin memur istihdamındaki etkisini ortaya çıkarmak, devletin farklı milliyete sahip bireyleri istihdam şekillerini incelemek ve Kalemîye’den Mülkiye’ye doğru gerçekleştirilen yenilik hareketlerinin örneklemelerini ortaya çıkarmak çalışmanın diğer amaçlarını oluşturmaktadır.

Kafkasya doğumlu devlet memurları yalnızca Sicill-i Ahvâl Defterleri’ne bağlı kalınarak incelenmiştir. Bununla birlikte Gürcistan, Çerkezistan, Dağıstan, Lazistan, Batum, Çürüksu vb. gibi bölgeler de Kafkas coğrafyasına dahildir. Ancak coğrafyanın tamamının incelenmesi yüksek lisans çalışmasının sınırlarını aşacağı için katalog taraması “Kafkasya Doğumlu” filtrelemesiyle sınırlandırılmıştır. Bu sınırlama dahilinde 158 kişi tespit edilmiştir. Çalışma dahilinde yalnızca tespit edilen şahıslar incelenmiştir. Memurların yalnızca defterlerde yer alan bilgilerinin değerlendirilmesi çalışmanın bir başka sınırlılığını oluşturmaktadır. Örneğin vefat bilgisi şahısların tamamında bulunmamaktadır.

2. Yöntem

Tezde nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Öncelikli olarak mevcut çalışma ile benzerlik arz eden araştırma eserleri incelenerek ikincil kaynak değerindeki eserler

tespit edilmiştir. Çalışmanın birincil kaynak niteliğindeki arşiv kayıtlarını “Sicill-i Ahvâl Defterleri” oluşturmaktadır. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi’nde dijital ortamda tarama derleme yöntemiyle ilgili şahısların sicil kayıtlarının içerik analizi yapılmıştır. Memurların tespitinde kataloglarda yer alan sıra takip edilerek bütün memurların transkripsiyonları hazırlanmış (bunlardan birkaçına metin olarak tezin Ekler kısmında yer verilmiştir) ve elde edilen bulgular ışığında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Kayıtlardan elde edilen bilgiler mevcut literatürden faydalanılarak açıklanmış ve tetkik edilmiştir. Kısacası araştırmada doküman taraması yöntemi uygulanmıştır.

3. Kaynaklar ve Araştırmalar

Çalışmanın birincil kaynak değerine sahip Sicill-i Ahvâl Defterleri, II. Abdülhamid döneminde Hayrettin Paşa’nın sadareti zamanında muvakkat olarak oluşturulup zamanla kurumsallaşan Sicill-i Ahvâl Komisyonu’nun tutmuş olduğu defterlerdir.² 1839 sonrası gerçekleştirilen reform hareketlerinin bütün bir idari yapıyı ve vilayetleri kapsamı, gayrimüslim memurların bürokraside yer almaları, devletin memur istihdamında yeni düzenlemeler yapmasını zorunlu kılmıştır. Bu sebeple 1896 yılında Sicill-i Ahvâl Komisyonu lağvedilerek yerine daha geniş yetkilerle donatılmış Memurîn-i Mülkiye Komisyonu kurulmuştur.³ Tek bir merkezde toplanan ve geniş yetkilerle donatılan bu komisyon sayesinde çalışmalar daha da sistemli bir hale getirilmiştir.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu’nun kuruluş aşamasında iş bölümüne gidilmemiş olmakla birlikte zamanla sistemleşen komisyon çalışmalarının kolay yürütülmesi amacıyla “Tedkikât”, “Tescilât” ve “Evrak” kalemleri adıyla üç şube oluşturulmuştur. Her bir kaleminin sorumluluklarının sınırlarını belirten Şûra-yı Devlet mazbatası, 1893 tarihli sadaretin izin tezkiresiyle bir kararname haline getirilmiştir.⁴ Memurların sicil kayıtlarının tutulduğu işlemler sırasında, komisyon tarafından oluşturulan birçok defter ve belge ortaya çıkmıştır. Şahısların bilgilerinin bulunduğu bu belge çeşitleri şunlardır: Sicill-i Umûmî Defterleri, Sicill-i Husûsî Defterleri, Fihrist Defterleri, Jurnal Defterleri, Defâtir-i Mahsûsa, Tercüme-i Hâl Varakaları, Tercüme-i Hâl

² Gülden Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu’nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)*, (İstanbul: Der Yayınevi, 2004), 7-11.

³ Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu*, 89.

⁴ Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu*, 17.

Varakası Hülâsası, Tercüme-i Hâl Varakası Hülâsasının Tasdikli Sûreti, Vukûat Cetvelleri, Sicil İstatistikleri Cetvelleri.

II. Meşrutiyet'in ilanı (1908) ve Kanun-i Esasi (1876) ile birlikte farklı bir usul uygulanarak umûmî defter tutma geleneğinden vazgeçilmiştir. Yeni yasalara göre her daire memur seçimini müstakil olarak yapacağından, her görevli için kendi dairesi tarafından hususi sicil dosyaları oluşturulmuştur. 1914 sonrasında da tasdikli tercüme-i hâl varakaları yerine kamu görevlilerine sicil cüzdanı verilme sistemine geçilmiştir.⁵ Buna göre Sicill-i Ahvâl defterleri 1908 yılına kadar ki sicil kayıtlarını içermektedir.

Osmanlı Devleti idari yapısında görev almış kişilerin görev süreçlerindeki vukûat kayıtlarını tanzim etme işlemine “Sicill-i Ahvâl”, bu kayıtlar sonucunda meydana gelen defterlere de “Sicill-i Umûmî Defterleri” adı verilmiştir.⁶ Sicill-i Ahvâl Defterleri ya da Sicill-i Umûmî Defterleri olarak bilinen arşiv defterleri, Osmanlı tarihi biyografi çalışmalarında birincil kaynak değerine sahip resmî belgelerdir. Toplamı 201 adet bu defterlerden 18 numaralı olanı defter iki adet, 179 ve 190 numaralıların sayfaları boş, 80 ve 150 numaralıları ise zeyl defterleridir. Defterlerin boyutları ve sayfa adetleri birbirinden farklıdır.⁷ Ahvâl defterleri eskiden uygulanan Divânî hattı yerine daha kıvrak, çabuk ve kalem kaldırılmadan yazmanın mümkün olduğu Rik'a hattı ile yazılmıştır.⁸ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (B.O.A.) tarafından muhafaza edilen bu defterlerin tamamının dijital ortama aktarılması, araştırmacıların defterlere çevrimiçi bir şekilde erişimine imkân sağlamaktadır.

Sicill-i Ahvâl defterlerinde yalnızca üst rütbeliler değil vilayet, sancak, kaza ve nahiyelerde de görev alan idarî, askerî, mülkî görevlilerin tamamı yer almaktadır. Belgelerdeki toplam kişi sayısı hakkında farklı rakamlar verilse de *B.O.A. Rehberine* göre 51.692 kişidir.⁹ Defterlerde kayıt altına alınmış memurların her birine müstakil olarak birer sayfa ayrılmıştır. Mezkûr memurların bilgileri genellikle bir bazen yarım bazen de iki sayfa olacak şekildedir. İki sayfanın yeterli olmadığı durumlarda

⁵ Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu*, 168.

⁶ Yusuf Sarıay vd. *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:108, İstanbul 2010, 237.

⁷ Gülden Sarıyıldız, “Sicill-i Ahvâl Defterleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2009), 37/134.

⁸ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2004), 107.

⁹ Sarıay, *B.O.A. Rehberi*, 237.

ise şahsa ait bilgiler “*İşbu zeylin mâ-ba‘di 150’inci zeyl defterinin 43’üncü sayfasına nakledilmiştir.*”¹⁰ şeklinde sayfanın kenarına düşülen bir derkenarla devamının hangi defterin hangi sayfasında olduğu belirtilmiştir. Zikredilen zeyl defterinde de atıf yapılan şahsa ait bilgiler “*İşbu zeyl üçüncü defterin 769’uncu sahifesinde mukayyed Mehmed Rüşdü Bey’in terceme-i hâline mâ-ba‘ddir.*”¹¹ şeklindeki bir derkenarla devam etmektedir. Kafkasya doğumlu olarak incelenen altı memurun bilgileri zeyl defterine eklenen bilgilerle son bulmaktadır. Ahmed Cavid Efendi¹², İbrahim Efendi¹³, İbrahim Fevzi Bey¹⁴, Mehmed Nuri Bey¹⁵, Mehmed Rüşdü Bey¹⁶ ve Mehmed Tevfik Bey¹⁷ zeyl defterine atıf yapılan şahıslardır. Hasan Bey’in kaydında ise “*İşbu zeyl mâ-ba‘di 180’inci zeyl defterinin beşinci sahifesine naklen icrâ kılınmıştır.*”¹⁸ notu bulunmaktadır. Ancak 180 numaralı bir zeyl defteri bulunmamakla birlikte mezkûr defterin ilgili sayfasında başka bir şahsın kaydı yer almaktadır. Bununla birlikte Hasan Bey ile aynı kimlik bilgilerine sahip başka bir kayda da rastlanmamıştır.

Kafkasya doğumlu olarak incelenen şahıslardan Hüseyin Sıdkı Efendi iki farklı kayıta yer almaktadır.¹⁹ Mezkûr şahsın bilgileri iki farklı defterde detaylarda farklılıklar gösterse de doğum tarihi, eğitim bilgileri ve vukûat kayıtları tarihleriyle birlikte benzerlik arz etmektedir. Buna göre daha az bilginin yer aldığı belgedeki bilgiler Ek-1 olarak verilmiştir.²⁰

II. Abdülhamid döneminde uygulanan memurların iki sınıfa ayrılması geleneği, sicil tutma sisteminde de ayrımın gözetilmesini gerekli kılmıştır. Birinci ve ikinci sınıflara mensup memurların komisyona sunmuş oldukları hâl varakaları farklı muameleler görerek ilgi sınıfın defterinde kayıt altına alınmıştır.²¹ Defterlerin başlangıç

¹⁰ Osmanlı Arşivi (B.O.A.), *Dahiliye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Defterleri (DH. SAİD. d.)*, No. 10, Gömlek No 769.

¹¹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 150, Gömlek No. 43.

¹² B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 150, Gömlek No. 187.

¹³ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 80, Gömlek No. 375.

¹⁴ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No.150, Gömlek No. 129.

¹⁵ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 150, Gömlek No. 463.

¹⁶ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No.150, Gömlek No. 43.

¹⁷ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 80, Gömlek No. 471.

¹⁸ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 72, Gömlek No. 85.

¹⁹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 93, Gömlek No. 269.

²⁰ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 92, Gömlek No. 109.

²¹ Carter V. Findley, *Osmanlı Devletinde Bürokratik Reform: Babialı 1789-1922*, çev. Latif Akyol-İzzet Boyacı, (İstanbul: İz Yayıncılık, 1994), 228-229.

kısımlarında “*sınıf-ı sâni*”²² ya da “*sınıf-ı evvel*”²³ gibi ifadelerle sınıf bilgisi not edilmiştir. Ancak “*sicill-i umûmî defteri olup 507 sahîfeyi hâvîdir*”²⁴ şeklinde bir notla sınıfı belirtilmeyen defterler de bulunmaktadır. Buna göre çalışma çerçevesinde incelenen 158 kişinin bilgilerinin yer aldığı 110 farklı deftere göre 32 kişi birinci sınıf, 75 kişi ikinci sınıf memur statüsündedir. 51 kişiyle ilgili herhangi bir sınıf bilgisi mevcut değildir. 93 numaralı defterin ise hangi sınıfa dahil olduğu bilgisi mevcut değildir. Ancak 93 ve 92 numaralı defterlerde ayrı ayrı yer alan Hüseyin Sıdkı Efendi’nin 92 numaralı defterde birinci sınıfa dahil olduğu bilinmektedir.²⁵ Buna göre 93 numaralı defterin de birinci sınıfa ait bir defter olması muhtemeldir. Bu nedenle 93 numaralı defterde yer alan diğer şahıslar da birinci sınıfa dahil edilmiştir.

Sicill-i Ahvâl Defterlerinde yer alan bilgiler genellikle aynı sıra gözetilerek kayıt altına alınmıştır. Kayıtların başlangıç kısmı memurların el yazıları ile doldurdukları tercüme-i hâl varakalarından tespit edilen bilgilerin özetleri, sonraki kısımlarda ise memurların şahsi olarak bildirdikleri ya da ilgili nezaretlerden gelen mazbatalarla doğrulanan vukûat kayıtları yer almaktadır. Ancak kimi zaman şahsın kimlik bilgileri ya da yeterlilik bilgileri vukûat kayıtları kısımlarında da geçmektedir. İkinci ve üçüncü bölümlerde bu şekildeki bilgiler ilgili başlık altında incelenmiştir. Memurların kimlik bilgilerinin kayıtlı olduğu ilk kısım arşiv uzmanları tarafından okunarak dijital ortamda özet şeklinde sunulmuştur. Araştırmacılar şahsın ismi, doğum tarihi, doğum yeri bilgilerine sahip oldukları takdirde belgelere hızlıca erişim sağlayabilmektedir. Ancak kimi zaman özette yer alan bilgilerle arşiv belgesinde yer alan bilgiler farklılık arz edebilmektedir. Örneğin Ali Efendi’nin katalogda doğum yılı 1287’dir. Oysa belgede 1289 olarak geçmektedir.²⁶ Hasan Hüsnü Bey²⁷ ve Mehmed Neşet Bey²⁸ ise katalogda efendi olarak nitelendirilmişlerdir.

Tercüme-i hâl varakaları defterlere kayıt edilirken bazı hatalar yapılmıştır. Sehven yapılan bu hatalar derkenarlarla belgelerde ifade edilmiştir. Örneğin; Ali Bey’in kaydında Mehmet Turgut Efendi adlı bir şahsın vukûat kaydına ilişkin bir bilgi

²² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 105.

²³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 113.

²⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 164.

²⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 93, Gömlek No. 269. EK-1: B.O.A. DH. SAİD. d. No. 92, Gömlek No. 109.

²⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 158, Gömlek No. 363.

²⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 393.

²⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 92, Gömlek No. 249.

mevcuttur. Bu bilgi “İş bu zeyl dokuzuncu deftere yazılacak iken sehven buraya geçmiş iptal edilmiştir.”²⁹ şeklindeki bir derkenarla bildirilmiştir. İbrahim Edhem Efendi’nin kaydında da “İşbu zeyl sehven alındığı cihetiyle çizilmiştir.”³⁰ Üstü çizilen kısım transkript edilmemiştir. Hasan Bey’in kaydında ise bir paragraf iki defa yazılmıştır.³¹ Ancak belgede buna dair bir not mevcut değildir, bilgilerinin tamamının aynı olmasından anlaşılmaktadır. Bu sebeple iki paragraf da transkript edilmiştir. Zamanla fiziki şartlardan olumsuz etkilenecek tahrip olmuş belgeler de mevcuttur. Hüseyin Sıdkı Efendi³² ve İlyas Sırrı Bey³³’in kayıtları bunlara örnek olarak verilebilir.

Sicil kayıtlarından memurlar hakkında elde edilen bilgiler ikincil kaynak değerine sahip mevcut literatürden faydalanılarak değerlendirilmiştir. Memurların doğum yeri olan Kafkasya coğrafyası müstakil bir bölüm altında incelenerek coğrafya hakkında bilgi verilmiştir. Osmanlı-Kafkas ilişkileri sicil defterlerinin oluşturulduğu dönem çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada özel isimlerin yazımında D.İ.A. madde başlıkları esas alınmıştır. Buna göre diğer çalışmalarda yer alan “Çerkes” değil, “Çerkez”³⁴ yazımı tercih edilmiştir.

Sicill-i Ahvâl kayıtlarına bağlı kalınarak doğum yerlerine, din aidiyetlerine ya da istihdam alanlarına göre farklı başlıklar altında incelemeler yapılmıştır. Bu çalışmalar içerisinde Kafkasya doğumlu olarak yapılmış bir çalışma mevcut değildir. Çalışmanın göç teması altında incelenmesi ve farklı etnik grupları barındırıyor olması diğer araştırmalardan farkını oluşturmaktadır. Araştırmada kullanılan Sicill-i Ahvâl defterlerine müstakil olarak bir bölüm halinde değil de giriş kısmında kaynak tanıtımı olarak ele alınması, değerlendirme bölümlerinde belgelerdeki ifadelerle sıkça yer verilmesi ve Tanzimat’ın ilanı ile bürokraside yapılan değişikliklerin müstakil bir bölüm olarak değil de belgelerden elde edilen örneklerle ışığında ele alınması çalışmanın diğer özgün değerlerini oluşturmaktadır.

²⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 19, Gömlek No. 261.

³⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 355.

³¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 85.

³² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 93, Gömlek No. 269.

³³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 93, Gömlek No. 83.

³⁴ Sadık Müfit Bilge. “Çerkezler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), EK-1/2877.

I. BÖLÜM

KAFKAS COĞRAFYASI VE TOPLUMSAL YAPISI

1. Kafkasya'nın Coğrafi Özellikleri

Karadeniz'in kuzeyinden Hazar Denizi'nin batısına kadar sıradağlar şeklinde uzanan dağlık bölgeye Kafkasya denilmektedir. Kafkas isminin nereden geldiği ve dağların isimlendirilmesi hakkında pek çok fikir ortaya atılmışsa da “Kafkas” adına ilk defa M.Ö. 6-5. yüzyıllarda Yunan bilim insanı Eshil'in (M.Ö. 456-455) eserinde “Kavkosos” şeklinde rastlanır.³⁵ Kafkas ya da Kafkaslar, Karadeniz ile Hazar Denizi arasında yer alan, uzunluğu 1.100 km., genişliği 100-160 km. arasında olan yüksek dağların genel adıdır.³⁶ Kafkas dağları bölgeyi kuzey ve güney olmak üzere ikiye bölmektedir. Bununla birlikte Anadolu-İran-Arap memleketleri ile Kıpçak bozkırları ve İskit memleketlerini birbirlerinden ayıran doğal bir settir.³⁷

Doğusunda Hazar Denizi, batısında Karadeniz, güneyinde Çoruh, Arpaçay ve Aras nehirleri bulunan, kuzeyinde Don nehri ağzı, çok sayıda gölün yer aldığı Maniç bataklığı ve Kuma nehirleri ile çevrelenen bu dağlık bölge, doğu-batı güney kuzey arasında oldukça önemli bir geçiş noktası olma konumdadır. Bu durum gölgeye önemli bir jeopolitik konum özelliği kazandırmıştır. Bu yönden Kafkasya'nın coğrafi konumu, Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının arasına girmiş olan Marmara, Ege, Azak Denizi gibi iç denizlerin meydana getirdikleri doğal bir su koridorunun uç kısmında, bununla birlikte Hazar Denizi vasıtasıyla da doğuya ve Orta Asya'ya bağlanmış bir vaziyettedir. Kafkasya Rusya için Avrupa ile Orta Asya arasında bir geçiş köprüsü olmasının yanı sıra, Karadeniz ve Hazar Denizine kıyısının olması sebebiyle Rusya'nın Karadeniz-Boğazlar-Akdeniz yolu ile Süveyş kanalına inebilmesine imkân sağlaması yönünden de Rusya'nın stratejik menfaatleri açısından son derece önemli bir bölgedir.³⁸ Bu sebeple Ahmet Cevdet Paşa “Osmanlılarla Ruslar

³⁵ Muharrem Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya* (İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2006), 23.

³⁶ Ufuk Tavkul, *Kafkasya Gerçeği* (İstanbul: Selenge Yayınları, 2007), 25.

³⁷ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri 1856-1876* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022), 15.

³⁸ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 41.

arasındaki kavganın gerçek sebebini bilmek Kafkasya'nın ve dağlarının coğrafi durumunu öğrenmeye bağlıdır.” demiştir.³⁹

Sarp ve engebeli Kafkas Dağlarında XIX. yüzyıla kadar tekerlekli arabayla geçilebilecek iki geçiş noktası mevcuttu. Bu geçiş noktalarının ilki, Hazar Denizi ile bu denize paralel uzanan dağlar arasında kalan, 2-30 km. değişikliğindeki Derbent geçididir. İkinci geçiş noktası ise Orta Kafkaslarda Deryal Boğazı üzerinden Terek vadisine uzanan sarp ve dar Daryal Geçidi'dir. Deniz seviyesinden 2379 m. yükseklikte, Daryal boğazını iki taraftan kapatan kayalık şeklinde yüksek yamaçlar ve dik uçurumlarla dolu olan geçit, Terek nehrinin ana kolunu takip etmektedir. Geçidin bir özelliği de XVIII. yüzyıldan itibaren Gürcü Askeri Yolu olarak da adlandırılmasıdır.⁴⁰ Bu geçit Kafkasya'yı ele geçirmek isteyen Rusya için hem Gürcistan'la irtibatı sürekli açık tutmak ve hem de batı Kafkasya'daki Çerkez-Abazalar ile doğu Kafkasya'daki Çeçenler ve Dağıstanlılar arasındaki iş birliğini kesmek açısından hayati bir önem taşımaktadır.⁴¹

Kafkasya'nın bitki örtüsü iklime ve bölgenin dağlık coğrafyasına bağlı olarak değişkenlik gösterir. Batı Kafkasya'nın kuzey bölgelerinde Akdeniz iklimi görülür. Eteklerde daha kurakçıl bitkiler yetişir. Yüksek kesimlerde her zaman yeşil kalan orman altı bitkileri ile iğne yapraklı ormanlar vardır. Karadeniz'in rüzgarlarına açık ve yağmurlu olan Kafkas Dağları'nın batı yüzünün 2500 m. yüksekliğe kadar olan kesimleri çam, meşe, ladin, köknar, kestane, kayın, kızılğöğüş ağaçlarından oluşan çok sık ormanlarla kaplıdır. Batı Kafkasya'nın nemli subtropikal iklime sahip güney bölümü Kuzey Anadolu kıyısının devamıdır. Dağ eteklerinde yapraklı ağaçlardan oluşan ormanlar, yükseklerde yerini her zaman yeşil kalan orman altı bitkileri ile iğne yapraklı ormanlara bırakır. Buna karşılık Kafkas Dağları'nın doğu yüzü çok yerde seyrekleşmiş ya da çıplaktır.⁴²

Kafkasya'nın başlıca nehirleri Kuban, Terek, Gum, Riyon ve Kum nehirleridir. Bu nehirler sayısız kollara ayrılır. Kafkasya sayısız kollara ayrılan bu nehirler sayesinde

³⁹ Ahmet Yüksel, *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Osmanlı İstihbarat Ağı* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2014), 21.

⁴⁰ Sadık Müfit Bilge, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829* (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012), 4.

⁴¹ Bedri Habıçoğlu, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve İskanları* (İstanbul: Nart Yayıncılık, 1993), 23.

⁴² Bilge, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya*, 2.

dünyada eşi benzeri pek az olan bir su şebekesine sahiptir.⁴³ Gerçekten de suyun bolluğu ve geniş bir alana yayılması, bölgeye eşsiz bir güzellik katmıştır.

2. Kafkasya’da Sosyal ve Ekonomik Hayat

Kafkasya jeopolitik konumu, doğal savunma hattı oluşturan fiziki özellikleri sebebiyle tarih boyunca birçok ırk için geçiş noktası ya da sığınak bölge olmuştur. Bölgede farklı coğrafyalardan gelen topluluklar sebebiyle demografik yapıda çeşitlilik meydana gelmiştir. Arap coğrafyacısı el-Mesûdî’nin (956) “yetmiş iki millet, her birinin kendi hükümdarı ve diğerlerinden farklı lisanı var” diye anlatmaktadır. İslam tarihçileri ve coğrafyacılarının Cebelü’l-elsan (Diller Dağı) olarak adlandırdığı Kafkasya’da, çok fazla etnik çeşitlilik bulunmakta, kırk kadar farklı dil ve lehçe konuşulmaktadır.⁴⁴ Dağların birbirinden ayırdığı bu topluluklarda dil farklılıkları yanında çok sayıda özgün kültür de yan yana yaşamaktadır. Nitekim dağın bir yamacındaki kabilenin yaşantısı öbür yamacındakinden az-çok farklıdır. Dolayısıyla Kafkasya yalnız “Dillerin Dağı” olarak değil, aynı zamanda “Kültürlerin Dağı” olarak da anılmaya değer özellikler taşımaktadır.⁴⁵

Kafkasya’da genel olarak üç farklı etnik grup yer almaktadır. Bunlar asıl Kafkas kavimleri olan Çerkezler, Nohçiler, Avarlar, Laklar, Lezgiler, Gürcüler gibi Kaslar; Azeriler, Kumuklar, Karaçay ve Balkarlılar, Kalmuklar ve Türkmenler’den oluşan Türkler ve Osetler; Ermeniler, Tatlar, Farslar, Ruslar, Alanlar’dan meydana gelen Hint-Avrupa kavimleridir. Bu etnik yapıların bölgedeki yerleşimi de farklılar göstermektedir. Kafkasların asıl yerlileri daha ziyade dağlık kesimde, dış dünya ile irtibatın nispeten az olduğu bölgelerde yoğunlaşırken, dışarıdan gelen Türkler ve İranlılar gibi unsurlar, çoğunlukla güney ve kuzeydeki dış alanlara yerleşmiştir. Nüfus bakımından az olan topluluklar ise ulaşılması güç fakat savunulması kolay olan Orta Kafkasya bölgesini tercih etmişlerdir.⁴⁶

Kafkasya’da genel olarak “kabilecilik” anlayışı yaygındır. Her kabilenin idari, ekonomik hatta kültürel faaliyetlerini kendilerine özgü düzenlemesi de siyasi birliğin sağlanamamasına, çok sayıda hanlık ve beylik yönetiminde yaşamalarına sebep olmuştur. Böylece Kafkas halkları çoğunlukla dışarıdan gelenlerce yönetilmeye açık

⁴³ İsmail Berkok, *Tarihte Kafkasya* (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958), 8.

⁴⁴ Bilge, *Osmanlı Çağı’nda Kafkasya*, 8.

⁴⁵ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, 19.

⁴⁶ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, 17-18.

hale gelmişlerdir.⁴⁷ Gerçekten de bu coğrafyada tarih boyunca siyasi bir birlik oluşturulamamıştır.

Kafkas topluluklarında sosyal tabakalaşma mevcut olup bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir. Bu bağlamda hür köylüler ve asiller sınıfı Kafkasya toplumlarında geniş yer tutmakla birlikte kölelik de önemli ölçüde yaygındır.⁴⁸ Ancak Kafkasya'daki sosyal tabakalaşma İslamiyet'in bölgeye yayılışı ile birlikte sarsılmış, Osmanlılar bu yapıyla mücadele etmiştir.⁴⁹

Dil farklılıklarına rağmen kuzey Kafkasya halklarının günlük yaşayışları, yaşam tarzları ve kültürleri büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Bunun sebebi ortak coğrafi şartların, tipik yaşam alanları olan dağlık kesimlerin hepsi üstünde aynı şekilde tesir etmiş olmasıdır.⁵⁰ Genellikle örf ve adetlerine sıkı sıkıya bağlı olan bu kavimler geleneksel kuralların dışına çıkıldığında kendilerini büyük bir hata yapmış olarak görmüştür.

Dil ve kültür mozaigi olan Kafkasya aynı zamanda farklı dinlere mensup halkların yaşadığı bir coğrafyadır. Bölgede ilk defa Hz. Ömer devrindeki askeri faaliyetlerle İslamiyet tanışmıştır.⁵¹ Şu kadar var ki bazı bölgelerde İslam yaşanırken, kim, yerlerde de eski pagan inançlar hüküm sürmeye devam etmiştir. Bilhassa Gürcü ve Osetin halklar arasında ise misyonerlerin ulaştırmış olduğu Ortodoks Hristiyanlık yaygındır.⁵² Hristiyanlığa veya İslam'a girmiş olsalar da Kafkas halklarında eski inanç ve pagan adetlerinin izlerini taşıyanlara oldukça sık rastlanır.⁵³ Dolayısıyla gerek Hristiyanlık gerekse İslamiyet Kafkas halklarının pagan adetlerini coğrafyadan tamamen söküp atamamıştır.

Vadilerde teraslama ve sulama yöntemiyle meydana getirilen tarım alanlarında buğday, üzüm, mısır yetiştirilir. At, sığır hayvan beslenir. El işçiliği olarak yünden çuha dokunur, demirden iş aletleri, kılıç, kama gibi silahlar yapılır, toprak çömlek ve kap-kaçak imal edilir.⁵⁴ Kafkasya topraklarının altı da üstü kadar zengindir. Kafkas

⁴⁷ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, 22.

⁴⁸ Tavkul, *Kafkasya Gerçeği*, 315.

⁴⁹ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, 21.

⁵⁰ Habiçoğlu, *Göçler ve İskanları*, 24.

⁵¹ Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya*, 147.

⁵² Hayati Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler* (Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1991), 11.

⁵³ Metin Sever, *Kafdağı'nın Bu Yüzü: Türkiye'deki Kafkas Kökenliler* (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999), 164-165.

⁵⁴ Bilge, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya*, 20

dağları kömür, demir, kurşun, bakır gibi maden yataklarının yanı sıra maden suları, yapı malzemesi olarak kullanılan taşlar ve öteki mineraller bakımından da zengindir.⁵⁵

3. Kafkasya'da Siyasi Yapı

Kafkasya tarih boyunca büyük devletler arasındaki hakimiyet mücadelesinin hiç eksilmediği bir bölgedir. İlk Çağlarda Romalıların-Perslerin-İskitlerin yerini Orta Çağlarda Bizanslılar-Sasaniler-Hazarlar almıştır. Bu mücadeleler sırasında genellikle Kafkas Dağları sınır teşkil etmiştir.⁵⁶ Türklerin İlk Çağlarda bölgeye ayak bastığı bilinmektedir. Ancak Müslüman Türklerin Kafkasya ile ilişkileri Selçuklularla; 1062 yılında Selçuklu Türklerinin Kafkasya üzerine akınlarıyla başlamıştır. Bugün bölgede bulunan Türk kökenli boylardan bir kısmının bu yıllarda iskân edildiği sanılmaktadır.⁵⁷

Fiziki olarak ilişkisi olmasa da Kırım ve Kafkasya'nın siyasi ilişkileri yüzyıllar boyunca devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in 1475'te Kırım Hanlığını kendine tabi kılmasıyla Kuzey Kafkasya da Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır.⁵⁸ Kırım'daki tabiiyeti sebebiyle hukuken bağlılık kurulmuş olsa da Osmanlı Devleti'nin Kafkasya ile ilişkileri Kırım hanlığı aracılığıyla olan etkileşimle sınırlı kalmış ve resmi düzeye ulaşamamıştır.

Kafkasyalıların Osmanlıları resmi temsilcileri ile görüşmelerinin ilki 1778'de Canikli Ali Paşa ve Kaptan-ı Derya Gazi Hasan Paşa'nın Soğucak Limanı vesilesiyle gerçekleşmiştir. Zira Kırım'ın kaybindan sonra Osmanlılar bölgenin önemini kavramış ve Osmanlı-Rus mücadelesinde bölgenin ve bölge halkının desteğinin ehemmiyeti açıkça ortaya çıkmıştır. Nitekim Canikli Ali Paşa Karadeniz'de Sinop ve Kili dışında donanmasının demirleyeceği bir liman kalmadığını, Kafkasya halkı ile sağlıklı bir ilişki kurmanın ise ancak yöre halkının devlete ısıdırılmasıyla mümkün olabileceğini mümkün olabileceğini bildirmiştir.⁵⁹

Rusların Kırım'ı ilhak edip daha ötelere ilerlemenin hazırlıklarıyla meşgul olmalarının doğal bir yansıması olarak, 1783 senesinde Osmanlı istihbarat ağında

⁵⁵ Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya*, 25.

⁵⁶ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, 25.

⁵⁷ Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, 7.

⁵⁸ Bilge, *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya*, 37.

⁵⁹ Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, 33-34.

hissedilir derecede canlanma yaşanmıştır. Neredeyse Kafkasya ve Rusya hududuna yakın yerel temsilcilerin hemen hepsinden bölgede yaşanan gelişmelere ilişkin birer istihbarat raporu alınmıştır.⁶⁰ İlk istihbarat çalışmaları bölge halkını ve coğrafyasını tanımaya yönelik olmuştur. Ferah Ali Paşa'nın Soğucak muhafızlığına atanmasından sonra onun gayretleriyle İslamiyet Kafkasya'da yayılmaya başladı. Artık Kafkasları birbirlerine kenetleyen milli ve coğrafi kimliğe bir de dini kimlik eklenmiş ve Kafkasların Müslüman halkları Osmanlı Devleti'ne dini bağlarla da bağlanmıştır. Bu tarihten sonra Kafkas milletlerinin Ruslara karşı yürüttükleri mücadelede din olgusu büyük önem kazanmıştır.⁶¹ Ferah Ali Paşa'nın bölgede yapmış olduğu faaliyetler Soğucak'ı önemli bir siyasi ve askeri merkez haline dönüştürmüştür. Bölgenin İslam'la büyük ölçüde tanıştığı bu tarihten sonra Kafkas coğrafyasının direniş liderleri ortaya çıkmıştır. 1829-1859 yıllarında İmamlar Dönemi olarak bu dönemde Rusya'ya karşı gerçekleştirilen örgütlü direniş sonucu, bölge sayıca çok üstün konumdaki Rus ordusuna karşı bağımsızlığını koruyabilmiştir. Gazi Muhammed'in imamlığı ile başlayan bu dönem, Şeyh Şamil'in esir düşmesinden sonra büyük ölçüde son bulmuştur.⁶² Bununla birlikte bu tarihten sonra Kafkas direniş hareketleri küçük gruplar halinde de olsa Rusya ile mücadeleye devam etmiştir.

Kafkasya'da Müridizm adı da verilen direni hareketinin 1864'te sindirilmesinden sonra 1877-1878 tarihlerinde 93 Harbi diye bilinen Osmanlı-Rus savaşı gerçekleşmiştir. Osmanlıların kesin olarak yenildiği bu savaş, 31 Ocak 1878'de imzalanan Edirne Antlaşması ile son bulmuş; 13 Temmuz 1878 tarihinde imzalanan Berlin Antlaşması ile Doğu Anadolu'da Kars, Artvin ve Batum Ruslara bırakılmıştır.⁶³ Uzun süredir devam eden Osmanlı-Rus savaşları ve gelirlerin büyük oranda savaşlara aktarılması Anadolu'nun bazı kesimlerinde kıtlıklara ve halkın hoşnutsuzluğuna neden olmuştur. Ekonomik istikrarsızlık ve devletin dikkatini savaşlara vermiş olması beraberinde asayiş bozukluklarını da getirmiştir.

Kırım'ın ilhakının ardından Osmanlı-Rus savaşlarında elde edilen başarısızlıklar Kafkasya yerel direniş örgütlerinin Ruslar tarafından bastırılması ve Kafkas topraklarının Rusların eline geçmesi yerli halkı huzursuz etmiştir. Rusların eline

⁶⁰ Yüksel, *İstihbarat Ağı*, 168.

⁶¹ Osman Köse, *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020), 307-308.

⁶² Yıldız, *Dünden Bugüne Kafkasya*, 67.

⁶³ Bice, *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*, 42.

geçirdikleri toprakların verimli kısımlarını Rus subaylara paylaşırması, uyguladıkları Ruslaştırma ve asimile etme politikaları Müslüman yerli halkın, güvenilir buldukları Anadolu topraklarına göç etmesine neden olmuştur.

1850'li yılların ilk yarısında bazı Kafkasyalı ailelerin gönüllü olarak Osmanlı topraklarına göç ettiği bilinmektedir. Kırım Savaşı sırasında mecburi bir hareket haline gelen göç olayı, 1862-1865 yılları arasındaki üç yılda zirveye ulaşmış ve 1877-1878, 1890-1908 yılları arasında yoğunlaşarak 1920'lere kadar süregelmiştir. Kafkasya'dan yola çıkan göç kabilelerinin hareketlenme zamanları Osmanlı-Rus ilişkileri ile paralel ilerlemiştir.⁶⁴ Rusya Kafkas limanlarında biriken göçmenleri bir an önce Osmanlı topraklarına nakletmeye çalışırken, hem bu sorundan bir an önce kurtulmak ve hem de Osmanlı Devleti'ni bu sorunla karşı karşıya getirmek istemiştir. Gerçekten de Osmanlı idaresi hiç beklemediği bir zamanda ve önceden gerekliliği hazırlığı yapmaya fırsat bulamadan bu göçmen seli ile karşı karşıya kalmıştır.⁶⁵

1858'de Kafkasya'dan olan göçler artmaya başladığında Osmanlı topraklarında göçmenlerin yerleştirilmesine elverişli pek çok arazi vardır. Zaten hükümetin de göçmenlerin gelişini memnuniyetle karşılamasının esas nedenleri arasında boş toprakların dolarak ülkenin üretim kapasitesinin ve sosyal yapısının güçleneceği düşüncesinin önemli rolü olmuştur. Ancak özellikle 1863-1864 yıllarında beklenenden fazla sayıda göçmen gelmesi geniş ve boş durumda arazi bulunmasını zorlaştırmıştır. Hatta 1858-1864 yılları arasında Rumeli'de yerleştirilen Çerkezlerin 1877'den sonra Anadolu'ya nakledilmesiyle Anadolu'da boş arazi bulmak daha da güç hale gelmiştir.⁶⁶

1855'den 1907 yılları arasında Osmanlı topraklarına ulaşabilen Kafkasyalı göçmen sayısı 600.000'in üzerinde olup bu da Osmanlı demografik yapısında radikal derecede değişiklikler meydana getirmiştir.⁶⁷ Bu sebeple Kafkasya'dan gelen göçmenlerin iskanları ile ilgili meselelerin, onlara bir miktar toprak tahsis edilmesiyle bitmesini beklemek mümkün değildir. Zira gelen göçmenler, çok farklı kültürel, siyasi ve sosyal yapıya sahip yeni bir çevrede hayatlarını sürdürecektir. En azından göçmenlerin önemli bir kısmı Osmanlı Devleti'nin resmi dilini bilmemenin

⁶⁴ Bice, *Kafkasya'da Anadolu'ya Göçler*, 45.

⁶⁵ Habiçoğlu, *Göçler ve İskanları*, 79.

⁶⁶ Habiçoğlu, *Göçler ve İskanları*, 153.

⁶⁷ Habiçoğlu, *Göçler ve İskanları*, 73.

doğurduğu zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Ayrıca kendi gelenek ve kanunları burada geçersiz sayılmış, hatta yadırganmıştır. Bütün bunların birtakım uyum zorlukları doğuracağı açıktır.⁶⁸ İskân faaliyetleri sırasında çıkan sorunlar zaman zaman muhacir-yerli çatışmalarını meydana getirmiştir.

Osmanlı Devleti göçmen vatandaşların toplumla birliktelik kazanabilmesi için göçmen halkı farklı politikalar izleyerek entegre etmeye çalışmıştır. Gücü ve kuvveti yerinde olanlar gönüllü olarak askere alınmış, zanaat erbabı olanlar şehirlerde iskân edilmiş ve Tanzimat'la birlikte sivil eğitim kurumlarının teşekkül etmesi göçmen halkın eğitim görmesine ve gerekli eğitimi alan göçmen çocukları da bürokraside yer almalarına imkân sağlamıştır.

⁶⁸ Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri*, 184.

II. BÖLÜM

KAFKASYA DOĞUMLU DEVLET MEMURLARININ ÖZLÜK BİLGİLERİ

Sicill-i Ahvâl defterlerinden “Kafkasya Doğumlu” olarak tespit edilen 158 memurun kayıtlarda yer alan kişisel bilgileri mevcut bölümde ele alınmıştır. Tercüme-i hâl varakalarıyla komisyona bildirmiş oldukları kimlik bilgileri, eğitim durumları, yeterlilik seviyelerine ilişkin bilgiler bu bölümde incelenecektir. Şahısların komisyona bildirdikleri durumların yanı sıra vefat bilgisi bulunan memurlar da bu bölüme dahil edilmiştir.

1. İsimleri ve Doğum Tarihleri

Sicill-i Ahvâl defterlerinde Kafkasya doğumlu devlet memurlarının isimleri ve doğum tarihleri belgelerden elde edilen bilgiler ışığında incelenmiştir. Mezkûr belgelerde, memurların isimleri ile birlikte toplumsal statülerini belirten unvanlar da belirtilmiştir. Buna göre eski Türk devletlerinden itibaren kullanılan “bey”,⁶⁹ Tanzimat’ın ilanından sonra resmi olarak yalnızca okuryazar ve mektebli olanların nitelendirildiği “efendi”⁷⁰ ve ilk dönemlerde üst düzey bürokrat ve askerler için, daha sonra sivil rütbelerde de kullanılmaya başlanan “paşa”⁷¹ unvanları isimlerle birlikte kayıtlarda yer almaktadır. Belgelerde doğum tarihi ibrazında yer alan kısımda hicrî yıla tesadüf eden rûmî yıl da ek olarak bildirilmiştir. 1 numaralı tabloda isimler alfabetik sıraya göre listelenmiştir.

⁶⁹ Orhan F. Köprülü, “Bey”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 1992), 6/11-12.

⁷⁰ Orhan F. Köprülü, “Efendi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 1994), 10/456.

⁷¹ Abdülkadir Özcan, “Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 2007), 34/182.

Tablo 1: İsimleri ve Doğum Tarihleri

N	Memurların İsimleri	Doğum Tarihleri (Hicrî/Miladî)
1	Abdi Efendi	1266/1849-1850
2	Abdullah Efendi	1284/1868-1869
3	Abdullah Vehbi Bey	1277/1861-1862
4	Abdülaziz Efendi	1281/1865-1866
5	Abdülhalim Efendi	1267/1850-1851
6	Abdülkerim Bey	1280/1863-1864
7	Ahmed Cavid Efendi	1253/1837-1838
8	Ahmed Hamdi Efendi	1268/1852-1853
9	Ahmed Hamdi Efendi	1274/1857-1858
10	Ahmed Hamdi Efendi	1281/1864-1865
11	Ahmed Hamdi Efendi	1282/1866-1867
12	Ahmed Hilmi Bey	1267/1851-1852
13	Ahmed Hilmi Efendi	1270/1854-1855
14	Ahmed Hüsrev Efendi	1270/1853-1854
15	Ahmed Tevfik Efendi	1294/1878-1879
16	Akif Efendi	1278/1861-1862
17	Ali Bey	1271/1854-1855
18	Ali Efendi	1269/1852-1853
19	Ali Efendi	1272/1855-1856
20	Ali Efendi	1289/1874-1875
21	Ali Galib Efendi	1274/1857-1858
22	Ali Rıza Efendi	1285/1868-1869
23	Ali Şakir Efendi	1274/1857-1858
24	Ali Şevket Bey	1269/1852-1853
25	Avni Mirza Bey	1287/1871-1872
26	Bekir Sami Bey	1279/1862-1863
27	Bekir Sami Bey	1280/1863-1864
28	Bekir Sıdkı Efendi	1278/1861-1862
29	Demirhan Osman Bey	1256/1840-1841
30	Eyüb Sabri Efendi	1299/1883-1884
31	Hacı Abdullah Hilmi Efendi	1260/1844-1845
32	Hacı Ali Bey	1273/1856-1857
33	Hacı Ali Efendi	1268/1851-1852
34	Hacı Hüseyin Efendi	1269/1853-1854
35	Hacı Musa Sabri Efendi	1265/1848-1849
36	Hacı Osman Efendi	1273/1856-1857
37	Hacı Ömer Efendi	1253/1837-1838
38	Hacı Şerif Enver Bey	1298/1882-1883
39	Hacı Yusuf Ziya Efendi	1285/1868-1869
40	Hafız Abdullah Efendi	1275/1858-1859
41	Hafız Mehmed Kâşif Efendi	1273/1856-1857
42	Hafız Musa Yaver Efendi	1285/1868-1869
43	Hamdi Bey	1272/1855-1856
44	Hasan Bey	1270/1853-1854
45	Hasan Efendi	1264/1847-1848
46	Hasan Hayri Bey	1278/1862-1863

47	Hasan Hüsnü Bey	1250/1834-1835
48	Hasan Pertev Bey	1280/1863-1864
49	Hasan Sabri Efendi	1288/1872-1873
50	Hasan Sabri Efendi	1291/1874-1875
51	Hasan Ziver Efendi	1273/1856-1857
52	Halil Hilmi Bey	1271/1854-1855
53	Halil Hulusi Efendi	1289/1872-1873
54	Halil Pertev Efendi	1281/1864-1865
55	Hurşid Efendi	1271/1854-1855
56	Hüseyin Efendi	1253/1837-1838
57	Hüseyin Efendi	1256/1840-1841
58	Hüseyin Mazhar Efendi	1272/1855-1856
59	Hüseyin Sıdkı Efendi	1272/1856-1857
60	İbrahim Bey	1270/1854-1855
61	İbrahim Edhem Efendi	1270/1853-1854
62	İbrahim Efendi	1274/1857-1858
63	İbrahim Fevzi Bey	1273/1856-1857
64	İbrahim Hakkı Efendi	1256/1840-1841
65	İbrahim Hakkı Efendi	1270/1853-1854
66	İbrahim Kâmil Efendi	1280/1863-1864
67	İlyas Nuri Bey	1283/1866-1867
68	İlyas Sırrı Bey	1273/1857-1858
69	İmameddin Vasfı Efendi	1275/1858-1859
70	İsa Refik Efendi	1298/1880-1881
71	İshak Efendi	1298/1880-1881
72	İshak Sabri Efendi	1270/1853-1854
73	İshak Şevki Efendi	1265/1848-1849
74	İsmail Baki Efendi	1270/1854-1855
75	İsmail Hakkı Bey	1264/1847-1848
76	İsmail Hakkı Bey	1274/1857-1858
77	İsmail Hakkı Efendi	1255/1839-1840
78	İsmail Hakkı Efendi	1263/1846-1847
79	İsmail Hakkı Efendi	1273/1856-1857
80	İsmail Hurşid Efendi	1278/1862-1863
81	İzzet Kemal Bey	1280/1863-1864
82	Mahmud Bey	1261/1845
83	Mahmud Nedim Efendi	1267/1850-1851
84	Mehmed Ali Bey	1268/1851-1852
85	Mehmed Arif Efendi	1293/1877-1878
86	Mehmed Bahaddin Efendi	1271/1854-1855
87	Mehmed Cemal Efendi	1275/1858-1859
88	Mehmed Cezzar Efendi	1284/1867-1868
89	Mehmed Davud Bey	1299/1883-1884
90	Mehmed Efendi	1276/1859-1860
91	Mehmed Emin Bey	1271/1855-1856
92	Mehmed Emin Efendi	1269/1852-1853
93	Mehmed Faik Paşa	1277/1860-1861
94	Mehmed Fehmi Efendi	1275/1858-1859
95	Mehmed Ferruh Efendi	1253/1837-1838

96	Mehmed Fevzi Efendi	1270/1853-1854
97	Mehmed Hamza Bey	1289/1873-1874
98	Mehmed Hurşid Efendi	1265/1848-1849
99	Mehmed Hurşid Efendi	1271/1855-1856
100	Mehmed Hurşid Efendi	1274/1857-1858
101	Mehmed Hurşid Efendi	1276/1859-1860
102	Mehmed İsa Efendi	1295/1879-1880
103	Mehmed Murad Bey	1274/1857-1858
104	Mehmed Namık Efendi	1273/1856-1857
105	Mehmed Neşet Bey	1248/1833-1834
106	Mehmed Nuri Bey	1286/1869-1870
107	Mehmed Nuri Efendi	1283/1866-1867
108	Mehmed Rasim Bey	1284/1868-1869
109	Mehmed Raşid Bey	1250/1834-1835
110	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	1289/1873-1874
111	Mehmed Rifat Efendi	1268/1852-1853
112	Mehmed Rüşdü Bey	1266/1849-1850
113	Mehmed Sabit Efendi	1287/1871-1872
114	Mehmed Said Efendi	1277/1860-1861
115	Mehmed Salim Bey	1280/1864-1865
116	Mehmed Selim Efendi	1266/1849-1850
117	Mehmed Şemseddin Efendi	1269/1852-1853
118	Mehmed Şevket Efendi	1271/1854-1855
119	Mehmed Tahir Bey	1272/1856-1857
120	Mehmed Tahir Efendi	1273/1856-1857
121	Mehmed Tevfik Bey	1268/1851-1852
122	Mehmed Tevfik Efendi	1271/1854-1855
123	Mehmed Tevfik Paşa	1270/1853-1854
124	Mehmed Yaver Efendi	1273/1856-1857
125	Mehmed Yaver Efendi	1285/1868-1869
126	Mehmed Ziya Efendi	1248/1832-1833
127	Musa Kazım Efendi	1271/1854-1855
128	Mustafa Bey	1274/1858-1859
129	Mustafa Cafer Efendi	1261/1845-1846
130	Mustafa Efendi	1270/1853-1854
131	Mustafa Efendi	1272/1855-1856
132	Mustafa Efendi	1275/1858-1859
133	Nafi Bey	1263/1846-1847
134	Osman Efendi	1267/1850-1851
135	Osman İlyas Efendi	1276/1860-1861
136	Osman Nuri Efendi	1270/1853-1854
137	Osman Nuri Efendi	1273/1857-1858
138	Ömer Hulusi Efendi	1266/1849-1850
139	Ömer Hulusi Efendi	1274/1858-1859
140	Ömer Hikmet Efendi	1298/1882-1883
141	Rauf Efendi	1284/1868-1869
142	Receb Hilmi Efendi	1300/1884-1885
143	Resul Sami Efendi	1271/1854-1855
144	Reşid Efendi	1266/1849-1850

145	Reşid Galib Bey	1287/1870-1871
146	Said Fahri Efendi	1303/1887-1888
147	Said Raci Efendi	1266/1849-1850
148	Selim Efendi	1278/1861-1862
149	Süleyman Tevfik Efendi	1268/1851-1852
150	Şemseddin Efendi	1265/1848-1849
151	Yakub Nazım Efendi	1276/1859-1860
152	Yusuf Cemal Bey	1280/1863-1864
153	Yusuf Efendi	1265/1848-1849
154	Yusuf Efendi	1289/1872-1873
155	Yusuf Ziya Efendi	1288/1872-1873
156	Zekeriya Hulusi Efendi	1270/1853-1854
157	Ziver Efendi	1272/1855-1856
158	Ziver Zeki Efendi	1271/1854-1855

Memurlardan 39 kişi “İbrahim Bey”⁷² örneğinde olduğu gibi tek isimli, 119 kişi ise “İsmail Baki Efendi”⁷³ örneğinde olduğu gibi çift isimlidir. Yalnızca “Mehmed Reşid Şahingiray Bey”⁷⁴ üç isimli şahıs olarak çalışmada yer almaktadır.

Ahvâl defterlerinde incelenen 158 memurun isminde tek başına olmasa da Mehmed, en fazla kullanılan isim özelliğini taşımaktadır. Bununla birlikte İsmail Hakkı⁷⁵ beş defa, Ahmed Hamdi⁷⁶ ve Mehmed Hurşid⁷⁷ isimleri de dörder kez kullanılmıştır. Bazı isimlerin yaygın olması, söz konusu şahısların aynı coğrafyaya mensup olmalarıyla ilgili bir durumdur.

Osmanlı toplum yapısında kişinin statüsünü ifade eden bey, paşa, efendi unvanlarının Kafkasya doğumlu devlet memurlarının isimlerinde de kullanıldığı görülmektedir. Mezkûr unvanların kullanıldığı kişi sayıları şu şekildedir: 113 kişinin isminde efendi, 43 kişide bey ve 2 kişi de ise paşa unvanına tesadüf edilmiştir. Ancak iki kişi için kullanılan unvan zeyl defterlerinde farklılık göstermiştir. Zeyl⁷⁸ defterine Ahmed Cavid Efendi “Paşa”,⁷⁹ İbrahim Fevzi Bey ise “Efendi”⁸⁰ unvanı ile not düşülmüştür. Adı geçen unvanların yanında İslâm kültüründe yer alan sıfatlar da isimlere

⁷² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 175, Gömlek No. 391.

⁷³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 161, Gömlek No. 461.

⁷⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

⁷⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 11, Gömlek No. 475.

⁷⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 52, Gömlek No. 353.

⁷⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 58, Gömlek No. 135.

⁷⁸ Bir yazıya ilâve olarak yazılan şeyler.

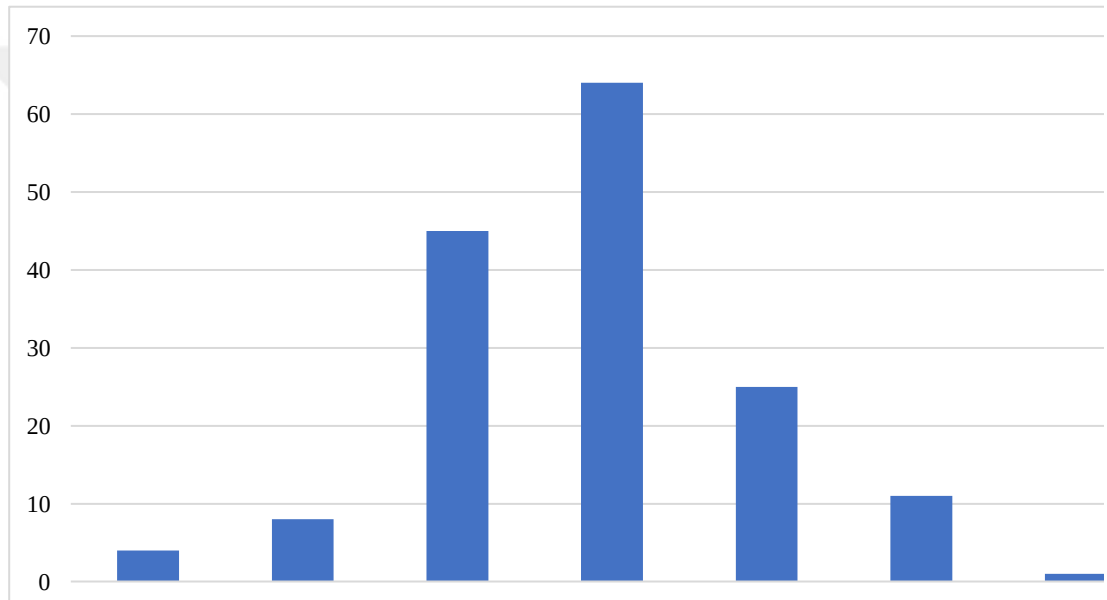
⁷⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 150, Gömlek No. 187.

⁸⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 150, Gömlek No. 129.

eklenmiştir. Bu sıfatların kullanım sayısı ise şöyledir: Hacı sıfatı yedi, hafız sıfatı ise üç şahısta kullanılmıştır.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarının doğum yılları 1248-1303/1832-1888 seneleri arasındadır. Buna göre 1248 yılında doğan Mehmed Ziya⁸¹ ve Mehmed Neşet⁸² efendiler yaşları en büyük şahıslar, 1303 yılında doğan Said Fahri Efendi⁸³ ise yaşı en küçük şahıstır. En büyük ve en küçük kişiler arasındaki yıl farkı 55'tir. Aynı yıl aralığında doğan memurların verileri 1 numaralı grafikte istatistiksel olarak ifade edilmiştir.

Grafik 1: Doğum Tarihi Aralığı

1 numaralı Grafikte doğum tarihlerinin başlangıç ve bitişine göre yapılan tasnifte yedi farklı yıl aralığı belirlenmiştir. Yapılan gruplandırmaya göre h. 1248-50 yılları arasında 4 kişi, h. 1251-60 yılları arasında 8 kişi, h. 1261-70 yılları aralığında 45 kişi, h. 1271-80 yılları arasında 64 kişi, h. 1281-90 yılları arasında 25 kişi, h. 1291-1300 yılları arasında 11 kişi ve h.1301-03 yılları arasında ise 1 kişi dünyaya gelmiştir. En fazla kişiye rastlanan doğum yılı aralığı h. 1271-80, en az kişiye rastlanan ise h. 1301-03 yıllarıdır.

⁸¹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 10, Gömlek No. 955.

⁸² B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 92, Gömlek No. 249.

⁸³ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 169, Gömlek No. 159.

Sicill-i ahvâl kayıtlarında memurların doğum tarihleri olarak yalnızca hicrî yılın verildiği gözlemlense de kimi zaman “1253 senesi Şâbanının 15’inde”⁸⁴ örneğinde olduğu gibi doğrudan ay ve günün de belirtildiğine rastlanmaktadır. Gün, ay ve yıl olarak verilen bu kişilerin sayısı 10 kişidir. Hicrî yıl ile birlikte parantez içerisinde hicrî yıla tesadüf eden malî yıl yani rûmî yılın verilmesi belgelerde rastlanan başka bir özelliktir. “1291 sene-i hicriyesinde (sene-i rûmî 1290)”⁸⁵ bu duruma örnektir.

Sicill-i Ahvâl defterleri, memurların komisyona teslim etmiş oldukları tercüme-i hâl varakalarında yer alan bilgilerin dikkatli bir şekilde kayıt altına alınmasıyla oluşturulmuştur. Ancak kimi zaman hatalı yazımlarla da karşılaşılmıştır. Nitekim İsmail Hakkı Efendi’nin kaydında doğum tarihi deftere yanlış geçirilmiştir. Bu durum “Mûmâ-ileyh tarafından bi’t-takdîm havâle buyurulan arz-ı hâlde târîh-i tevlîd 1271 senesi olduğu hâlde terceme-i hâlinin tanzîminde sehven 1255 senesi gösterildiğine”⁸⁶ ifadesiyle belgede yer almış, ancak yapılan incelemeyle doğum tarihi düzeltilmiştir. 1 numaralı Tabloda doğru olan 1271 yılı kullanılmıştır. Ancak şahsın defter transkripsiyonun başlangıç kısmında 1255 senesi yer almaktadır. Aynı şekilde Mahmud Nedim Efendi’nin kaydında da “1262 sene-i hicriyesinde tevlîd eylediği bâlâda yazılmış ise de İstanbul vilâyetinin meclis-i idâresinin 28 Mayıs 1326 târîhli mazbatası mûcibince târîh-i vilâdeti 1267 sene-i mâliyesi olarak tasdik olunduğu”⁸⁷ ifadesiyle doğum tarihi düzeltilmiştir. Buna göre tablo 1’de de 1267 tarihi listelenmiştir.

2. Etnik Kökenleri

Tanzimat sonrası Osmanlı bürokrasisinde yapılan ıslahatlar memur kimliklerinde çeşitlilik meydana getirmiştir. Islahat Fermanı ile birlikte gayrimüslim memurların üst düzey görevlerde istihdam edilmelerinin önü açılmıştır. Özellikle Hariciye Nezâreti gayrimüslim memurların istihdam edildiği alanların başlıcasıdır.⁸⁸ II. Abdülhamid döneminde kaybedilen topraklardan payitahta yapılan göçler bu memur çeşitliliğini daha da arttırmıştır. Buna göre sicillerde Çerkez ve diğer Kafkas halklarına mensup memurlara ait kayıtlara da rastlanmaktadır. Ancak memurların komisyona sunmuş oldukları hâl varakalarında etnik kökene ilişkin bilgiyi bildirme

⁸⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 1, Gömlek No. 1052.

⁸⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 50, Gömlek No. 291.

⁸⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 383.

⁸⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 20, Gömlek No. 427.

⁸⁸ Hüseyin Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi* (İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2001), 163.

zorunluluğu olmadığından memurların tamamının milliyetini tespit etmek oldukça güçtür.⁸⁹ Bununla beraber kayıtlarda yer alan bazı bilgilerden, bazı memurların milliyetine ilişkin bilgiler tespit edilebilmektedir. Doğrudan şahsın isminde ya da baba ismi, doğum yeri gibi durumlarla etnik kökeni tespit edilebilen 89 kişi tablo 2’de listelenmiştir.

Tablo 2: Etnik Kökenleri

N	Memurun İsmi	Milliyeti
1	Reşid Efendi	Gürcü
2	Abdi Efendi	Dağıstanlı
3	Abdullah Vehbi Bey	Dağıstanlı
4	Hacı Hüseyin Efendi	Dağıstanlı
5	İmameddin Vasfi Efendi	Dağıstanlı
6	Mehmed Davud Bey	Dağıstanlı
7	Mehmed Faik Paşa	Dağıstanlı
8	Mehmed Nuri Efendi	Dağıstanlı
9	Resul Sami Efendi	Dağıstanlı
10	Said Raci Efendi	Dağıstanlı
11	Abdullah Efendi	Çerkez
12	Abdülhalim Efendi	Çerkez
13	Ahmed Hamdi Efendi	Çerkez
14	Ahmed Hamdi Efendi	Çerkez
15	Ahmed Hamdi Efendi	Çerkez
16	Ahmed Hilmi Efendi	Çerkez
17	Akif Efendi	Çerkez
18	Ali Bey	Çerkez
19	Bekir Sami Bey	Çerkez
20	Demirhan Osman Bey	Çerkez
21	Eyüb Sabri Efendi	Çerkez
22	Hacı Ali Efendi	Çerkez
23	Hacı Musa Sabri Efendi	Çerkez
24	Hacı Ömer Efendi	Çerkez
25	Hafız Abdullah Efendi	Çerkez
26	Hamdi Bey	Çerkez
27	Hasan Bey	Çerkez
28	Hasan Efendi	Çerkez
29	Hasan Hüsnü Bey	Çerkez
30	Hasan Sabri Efendi	Çerkez
31	Hasan Pertev Bey	Çerkez
32	Hasan Ziver Efendi	Çerkez
33	Halil Hilmi Bey	Çerkez
34	Halil Hulusi Efendi	Çerkez
35	Hurşid Efendi	Çerkez
36	Hüseyin Mazhar Efendi	Çerkez

⁸⁹ Carter V. Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi* çev. Gül Çağalı Güven (İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1996), 95.

37	Hüseyin Sıdkı Efendi	Çerkez
38	İbrahim Fevzi Bey	Çerkez
39	İbrahim Hakkı Efendi	Çerkez
40	İlyas Nuri Bey	Çerkez
41	İlyas Sırrı Bey	Çerkez
42	İshak Efendi	Çerkez
43	İshak Şevki Efendi	Çerkez
44	İsmail Hakkı Bey	Çerkez
45	İsmail Hakkı Bey	Çerkez
46	İsmail Hakkı Efendi	Çerkez
47	İsmail Hakkı Efendi	Çerkez
48	İsmail Hurşid Efendi	Çerkez
49	İzzet Kemal Bey	Çerkez
50	Mahmud Bey	Çerkez
51	Mehmed Bahaeddin Efendi	Çerkez
52	Mehmed Cemal Efendi	Çerkez
53	Mehmed Emin Bey	Çerkez
54	Mehmed Ferruh Efendi	Çerkez
55	Mehmed Hurşid Efendi	Çerkez
56	Mehmed Murad Bey	Çerkez
57	Mahmud Nedim Efendi	Çerkez
58	Mehmed Neşet Bey	Çerkez
59	Mehmed Rasim Bey	Çerkez
60	Mehmed Raşid Bey	Çerkez
61	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	Çerkez
62	Mehmed Rifat Efendi	Çerkez
63	Mehmed Said Efendi	Çerkez
64	Mehmed Salim Bey	Çerkez
65	Mehmed Tahir Bey	Çerkez
66	Mehmed Tevfik Bey	Çerkez
67	Mehmed Tevfik Efendi	Çerkez
68	Mehmed Tevfik Paşa	Çerkez
69	Mehmed Yaver Efendi	Çerkez
70	Mehmed Ziya Efendi	Çerkez
71	Musa Kazım Efendi	Çerkez
72	Mustafa Bey	Çerkez
73	Mustafa Cafer Efendi	Çerkez
74	Mustafa Efendi	Çerkez
75	Mustafa Efendi	Çerkez
76	Nafi Bey	Çerkez
77	Osman Efendi	Çerkez
78	Osman Nuri Efendi	Çerkez
79	Ömer Hikmet Efendi	Çerkez
80	Ömer Hulusi Efendi	Çerkez
81	Ömer Hulusi Efendi	Çerkez
82	Rauf Efendi	Çerkez
83	Said Fahri Efendi	Çerkez
84	Selim Efendi	Çerkez
85	Süleyman Tevfik Efendi	Çerkez

86	Şemseddin Efendi	Çerkez
87	Yakub Nazım Efendi	Çerkez
88	Yusuf Cemal Bey	Çerkez
89	Yusuf Efendi	Çerkez
90	Ziver Efendi	Çerkez
91	Ziver Zeki Efendi	Çerkez

Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında Kafkas coğrafyasından Anadolu topraklarına göç eden Müslüman halktan yeterlilik sahibi olanlar ve gerekli eğitimleri alanlar devletin çeşitli kademelerinde istihdam edilmesiyle memurların etnik yapısında çeşitlilik meydana gelmiştir. Bu sebeple Kafkasya doğumlu olarak incelenen kişiler arasından farklı etnik kimliğe sahip memurlarla da karşılaşmıştır. Etnik kökeni açıkça belirtilen ya da farklı vesilelerle tespit edilebilen 91 memurdan 81'i Çerkez, 1'i Gürcü ve 9'u da Dağıstan milletine mensuptur.

Sicil kayıtlarında memurların etnik aidiyetlerini kendi beyanlarının yanında baba isimlerinden de tespit edebilme oranı oldukça yüksektir. Mesela “*Dağıstânî Ahmed Efendi'nin oğludur*”⁹⁰ şeklinde bilgiler not edilmiştir. İncelenen belgelerde etnik kökeni tespit etme yollarından biri de doğum yeri bilgisidir. Örneğin Resul Sami Efendi'nin doğum yeri Şeki olarak geçmektedir.⁹¹ Aynı şekilde Şeki doğumlu olan Abdullah Vehbi Bey'in de doğum yeri Şeki'dir ve Dağıstanlı olduğu bilgisi mevcuttur.⁹² Bu şekilde doğum yeri benzerliği sebebiyle etnik aidiyeti tespit edilebilen memurlar da 2 numaralı Tabloda listelenmiştir. Belgelerin genel tanziminde memurların kimlik bilgileri ilk iki satırdan tespit edilmektedir. Bu sebeple milliyetlerine de genellikle kimlik bilgilerinin yer aldığı giriş kısmında karşılaşmaktadır. Ancak Reşid Efendi örneğinde olduğu gibi kimi zaman vukûat kayıtlarının bulunduğu kısımda da etnik aidiyete ilişkin bilgi mevcut olabilir. Reşid Efendi'nin istihdam bilgilerinde “*Gürcü mûmâ-ileyh*”⁹³ ifadesi geçmektedir.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından açıkça etnik kökeni belirtilmemiş olan 68 kişinin içerisinde Kafkas coğrafyasının yerel dillerini bilen veya aşına olan memurlar da mevcuttur. Dil bilen şahısların yerel dilin etnik kökenine sahip olması

⁹⁰ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 35, Gömlek No. 101.

⁹¹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 45, Gömlek No. 133.

⁹² B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 151, Gömlek No. 339.

⁹³ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 22, Gömlek No. 317.

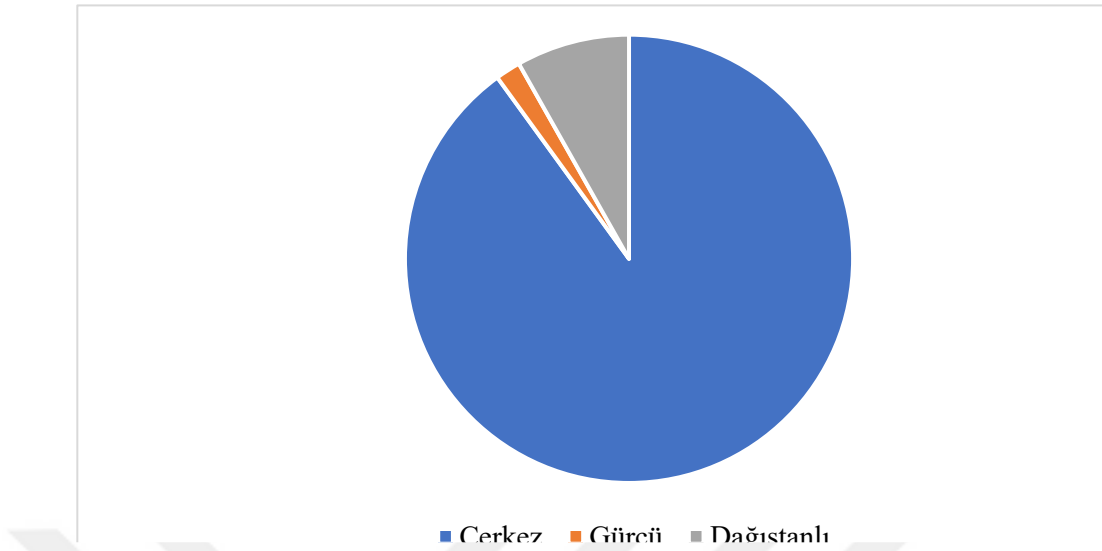
muhtemeldir. Bu şekildeki değerlendirmeye göre milliyet bilgisi tespit edilebilen memurlar tablo 3’te ayrıca tasnif edilmiştir.

Tablo 3: Dil Bilgilerine Göre Etnik Kökenleri

	Memurun İsmi	Milliyeti
1	Ali şevket Bey	Gürcü
2	Ahmed Cavid Efendi	Çerkez
3	Ahmed Hamdi Efendi	Çerkez
4	Ahmed Hilmi Bey	Çerkez
5	Ali Efendi	Çerkez
6	Ali Rıza Efendi	Çerkez
7	Hacı Osman Efendi	Çerkez
8	Hacı Yusuf Ziya Efendi	Çerkez
9	İbrahim Edhem Efendi	Çerkez
10	İshak Refik Efendi	Çerkez
11	İshak Sabri Efendi	Çerkez
12	Mehmed Arif Efendi	Çerkez
13	Mehmed Hurşid Efendi	Çerkez
14	Mehmed Rüşdü Bey	Çerkez
15	Mehmed Sabit Efendi	Çerkez
16	Mehmed şemseddin Efendi	Çerkez
17	Mahmud Nedim Efendi	Çerkez
18	Osman Nuri Efendi	Çerkez
19	Yusuf Ziya Efendi	Çerkez

Kafkas yerel dillerini bildiğine dair bilgi aktarılan 19 memurdan 1’inin Gürcü diğer 18’inin ise Çerkez milletine ait olması muhtemeldir. Bu şekildeki dil bilgisine dahi rastlanamayan 48 kişinin ise etnik kökenini ahvâl kayıtlarından tespit etmek mümkün olmamıştır.

Grafik 2: Memurların Etnik Köken Dağılımı

Sicil kayıtlarında Kafkas milletlerinden hangisine ait olduğu açıkça bildirilen veya yerel dili bilmesinden dolayı muhtemel etnik kökeni tespit edilen memurlar dikkate alındığında grafik 2’deki veriler ortaya çıkmaktadır. Buna göre Kafkasya doğumlu devlet memurlarının çoğunluğunu Çerkezler oluşturmaktadır.

3. Baba İsimleri ve Baba Meslekleri

Osmanlı Devleti memurları Sicill-i Ahvâl komisyonuna teslim etmiş oldukları tercüme-i hâl varakalarında baba isimleri ile birlikte meslekleri, hangi sülaleye ve etnik yapıya ait olduklarına ilişkin bilgilere de yer vermişlerdir. Memurların baba isimleri tablo 4’te belirtilmiştir.

Tablo 4: Baba İsimleri

N	Memurun İsmi	Baba İsmi
1	Abdi Efendi	Abdullah Efendi
2	Abdullah Efendi	Hacı Ali Maksud Bey
3	Abdullah Vehbi Bey	Abdülkerim Bey
4	Abdülaziz Efendi	Gazi Efendi
5	Abdülhalim Efendi	Abdullah Bey
6	Abdülkerim Bey	Hakkı Bey
7	Ahmed Cavid Efendi	Abdullah
8	Ahmed Hamdi Efendi	Hüseyin Bey
9	Ahmed Hamdi Efendi	Hacı Mustafa Efendi
10	Ahmed Hamdi Efendi	Hacı Abdullah Efendi
11	Ahmed Hamdi Efendi	Hacı Abdullah Efendi
12	Ahmed Hilmi Bey	Hacı Osman Bey
13	Ahmed Hilmi Efendi	Hacı Destan Bey

14	Ahmed Hüsrev Efendi	Abdullah Ağa
15	Ahmed Tevfik Efendi	Hacı Efendi
16	Akif Efendi	Mahmut Ağa
17	Ali Bey	Battal Bey
18	Ali Efendi	Kabdin Efendi
19	Ali Efendi	Abdullah Ağa
20	Ali Efendi	Mustafa Efendi
21	Ali Galib Efendi	Hacı Osman Bey
22	Ali Rıza Efendi	Mehmed Ağa
23	Ali Şakir Efendi	Ahmed Efendi
24	Ali Şevket Bey	Abdullah
25	Avni Mirza Bey	Müvesvest Bey
26	Bekir Sami Bey	Musa Paşa
27	Bekir Sami Bey	İlbey
28	Bekir Sıdkı Efendi	Ahmed Ağa
29	Demirhan Osman Bey	Musa Bey
30	Eyüb Sabri Bey	Bloşek Ağa
31	Hacı Abdullah Hilmi Efendi	Abdullah Ağa
32	Hacı Ali Bey	Sadullah Bey
33	Hacı Ali Efendi	Abdülkerim Efendi
34	Hacı Hüseyin Efendi	Hacı Abdülcebbar Efendi
35	Hacı Musa Sabri Efendi	Abdullah Rıza Bey
36	Hacı Osman Efendi	Ahmed Ağa
37	Hacı Ömer Efendi	İslam Efendi
38	Hacı Şerif Enver Bey	Mehmed Şerif Bey
39	Hacı Yusuf Ziya Efendi	Hacı Mustafa Ağa
40	Hafız Abdullah Efendi	Celil Ağa
41	Hafız Mehmed Kâşif Efendi	Ömer Keşfi Efendi
42	Hafız Musa Yaver Efendi	Abdullah Mustafa Ağa
43	Hamdi Bey	Ali Habrun Bey
44	Hasan Bey	Davud Bey
45	Hasan Efendi	Musa Efendi
46	Hasan Hayri Bey	Osman Bey
47	Hasan Hüsni Bey	Hacı Hüseyin Bey
48	Hasan Pertev Bey	Mehmed Bey
49	Hasan Sabri Efendi	Mehmed Gazi Bey
50	Hasan Sabri Efendi	Hüseyin Ağa
51	Hasan Ziver Efendi	İsmail Ağa
52	Halil Hilmi Bey	İsmail Bey
53	Halil Hulusi Efendi	Terace Hulusi Ağa
54	Halil Pertev Efendi	Şerif Ağa
55	Hurşid Efendi	Mehmed Ağa
56	Hüseyin Efendi	Ali Efendi
57	Hüseyin Efendi	Ahmed Efendi
58	Hüseyin Mazhar Efendi	Abdullah Ağa
59	Hüseyin Sıdkı Efendi	Abdullah Ağa
60	İbrahim Bey	Ahmed Ağa
61	İbrahim Edhem Efendi	İsmail Ağa
62	İbrahim Efendi	Hacı Musa Ağa

63	İbrahim Fevzi Bey	Hacı İsmail Bey
64	İbrahim Hakkı Efendi	Hacı Mehmed Ağa
65	İbrahim Hakkı Efendi	Mehmed Mesud Ağa
66	İbrahim Kâmil Efendi	Abdullah Ağa
67	İlyas Nuri Bey	Hasan Bey
68	İlyas Sırrı Bey	Hacı Ebuzer Bey
69	İmameddin Vasfi Efendi	Hacı Abdülfettah Efendi
70	İsa Refik Efendi	Musa Veysi
71	İshak Efendi	Ali Efendi
72	İshak Sabri Efendi	Abdullah Ağa
73	İshak Şevki Efendi	Kırımğiray Bey
74	İsmail Baki Efendi	Abdülbaki Ağa
75	İsmail Hakkı Bey	Ahmed Canfes Bey
76	İsmail Hakkı Bey	Mehmed Ali Bey
77	İsmail Hakkı Efendi	Mirza Bey
78	İsmail Hakkı Efendi	Ali Bey
79	İsmail Hakkı Efendi	Halil Bey
80	İsmail Hurşid Efendi	Şahin Ağa
81	İzzet Kemal Bey	Ali Bey
82	Mahmud Bey	Mustafa Bey
83	Mahmud Nedim Efendi	Hacı Tahir Efendi
84	Mehmed Ali Bey	Mehmed Adil Bey
85	Mehmed Arif Efendi	Hacı Ali Ağa
86	Mehmed Bahaeddin Efendi	Abdullah Ağa
87	Mehmed Cemal Efendi	Hamza Ağa
88	Mehmed Cezzar Efendi	Abdullah Yedik Bey
89	Mehmed Davud Bey	Mehmed Şerif Efendi
90	Mehmed Efendi	İdris Efendi
91	Mehmed Emin Bey	Burak Hakkı Bey
92	Mehmed Emin Efendi	Hacı Mustafa Efendi
93	Mehmed Faik Paşa	Hüseyin Efendi
94	Mehmed Fehmi Efendi	Hurşid Ağa
95	Mehmed Ferruh Efendi	Hasan Bey
96	Mehmed Fevzi Efendi	Hacı Kasım Efendi
97	Mehmed Hamza Bey	Osman Bey
98	Mehmed Hurşid Efendi	Mehmed Ali Bey
99	Mehmed Hurşid Efendi	Abdullah Ağa
100	Mehmed Hurşid Efendi	Abdullah Ağa
101	Mehmed Hurşid Efendi	Yusuf Yazon Ağa
102	Mehmed İsa Efendi	Hacı İslam Efendi
103	Mehmed Murad Bey	Enfeko Bey
104	Mehmed Namık Efendi	Mustafa Ağa
105	Mehmed Neşet Bey	Abdullah Efendi
106	Mehmed Nuri Bey	Abdullah Bey
107	Mehmed Nuri Efendi	Ahmet Efendi
108	Mehmed Rasim Bey	Kobaş Abdullah Ağa
109	Mehmed Raşid Bey	Hüseyin Bey
110	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	Osman Bey
111	Mehmed Rifat Efendi	Hasan Bey

112	Mehmed Rüşdü Bey	Hacı Mahmud Bey
113	Mehmed Sabit Efendi	Abdullah Ağa
114	Mehmed Said Efendi	Hacı Şuruk Şükrü Efendi
115	Mehmed Salim Bey	Hacı Raşit Efendi
116	Mehmed Selim Efendi	Abdullah Efendi
117	Mehmed Şemseddin Efendi	Mehmed Arif Efendi
118	Mehmed Şevket Efendi	Abdullah Ağa
119	Mehmed Tahir Bey	Hüseyin Efendi
120	Mehmed Tahir Efendi	Hüseyin Ağa
121	Mehmed Tevfik Bey	Hacı Gerandok Bey
122	Mehmed Tevfik Efendi	Abdullah Ağa
123	Mehmed Tevfik Paşa	Hacı Ali Bey
124	Mehmed Yaver Efendi	Osman Efendi
125	Mehmed Yaver Efendi	Abdullah Efendi
126	Mehmed Ziya Efendi	Hasan Efendi
127	Musa Kazım Efendi	Hüsni Bey
128	Mustafa Bey	Hacı Elhas Bey
129	Mustafa Cafer Efendi	Ebubekir
130	Mustafa Efendi	Hamza Ağa
131	Mustafa Efendi	Ahmet Ağa
132	Mustafa Efendi	Ahmed Ağa
133	Nafi Bey	Polat Bey
134	Osman Efendi	Mehmed Bey
135	Osman İlyas Efendi	Osman Efendi
136	Osman Nuri Efendi	Hacı Beyzade Ahmed Bey
137	Osman Nuri Efendi	Hamza Ağa
138	Ömer Hulusi Efendi	Murad Bey
139	Ömer Hulusi Efendi	Yusuf Ağa
140	Ömer Hikmet Efendi	Canhot Bey
141	Rauf Efendi	Hasan Bey
142	Receb Hilmi Efendi	Ahmed Bey
143	Resul Sami Efendi	Hacı Kazım Efendi
144	Reşid Efendi	Abdurrahman Efendi
145	Reşid Galib Bey	Musa Efendi
146	Said Fahri Efendi	Mehmed Emin Ağa
147	Said Raci Efendi	Said Efendi
148	Selim Efendi	İlyas Bey
149	Süleyman Tevfik Efendi	İlyas Abdullah
150	Şemseddin Efendi	Harun Bey
151	Yakub Nazım Efendi	Hacı İbrahim Efendi
152	Yusuf Cemal Bey	Hasan Bey
153	Yusuf Efendi	İshak Efendi
154	Yusuf Efendi	Hacı Musa Efendi
155	Yusuf Ziya Efendi	Haşit Ağa
156	Zekeriya Hulusi Efendi	Musa Bey
157	Ziver Efendi	Abdullah Ağa
158	Ziver Zeki Efendi	Abdullah Ağa

Memurların baba isimlerinde en çok Abdullah adının kullanıldığı görülmektedir. 31 kişinin babasında Abdullah ismi ya tek başına ya da ikinci ad olarak yer almıştır. Osmanlı'nın fetihleriyle büyük ölçüde İslamlaşan bu topraklarda Abdullah ismine sık rastlanması dinlerinden ihtida edenlerin asıl baba isimlerinin yerine Abdullah ismiyle nitelendirilme geleneğini hatırlatmaktadır. Nitekim Çetin'in de eserinde ifade etmiş olduğu şekilde Abdullah adının baba isimlerinde bu kadar çok kullanılması evlatlarının isimlerinde de tercih edilmesini gerekli kılar.⁹⁴ Oysa sadece dört memurun isminde Abdullah adına tesadüf edilmiştir. Babalarının isimlerinde Abdullah'ın yanı sıra Mehmed, Tahir, İsmail gibi Müslüman adları da yer almaktadır. Ayrıca kayıtlarda Müslüman isimleriyle birlikte Mirza Bey,⁹⁵ Battal Bey,⁹⁶ Enfeko Bey,⁹⁷ Canfes Bey,⁹⁸ Gerandok Bey,⁹⁹ Yedik Bey,¹⁰⁰ Kabdin Efendi,¹⁰¹ Kırımğiray Bey,¹⁰² İlbey¹⁰³ gibi yerel adlara da rastlanmaktadır. Kayıtlarda genellikle unvan, sıfat ve lakaplarla birlikte tek isimle karşılaşmıştır. Ancak "Hacı Şuruh Şükrü Efendi"¹⁰⁴ ve "Ahmed Canfes Bey"¹⁰⁵ örneklerinde olduğu gibi nadir de olsa çift isimle karşılaşmıştır. İsimlerin önünde Müslümanlar için sıfat olarak tercih edilen hacı kelimesine "Hacı Tahir Efendi"¹⁰⁶ örneğinde olduğu gibi 31 kişide rastlanmıştır. İsimlerin önünde hacı sıfatına ek olarak "Ümera-yı Çerakiseden"¹⁰⁷ örneğindeki gibi ümera, "ulemâ-yı çerakiseden"¹⁰⁸ İbrahim Efendi'deki gibi ulema, "Muhacir Mustafa Ağa"¹⁰⁹ ismindeki gibi muhacir, "ashab-ı emlak"¹¹⁰ sıfatı, "Dağıştânî"¹¹¹ örneğinde olduğu gibi etnik aidiyeti veya mensup oldukları ailenin

⁹⁴ Osman Çetin, *Siciller Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994), 24.

⁹⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 11, Gömlek No. 475.

⁹⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 19, Gömlek No. 261.

⁹⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 26, Gömlek No. 229.

⁹⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 456.

⁹⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 956.

¹⁰⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 76, Gömlek No. 57.

¹⁰¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 84, Gömlek No. 479.

¹⁰² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 142, Gömlek No. 131.

¹⁰³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 144, Gömlek No. 59.

¹⁰⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 64, Gömlek No. 481.

¹⁰⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 456.

¹⁰⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 20, Gömlek No. 427.

¹⁰⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 26, Gömlek No. 229.

¹⁰⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 25, Gömlek No. 449.

¹⁰⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 937.

¹¹⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 203.

¹¹¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 35, Gömlek No. 101.

isimleri sıfat olarak kullanılmıştır. Örneğin “Kabartay kabilesi”¹¹² Mahmud Nedim Efendi’nin babasının sıfatıdır.

Memurların babalarının unvanlarında 44 kişide efendi, 58 kişide bey, 49 kişide ağa ve 1 kişide de paşa unvanı kullanılmıştır. Bununla birlikte altı kişinin baba isminde hiçbir unvana rastlanmamıştır. Unvan kullanılmayan baba isimleri iki defa Abdullah,¹¹³ İlyas Abdullah,¹¹⁴ İlbey,¹¹⁵ Musa Veysi¹¹⁶ ve Ebubekir¹¹⁷ dir.

Tercüme-i hâl varakalarında memurların baba mesleğini komisyona bildirmesi istenmiştir. Ancak kayıtların tamamında memurların baba meslekleri yazılmamıştır. Memurların bu soruyu neden cevapsız bıraktığı tam olarak bilinmemekle birlikte Findley’e göre memurlar baba mesleklerini statülerine göre bildirme gereği duymuşlardır.¹¹⁸ Baba mesleği tespit edilebilen memurlar 5 numaralı tabloda listelenmiştir.

Tablo 5: Baba İsimleri ve Meslekleri

	Memurun İsmi	Baba İsmi	Baba Mesleği
1	Abdullah Vehbi Bey	Abdülkerim Bey	Memur
2	Ahmed Hamdi Efendi	Hacı Abdullah Efendi	Çiftçi
3	Ahmed Hilmi Bey	Hacı Osman Bey	Çiftçi
4	Ahmed Hilmi Efendi	Hacı Destan Bey	Asker
5	Ali Efendi	Mustafa Efendi	İmam
6	Ali Galib Efendi	Hacı Osman Bey	Çiftçi
7	Ali Rıza Efendi	Mehmed Ağa	Çiftçi
8	Bekir Sami Bey	Musa Paşa	Asker
9	Hacı Osman Efendi	Ahmed Ağa	Çiftçi
10	Hasan Ziver Efendi	İsmail Ağa	Çiftçi
11	Hurşid Efendi	Mehmed Ağa	Esnaf
12	Hüseyin Efendi	Ali Efendi	Tüccar
13	İbrahim Efendi	Hacı Musa Ağa	Tüccar
14	İbrahim Hakkı Efendi	Mehmed Mesud Ağa	Çiftçi
15	Mahmud Nedim Efendi	Hacı Tahir Efendi	Müderris
16	Mehmed Fehmi Efendi	Hurşid Ağa	Çiftçi
17	Mehmed Fevzi Efendi	Hacı Kasım Efendi	Müderris
18	Mehmed Hurşid Efendi	Abdullah Ağa	Esnaf
19	Mehmed Hurşid Efendi	Yusuf Yazon Efendi	Çiftçi
20	Mehmed Kâşif Efendi	Ömer Keşfi Efendi	Muhasebe Mukayyidi

¹¹² B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 20, Gömlek No. 427.

¹¹³ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 2, Gömlek No. 262.

¹¹⁴ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 42, Gömlek No. 63.

¹¹⁵ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 144, Gömlek No. 483.

¹¹⁶ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 146, Gömlek No. 159.

¹¹⁷ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 157, 2 Gömlek No. 57.

¹¹⁸ Findley, *Kalemiyeden Mülkiyeye*, 110-111.

21	Mehmed Rasim Bey	Kobaş Abdullah Ağa	Çiftçi
22	Mehmed Sabit Efendi	Abdullah Ağa	Çiftçi
23	Mehmed Şemseddin Efendi	Mehmed Arif Efendi	Kaymakam
24	Mehmed Tahir Efendi	Hüseyin Ağa	Tüccar
25	Musa Yaver Efendi	Abdullah Mustafa Ağa	Tüccar
26	Mustafa Efendi	Ahmet Ağa	Çiftçi
27	Nafi Bey	Polat Bey	Asker
28	Yusuf Ziya Efendi	Haşit Ağa	Tüfek ustası

Sicil kayıtlarında incelenen kişiler arasından 28 kişinin belgesinde baba mesleğine ilişkin bilgi tespit edilmiştir. Buna göre en fazla şahsın yer aldığı meslek grubu serbest meslek grubudur. Askeriye ilmiye ve mülkiye grupları devlet memurları kategorisinde toplu olarak değerlendirilirse dokuz kişi bu gruba dahildir. 18 kişi ise serbest meslek erbabı şahıslardır. Serbest meslek olarak çiftçi, tüccar ve esnaf zümreleri belgelerde yer almaktadır. Ancak tüccar ve esnaf grubuna dahil olan şahısların hangi metanın ticaretini yaptığına ilişkin bilgiler mevcut değildir. Yalnızca Mehmed Hurşid Efendi'nin babası Abdullah Ağa demirci esnafıdır.¹¹⁹ Askeriye sınıfına dahil olan üç kişi rütbeleri ile bildirilmiştir. Musa Paşa¹²⁰ ferik,¹²¹ Polat Bey¹²² kol ağalık ve Hacı Destan Bey¹²³ binbaşı rütbesine sahiptir.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından incelenen 158 kişi arasından sadece 28 kişinin babasının meslek durumunu bildirmesi yalnızca statü ile ilişkili bir durum olmayabilir. Muhtemelen şahıslar Anadolu'ya Osmanlı-Rus savaşları sonrasında göç etmiş ve bu nedenle de işsiz kalmışlardır. Bunun yanı sıra hicret edilen bölgelerde yeni bir düzen kuramadan ya da iş sahibi olamadan bu belgelerin doldurulmuş olması da muhtemeldir. Muhaceret durumu göz önüne alındığında mevcut verilerin az olması doğal bir sonuçtur.

Sicil kayıtlarında memurların baba isimleri ve meslekleriyle birlikte babalarının lakapları da not edilmiştir. Ait oldukları aileye veya mesleğe göre değişen lakaplar tablo 6'da aktarılmıştır.

¹¹⁹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 155, Gömlek No. 247.

¹²⁰ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 41, Gömlek No. 405.

¹²¹ Eskiden fırka kumandanlarına verilen unvan.

¹²² B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 132, Gömlek No. 457.

¹²³ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 88, Gömlek No. 33.

Tablo 6: Baba İsimleri ve Lakapları

	Memurun İsmi	Baba İsmi	Lakapları
1	Ahmed Hilmi Bey	Hacı Osman Bey	Nazıroğulları
2	Hacı Osman Efendi	Ahmed Ağa	Kırımoğlu
3	Hacı Yusuf Ziya Efendi	Hacı Mustafa Ağa	Öztimurzade
4	Hüseyin Efendi	Ahmed Efendi	Direkzade
5	İbrahim Edhem Efendi	İsmail Ağa	İsmail Beyzade
6	İshak Şevki Efendi	Kırımğır Bey	Hazıoğlu
7	İsmail Hakkı Efendi	Ali Bey	Kobatizade
8	Mehmed Davud Bey	Mehmed Şerif Efendi	Şeyh Şamil ailesine mensup
9	Mehmed Salim Bey	Hacı Raşid Efendi	Kağozade
10	Mehmed Tevfik Efendi	Abdullah Ağa	Demircioğlu
11	Nafi Bey	Polat Bey	Kanıkzade
12	Ömer Hikmet Efendi	Canhot Bey	Massuzade
13	Şemseddin Efendi	Harun Bey	Camikzade
14	Yusuf Efendi	İshak Efendi	Eksikzade

Memurların babalarının lakaplarının verildiği hâl kayıtlarında takma isimler genellikle mensup oldukları sülaleye göredir. Bu isimler genellikle yerel ifadelerden oluşmaktadır. Yalnızca bir kişinin kaydında ait olduğu meslek grubuna göre lakap bilgisine rastlanmıştır. Mehmed Tevfik Efendi'nin babası Abdullah Ağa Demircioğlu lakabıyla isimlendirilmiştir.¹²⁴ Listelenen kişiler arasında bir şahıs, Kafkas halklarının Ruslara karşı örgütlenmiş olduğu Müridizm hareketinin meşhur komutanı olan Şeyh Şamil'in ailesine mensuptur.¹²⁵ Aynı zamanda Mehmed Şerif Efendi'nin Şeyh Şamil'in yardımcılarında olduğu bilgisi de belgede yer almaktadır.

Osmanlı bürokrasisinde yer alan şahısların tercüme-i hâl varakalarını teslim ederken babalarına ilişkin aktarmış oldukları bilgilerde babası vefat etmiş olanlar “müteveffa”, “merhum” gibi sıfatları baba isimlerinin başına ekleyerek ölüm bilgisini komisyona bildirmiştir. Buna göre 66 kişinin babasının vefat ettiği anlaşılmaktadır.

4. Eğitim Durumları

Osmanlı klasik eğitim sisteminde memur yetiştirme süreci uzun sürmekteydi. Bununla birlikte yalnızca bir iş alanında bilgi sahibi olan memur portresi ortaya çıkmaktadır. Devletin sınırlarının 15. ve 16. yüzyıllarda büyük ölçüde genişlemesi hizmet sahasında iş hacminin de büyümesine sebep olmuştur. Klasik sistemdeki

¹²⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 157, Gömlek No. 73.

¹²⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 174, Gömlek No. 337.

memur eğitim süreci bu artan ihtiyacı karşılayamamıştır.¹²⁶ Klasik dönemdeki eyalet sisteminden Fransız usulü belediye sistemine geçiş, bürokraside yeni kurumları meydana getirmiştir.¹²⁷ Bürokraside yapılan değişiklikler sivil bürokrasi kavramını oluşturmuştur. Yapılan yeniliklerle memurların yalnızca bir kaleme ilişkin işlerde uzman olması devlet mekanizmasının işleyişinde çeşitli aksaklıklar ortaya çıkarmıştır.¹²⁸ Liyakat sahibi memur ihtiyacındaki artış memur yetiştirme sürecinde köklü değişikliklerin gerçekleştirilmesini zorunlu kılmıştır. II. Mahmud (1808-1839) döneminde açılan Mekteb-i Maarif-i Adliye bu alanda yapılan köklü değişikliklerin ilk adımını temsil etmektedir.¹²⁹ Daha sonra Tanzimat'ın ilanı ile birlikte eğitim alanında yapılan ıslahatlar artarak devam etmiş, böylece modern eğitim kurumları teşekkül etmiştir. Sivil bürokrasi kavramının ortaya çıkışı ve modern eğitim kurumlarının açılması toplumun her kesiminden bireylerin bürokraside yer almasına imkân sağlamıştır. Nihayetinde göçmenler de gerekli eğitimi aldığı takdirde Osmanlı toplumunda statü sahibi olma hakkını elde etmiştir.¹³⁰ Bu şekilde eğitim alma hakkı tanınarak Osmanlı bürokrasisinde yer edinebilmiş Kafkasya doğumlu devlet memurlarının eğitim bilgileri incelendiğinde klasik tarzda eğitim veren medrese, cami gibi kurumlar olduğu gibi modern tarzda eğitim veren ibtidâî, rüşdiye ve idâdî mektepleri yeni teşekkül eden kurumlar da mevcuttur. 7 numaralı tabloda Kafkasya doğumlu devlet memurlarının eğitim almış oldukları kurumlar, şahsın kaydında yer aldığı sıraya göre düzenlenmiştir.

Tablo 7: Eğitim Durumları

	Memurların İsimleri	Eğitim Durumları
1	Abdi Efendi	Medrese, Rus Mektebi
2	Abdullah Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye, Hendese-i Mülkiye-i Şahane
3	Abdullah Vehbi Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane
4	Abdülaziz Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
5	Abdülhalim Efendi	Mekteb-i Rüşdiye
6	Abdülkerim Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye, Medrese
7	Ahmed Cavid Efendi	Camî-i Şerif, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
8	Ahmed Hamdi Efendi	Mekteb-i Rüşdiye
9	Ahmed Hamdi Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Muallim-i Mahsustan Özel Ders

¹²⁶ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme* 20.

¹²⁷ Bilal Eryılmaz, *Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2002), 134.

¹²⁸ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, 26.

¹²⁹ Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, 195.

¹³⁰ Kemal Karpat, *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 119.

10	Ahmed Hamdi Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
11	Ahmed Hamdi Efendi	Mekteb-i İbtidai, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
12	Ahmed Hilmi Bey	Mekteb-i Sıbyan, Süleymaniye Camî-i Şerifi, Orman Mektebi
13	Ahmed Hilmi Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
14	Ahmed Hüsrev Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
15	Ahmed Tevfik Efendi	Muallim-i Mahsustan Özel Ders, Mekteb-i Mülkiye-i İdâdî
16	Akif Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
17	Ali Bey	Mekteb-i Sıbyan
18	Ali Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Câmîu'l-Ezher, Dârümuallimîn
19	Ali Efendi	Mekteb-i İbtidâî
20	Ali Efendi	Mekteb-i İbtidâî
21	Ali Galib Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
22	Ali Rıza Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Medrese
23	Ali Şakir Efendi	Mekteb-i İbtidâî
24	Ali Şevket Bey	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye, Fransız Mektebi
25	Avni Mirza Bey	Muallim-i Mahsustan Özel Ders
26	Bekir Sami Bey	Muallim-i Mahsustan Özel Ders, Mekteb-i Sultânî, Paris; Mekteb-i Fünûn-ı Siyasiyye
27	Bekir Sami Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye-i Mülkiye
28	Bekir Sıdkı Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
29	Demirhan Osman Bey	Mekteb-i İbtidai
30	Eyüb Sabri Efendi	Mekteb-i Rüşdiye, Dârülfünun Mekteb-i İdâdî
31	Hacı Abdullah Hilmi Efendi	Medrese, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
32	Hacı Ali Bey	Enderun-ı Hümâyûn Mektebi
33	Hacı Ali Efendi	Mekteb-i İbtidâî
34	Hacı Hüseyin Efendi	Mekteb-i İbtidâî
35	Hacı Musa Sabri Efendi	Mekteb-i Sıbyan
36	Hacı Osman Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
37	Hacı Ömer Efendi	Mekteb-i İbtidâî
38	Hacı Şerif Enver Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Semaniye, Mekteb-i Sanayi
39	Hacı Yusuf Ziya Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
40	Hafız Abdullah Efendi	Mekteb-i Sıbyan
41	Hafız Mehmed Kâşif Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
42	Hafız Musa Yaver Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye, Mekteb-i İdâdî
43	Hamdi Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
44	Hasan Bey	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye Mekteb-i İdâdî
45	Hasan Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
46	Hasan Hayri Bey	Medrese, Camî-i Şerif, Mekteb-i Mülkiye-i Şahane
47	Hasan Hüsnü Bey	Muallim-i Mahsustan Özel Ders
48	Hasan Pertev Bey	Mekteb-i İbtidâî, Enderun-ı Hümâyûn
49	Hasan Sabri Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye, Mekteb-i Hendese-i Mülkiye-i Şahane
50	Hasan Sabri Efendi	Mekteb-i Rüşdiye
51	Hasan Ziver Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye

52	Halil Hilmi Bey	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
53	Halil Hulusi Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Şam-ı Şerif İslahhanesi
54	Halil Pertev Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
55	Hurşid Efendi	Mekteb-i Sıbyan
56	Hüseyin Efendi	Muallim-i Mahsustan Özel Ders
57	Hüseyin Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
58	Hüseyin Mazhar Efendi	Enderun-ı Hümayûn Mektebi
59	Hüseyin Sıdkı Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
60	İbrahim Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Mülkiye-i Rüşdiye
61	İbrahim Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
62	İbrahim Edhem Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye Dârülmaârif (Valide Sultan Mektebi)
63	İbrahim Fevzi Bey	Medrese
64	İbrahim Hakkı Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
65	İbrahim Hakkı Efendi	Mekteb-i Sıbyan
66	İbrahim Kâmil Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
67	İlyas Nuri Bey	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane
68	İlyas Sırrı Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
69	İmameddin Vasfi Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye, Mekteb-i İdâdî-i Mülkiye
70	İsa Refik Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
71	İshak Efendi	Mekteb-i Sıbyan
72	İshak Sabri Efendi	Mekteb-i Rüşdiye
73	İshak Şevki Efendi	Dârülmaârif Mekteb-i Rüşdiyesi
74	İsmail Baki Efendi	Mekteb-i Sıbyan
75	İsmail Hakkı Bey	Muallim-i Mahsustan Özel Ders
76	İsmail Hakkı Bey	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
77	İsmail Hakkı Efendi	Mekteb-i Rüşdiye, Medrese
78	İsmail Hakkı Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
79	İsmail Hakkı Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
80	İsmail Hurşid Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
81	İzzet Kemal Bey	Mekteb-i Sıbyan, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
82	Mahmud Bey	Mekteb-i Sıbyan
83	Mahmud Nedim Efendi	Medrese, Muallim-i Mahsustan Özel Ders, Fatih Camî-i Şerifi
84	Mehmed Ali Bey	Rus Mektebi
85	Mehmed Arif Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
86	Mehmed Bahaeddin Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
87	Mehmed Cemal Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
88	Mehmed Cezzar Efendi	Muallim-i Mahsustan Özel Ders, Mekteb-i Rüşdiye, Mekteb-i İdadî-i Mülkiye Mekteb-i Mülkiye-i Şahane
89	Mehmed Davud Bey	Mekteb-i İdadî, Dârülmuallimîn Rüşdiyesi
90	Mehmed Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Medrese
91	Mehmed Emin Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Bahriye
92	Mehmed Emin Efendi	Muallim-i Mahsustan Özel Ders
93	Mehmed Faik Paşa	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye, Mekteb-i İdadî-i Askeriye, Mekteb-i Hazine-i Şahane, Almanya Askeri Jimnastik Mektebi
94	Mehmed Fehmi Efendi	Muallim-i Mahsustan Özel Ders

95	Mehmed Ferruh Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
96	Mehmed Fevzi Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
97	Mehmed Hamza Bey	Mekteb-i İdadî-i Mülkiye
98	Mehmed Hurşid Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
99	Mehmed Hurşid Efendi	Mekteb-i Sıbyan
100	Mehmed Hurşid Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye, Medrese, Dârümuallimîn
101	Mehmed Hurşid Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Zabıta Nezâreti Dershanesi
102	Mehmed İsa Efendi	Mekteb-i Rüşdiye
103	Mehmed Murad Bey	Mekteb-i Sultânî
104	Mehmed Namık Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
105	Mehmed Neşet Bey	Muallim-i Mahsustan Özel Ders
106	Mehmed Nuri Bey	Mekteb-i Mülkiye-i Şahane
107	Mehmed Nuri Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
108	Mehmed Rasim Bey	Mekteb-i İbtidâî
109	Mehmed Raşid Bey	Bazı dersleri okumuş ama muallim-i mahsustan tabiri dahi yok.
110	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye, Mekteb-i Ecnebiye-i İdadî, Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye
111	Mehmed Rifat Efendi	Mekteb-i Sıbyan
112	Mehmed Rüşdü Bey	Mekteb-i Sıbyan
113	Mehmed Sabit Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Sultânî
114	Mehmed Said Efendi	Mekteb-i İbtidâî
115	Mehmed Salim Bey	Şemsü'l-Mekatib Mektebi
116	Mehmed Selim Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
117	Mehmed Şemseddin Efendi	Mekteb-i Sıbyan
118	Mehmed Şevket Efendi	Mekteb-i Rüşdiye, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
119	Mehmed Tahir Bey	Enderun-ı Hümâyûn, Ayasofya Camii Medresesi
120	Mehmed Tahir Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
121	Mehmed Tevfik Bey	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye, Mekteb-i Mülkiye, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
122	Mehmed Tevfik Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
123	Mehmed Tevfik Paşa	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye Muallim-i Mahsustan Özel Ders
124	Mehmed Yaver Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
125	Mehmed Yaver Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye
126	Mehmed Ziya Efendi	Mekteb-i Sıbyan
127	Musa Kazım Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i İdadî-i Harbiye
128	Mustafa Bey	Mekteb-i İdadî, Mekteb-i Rüşdiye
129	Mustafa Cafer Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Muallim-i Mahsustan Özel Ders, Câmiu'l-Ezher, Hicaz ve Kudüs-i Şerif'te Özel Ders.
130	Mustafa Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
131	Mustafa Efendi	Mekteb-i Sıbyan
132	Mustafa Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Sanayi
133	Nafi Bey	Mekteb-i İbtidâî
134	Osman Efendi	Mekteb-i İbtidâî
135	Osman İlyas Efendi	Mekteb-i İbtidâî
136	Osman Nuri Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Medrese
137	Osman Nuri Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
138	Ömer Hulusi Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Muallim-i Mahsustan Özel Ders

139	Ömer Hulusi Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
140	Ömer Hikmet Efendi	Mekteb-i İdâdî, Dârülfünun Hukuk Şubesi
141	Rauf Efendi	Mekteb-i Bahriye-i Rüşdiye
142	Receb Hilmi Efendi	Mekteb-i Sultânî, Mekteb-i İdâdî-i Mülkiye
143	Resul Sami Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
144	Reşid Efendi	Mekteb-i Rüşdiye
145	Reşid Galib Bey	Darüşşafaka
146	Said Fahri Efendi	Mekteb-i İbtidâî, İdâdî-i Mülkiye
147	Said Raci Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Medrese, Rus Mektebi
148	Selim Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye
149	Süleyman Tevfik Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye, Muallim-i Mahsustan Özel Ders, Süleymaniye Camî-i Şerifi
150	Şemseddin Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i İdâdî-i Şahane, Fransız Mektebi
151	Yakub Nazım Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Medrese, Mekteb-i Rüşdiye Bâyezid Camî-i Şerifi, Mekteb-i Hukuk-ı Şahane
152	Yusuf Cemal Bey	Mekteb-i Rüşdiye
153	Yusuf Efendi	Mekteb-i Rüşdiye
154	Yusuf Efendi	Mekteb-i Rüşdiye, Mekteb-i İdâdî
155	Yusuf Ziya Efendi	Mekteb-i Sıbyan
156	Zekeriya Hulusi Efendi	Mekteb-i Sıbyan, Mekteb-i Rüşdiye
157	Ziver Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Muallim-i Mahsustan Özel Ders
158	Ziver Zeki Efendi	Mekteb-i İbtidâî, Mekteb-i Rüşdiye

Tablo 7’de görüleceği üzere Kafkasya doğumlu devlet memurları medreseler gibi klasik eğitim kurumlarıyla dönemin meşhur selâtin camilerinde eğitim görmüşlerdir. Yakub Nazım Efendi Bâyezid Camî-i Şerif’inde,¹³¹ Süleyman Tevfik Efendi¹³² ve Ahmed Hilmi Bey Süleymaniye Camî-i Şerif’inde,¹³³ Mehmed Tahir Bey ise Ayasofya Camî-i Şerif’inde eğitim almıştır.¹³⁴ Eğitim gördükleri camî-i şeriflerde hangi dersleri mütalaa ettikleri ve hangi hocalardan ders aldıkları bilgisi de kimi zaman belgelerde belirtilmiştir. Örneğin Süleymaniye Camî-i Şerif’inde eğitim alan Süleyman Tevfik Efendi’nin eğitim kaydında “*Kibâr-ı müderrisinden Ordulu İbrahim Nuri Efendi’den ulûm ve tedris ederek*”¹³⁵ bilgisi belgeye not düşülmüştür. İncelenen kişiler arasında toplam 14 kişinin eğitim bilgilerinde medrese ve camî-i şerif eğitim görülen yer olarak belirtilmiştir. Ancak bazı kayıtlarda özel olarak cami isimleri yer almamaktadır. Osmanlı bürokrasisinde eğitim kurumu olarak görülen bir

¹³¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 25, Gömlek No. 449.

¹³² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 63.

¹³³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 177, Gömlek No. 347.

¹³⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 151, Gömlek No. 69.

¹³⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 63.

başka merkez de saraydır ve incelenen memurlardan Hüseyin Mazhar Efendi¹³⁶, Hacı Ali Bey¹³⁷ ve Mehmed Tahir Bey Enderun-ı Hümâyûn'da eğitim almıştır.¹³⁸

Sicil kayıtlarında şahısların eğitim durumlarına ilişkin bilgiler genellikle sayfanın ilk satırlarında yer alan kimlik bilgilerinden sonra yazılmıştır. Ancak Mahmud Nedim Efendi'nin Fatih Camî-i Şerif'inde eğitim almış olduğu yönündeki bilgi vukûat kayıtları kısmında geçmektedir. Bu durum “*Mûmâ-ileyh Fâtih Câmî-i Şerifinde ders-i 'âm hâce efendilerden Hacı Mehmed Efendi'den ikmâl-i tahsîl ile 6 Cemâziyelâhir 1313 târihinde icâzetnâme aldığı Zirâ'at Bankası sicill-i ahvâl şu'besinde 13 Cemâziyelâhir 1313 târihli vukû'ât postasından anlaşılmıştır.*”¹³⁹ bilgisiyle belgeye not edilmiştir.

Osmanlı eğitim sisteminde günümüzde ilkokul seviyesine tekabül eden “Sıbyan” ve “İbtidâî” mektepleri memurların eğitim almış oldukları kurumlar arasında yer almaktadır. Başlangıç aşaması olarak görülen bu eğitim kurumlarında 68 kişi sıbyan, 46 kişi ise ibtidâî mektebinde eğitim almıştır.

Tanzimat döneminde yapılan ıslahatlarla rüşdiye mektepleri sıbyan ve ibtidâî mekteplerinden sonra gelerek, orta öğretim seviyesinin ilk aşamasını oluşturan kurum olarak yerini almıştır. Rüşdiye mekteplerindeki öğretmen ihtiyacını karşılamak amacıyla 1848 tarihinde Dârümuallimîn açılarak eğitim sürecindeki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır.¹⁴⁰ Mekteb-i rüşdiyeler ve mekteb-i idâdîler kurularak, özellikle bürokraside yer alacak şahısların yeterlilik seviyeleri arttırılmaya gayret gösterilmiştir. Mekteb-i rüşdiyeler 72 kişinin eğitim kaydında yer almaktadır. Mevcut kayıtlarda rüşdiye seviyesi yalnızca “Mekteb-i Rüşdiye” olarak değil, “Dârülmaârif Mekteb-i Rüşdiyesi”,¹⁴¹ “Mekteb-i Bahriye Rüşdiyesi”,¹⁴² “Dârümuallimîn Rüşdiyesi”,¹⁴³ “Mekteb-i Mülkiye-i Rüşdiye”,¹⁴⁴ ve “Mekteb-i Rüşdiye-i Askeriye”¹⁴⁵ gibi farklı okulların rüşdiye seviyelerinde eğitim bilgisi

¹³⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 135.

¹³⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 105, Gömlek No. 459.

¹³⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 151, Gömlek No. 69.

¹³⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 40, Gömlek No. 427.

¹⁴⁰ Uğur Ünal, *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), 2.

¹⁴¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 142, Gömlek No. 131.

¹⁴² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 167, Gömlek No. 465.

¹⁴³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 174, Gömlek No. 337.

¹⁴⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 176, Gömlek No. 391.

¹⁴⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

mevcut şahıslar da vardır. “Mekteb-i İdâdî” 15 kişinin eğitim aldığı kurumlar arasında yer almaktadır. Bu seviyede de farklı okulların idâdî düzeyleri de özel olarak belirtilmektedir. “Mekteb-i İdâdî-i Harbiye”,¹⁴⁶ “Mekteb-i İdâdî-i Mülkiye”¹⁴⁷ ve “Mekteb-i Ecnebiye-i İdâdî”¹⁴⁸ istisna olarak ifade edilen idâdî mekteplerindendir.

Tanzimat’ın ilanıyla gerçekleştirilen eğitim reformlarından biri de yüksek eğitim alanındadır. Buna göre günümüzde yükseköğretim seviyesine tekabül eden çeşitli ihtisas mektepleri kurulmuştur. Yeni teşekkül eden bu eğitim kurumlarında Yakub Nazım Efendi Mekteb-i Hukuk-ı Şahane’de,¹⁴⁹ Mehmed Murad Bey,¹⁵⁰ Bekir Sami Bey¹⁵¹ ve Receb Hilmi Efendi Mekteb-i Sultânî’de,¹⁵² Hasan Sabri Efendi¹⁵³ ve Abdullah Efendi ise Mekteb-i Hendese-i Şahane’de eğitim almıştır.¹⁵⁴ Memurlar arasından beş kişi Mekteb-i Mülkiye-i Şahane’de eğitim görmüştür. Mülkiye’de eğitim almış şahıslar şunlardır: Mehmed Tevfik Bey,¹⁵⁵ Mehmed Nuri Bey,¹⁵⁶ İlyas Nuri Bey,¹⁵⁷ Mehmed Cezzar Efendi¹⁵⁸ ve Hasan Hayri Bey’dir.¹⁵⁹ İbrahim Edhem Efendi Dârülmaârif yani Valide Sultan Mektebi’nde eğitim görmüştür.¹⁶⁰ Mehmed Faik Paşa Mekteb-i Hazine-i Şahane’de,¹⁶¹ Abdullah Vehbi Bey¹⁶² ve Mehmed Reşid Şahingiray Bey Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane’de ders almıştır.¹⁶³ Mekteb-i Bahriye,¹⁶⁴ Orman Mektebi¹⁶⁵ ve Mekteb-i Sanayi diğer eğitim görülen kurumlar arasındadır.¹⁶⁶ Mehmed Hurşid Efendi de müstakil bir eğitim kurumu olmayan ancak geçici süreliğine tanzim edilmiş olan Zabıta Nezâreti Dershanesi’nde eğitim almıştır.¹⁶⁷

¹⁴⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 34, Gömlek No. 317.

¹⁴⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 169, Gömlek No. 159.

¹⁴⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

¹⁴⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 25, Gömlek No. 449.

¹⁵⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 26, Gömlek No. 229.

¹⁵¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 41, Gömlek No. 405.

¹⁵² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 161, Gömlek No. 357.

¹⁵³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 50, Gömlek No. 291.

¹⁵⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 88, 8 Gömlek No. 5.

¹⁵⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 956.

¹⁵⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 203.

¹⁵⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 71, Gömlek No. 405.

¹⁵⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 76, Gömlek No. 57.

¹⁵⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 153, Gömlek No. 425.

¹⁶⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 355.

¹⁶¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

¹⁶² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 151, Gömlek No. 339.

¹⁶³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

¹⁶⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 153, Gömlek No. 379.

¹⁶⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 177, Gömlek No. 347.

¹⁶⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 14, Gömlek No. 199.

¹⁶⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 155, Gömlek No. 247.

Sicil kayıtlarında yer alan memurlardan Reşid Galib Bey ilk sivil toplum kuruluşu olan Dârüşşafaka'da eğitimini tamamlamıştır.¹⁶⁸ Mehmed Salim Bey özel okul statüsünde olan Şemsü'l-Mekâtîp eğitim kurumunda tahsil görmüştür.¹⁶⁹ Ali Efendi¹⁷⁰ ve Mustafa Cafer Efendi Fâtımîler devrinden günümüze değin eğitim hizmetini devam ettirmiş olan Câmîu'l-Ezher'de tedris etmişlerdir.¹⁷¹ Halil Hulusi Efendi'nin kaydında ise yetim ve öksüz çocukların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kurulan ıslahhane eğitim kurumu olarak bildirilmiştir. Mevcut bilgi “*Şam-ı Şerif Islahhanesinde terzilik ve kunduracılık sınıfını tahsil ederek*”¹⁷² ifadesiyle deftere not edilmiştir.

Kafkasya doğumlu memurların eğitim almış olduğu kurumlar arasında yalnızca Osmanlı Devleti'ne ait okullar ve medreseler yoktur. Mevcut kurumlarla birlikte çeşitli milletlerin Osmanlı Devleti sınırları dahilinde veya farklı ülke topraklarında yer alan eğitim kurumları da yer almaktadır. Mehmed Ali Bey,¹⁷³ Said Raci Efendi¹⁷⁴ ve Abdi Efendi çeşitli Rus mekteblerinde,¹⁷⁵ Şemseddin Efendi¹⁷⁶ ve Ali Şevket Bey ise Fransız mekteblerinde eğitim görmüştür.¹⁷⁷ Diğer devletlerin eğitim kurumlarından özel olarak ismi zikredilen iki kayda daha rastlanmıştır. Bekir Sami Bey Paris'te Mekteb-i Fünun-ı Siyasiyye'de,¹⁷⁸ Mehmed Faik Paşa Almanya'da Askeri Jimnastik Mektebi'nde eğitim görmüştür.¹⁷⁹

Memurların eğitim aldığı kurumlar hakkında yapılan tespitlerin yanı sıra herhangi bir kurum adı zikredilmeyerek “muallim-i mahsustan” ya da “husus olarak” ifadeleriyle özel ders almış oldukları belirtilen memurlara da rastlanmıştır. 30 kişinin eğitim bilgilerinde özel ders almış olduğu yönünde bilgiler mevcuttur. Kimi zaman tedris eylemiş oldukları hocaların bilgileri de kayıtlara geçilmiştir. Nitekim Mahmud Nedim Efendi,¹⁸⁰ Mehmed Fevzi Efendi¹⁸¹ ve Ahmed Tevfik Efendi babalarından

¹⁶⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 251.

¹⁶⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 183, Gömlek No. 248.

¹⁷⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 84, Gömlek No. 479.

¹⁷¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 157, Gömlek No. 257.

¹⁷² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 154, Gömlek No. 125.

¹⁷³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 15, Gömlek No. 165.

¹⁷⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 40, Gömlek No. 173.

¹⁷⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 107, Gömlek No. 193.

¹⁷⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 13, Gömlek No. 445.

¹⁷⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 2, Gömlek No. 262.

¹⁷⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 41, Gömlek No. 405.

¹⁷⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

¹⁸⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 20, Gömlek No. 427.

¹⁸¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 82, Gömlek No. 407.

özel ders almışlardır.¹⁸² Bazı kayıtlarda ise kimlerden ders aldığı ve hangi dersleri tedris ettiği bilgisi de mevcuttur. Örneğin Mahmud Nedim Efendi'nin kaydında “*Müderres-i meşhur Kayser-ili Mahmud Efendi'den hesap ve tarih ve coğrafya okumuştur.*”¹⁸³ ifadesi yer alır.

Sicil kayıtlarında memurların eğitim bilgilerinde genellikle çeşitli mekteb ve medrese isimleri veya özel hocadan ders almıştır şeklindeki ifadeler yer verilmiştir. Ancak Mehmed Raşid Bey'in kaydında yalnızca “*Arabî ve Farisî okumuş ve hatta Rika tensik etmiştir.*”¹⁸⁴ şeklinde not düşülmüştür. Herhangi bir kurum veya şahıs adı belgede geçmemektedir.

Ahvâl kayıtlarında memurların eğitim bilgilerinde yalnızca eğitim almış oldukları kurum ve dersler değil, mezuniyet ve diploma durumları da bildirilmiştir. Genel olarak memur kayıtlarında “*Şahadetname almıştır.*”¹⁸⁵ “*İcazetname almıştır.*”¹⁸⁶ şeklinde bilgiler mevcuttur. Kimi zaman da “*Vasat dereceli*”¹⁸⁷ veya “*Âlâ derecede*”¹⁸⁸ şeklinde diplomanın mezuniyet derecesi bildirilmiştir. Şahsın eğitim almış olduğu ancak diploma almadığına ilişkin bilgiler de belgelere not edilmiştir. Örneğin Musa Kazım Efendi'nin kaydında “*Hesabı tedris ederek badehu hastalık sebebiyle ihraç olmuştur.*”¹⁸⁹ ifadesiyle diploma alamama sebebi komisyona bildirilmiştir. Ahmed Hamdi Efendi “*Ders görmüş ise de şahadetname almamıştır.*”¹⁹⁰ Ahmed Hilmi Efendi gibi “*Şahadetname almış ise de esna-yı hicretinde zayi etmiştir.*”¹⁹¹ şeklinde komisyona ibraz edemedikleri diplomalar için açıklama yapanların bilgileri de belgelere yansımıştır.

Tanzimat dönemi yenileşme hareketlerinde eğitim alanında yapılan değişiklikler ahvâl kayıtlarına yansımıştır. İmameddin Vasfî Efendi'nin kaydında eğitim kurumlarında yapılan bir değişiklik sebebiyle şahadetname alamadığı gözlemlenmiştir. Kayıta yer alan bilgi şu şekildedir: “*İkinci sınıfta olduğu halde*

¹⁸² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 182, Gömlek No. 225.

¹⁸³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 20, Gömlek No. 427.

¹⁸⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 55, Gömlek No. 395.

¹⁸⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 35, Gömlek No. 101.

¹⁸⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 63.

¹⁸⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 135.

¹⁸⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 76, Gömlek No. 57.

¹⁸⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 34, Gömlek No. 317.

¹⁹⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 52, Gömlek No. 353.

¹⁹¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 88, Gömlek No. 33.

*mekteb-i mezkûrun lağvı şahadetname ahzine mâni olmuştur.*¹⁹² Bununla reformlarla birlikte müfredatta yerini alan coğrafya, tarih, matematik, mühendislik gibi derslere şahısların eğitim bilgilerinde rastlanmaktadır. Örneğin Şemseddin Efendi “*Arabî ve Farisî ve hesap ve coğrafya ve hendese*”¹⁹³ okumuştur.

5. Lisan Bilgileri

19. yüzyıl Osmanlı Devleti için ekonomik, sosyal ve siyasi açıdan birçok krizin yaşandığı döneme tekabül etmektedir. Devleti bu yüzyılda olumsuz etkileyen başlıca sebepler savaşlar, sanayi devrimi ve Fransız İhtilali’dir. Mezkûr yüzyılda devletin içinde bulunduğu durumu daha da olumsuz hale getiren bir diğer sebep de bürokraside nitelikli elemanın olmamasıydı. İç ve dış ilişkilerinde yenilik hareketlerinin tatbikinde nitelikli eleman yetiştirmek için yapılan eğitim faaliyetleriyle bu süreç atlatılmaya çalışılmıştır. Bürokraside ehliyet sahibi bireylerin olmamasının ortaya çıkarmış olduğu menfi durumlardan bir diğeri de Fransızca, Almanca gibi Avrupa dillerini bilen yetişmiş elemanın olmamasıydı. Bu dönemde tercüme faaliyetleri tamamen Rumlara kalmış ve bu durum çeşitli bürokratik krizlere sebebiyet vermiştir.¹⁹⁴ Yaşanan olumsuz gelişmelere karşın devlet uluslararası ilişkilerde Rumlara olan ihtiyacı azaltmak ve nitelikli memur yetiştirmek amacıyla “Tercüme Odası”nı ihdas etmiştir. Yeni teşekkül eden bu yapının kuruluş amacı yalnızca yabancı dil ve diplomasi bilen Müslüman memur yetiştirmektir.¹⁹⁵ Tercüme Odası’nın kuruluşuyla, memur eğitiminde atılan adımlara bir yenisi daha eklenmiştir. Nitekim Kafkasya doğumlu devlet memurlarından Abdülkerim Bey de “*1304 senesi Rebûlevvelinin 20’sinde 24 yaşında bâ-irade-i seniyye-i hazreti padişahîden 1500 guruş maaşla Bâb-ı Âli tercüme odasına dahil olmuştur.*”¹⁹⁶ Hatta mezkûr şahsın kayıtlarda yer alan tek istidam bilgisidir.

Tanzimat sonrası yeni ihdas edilen okullarla tercüme odası dışında da memurların yabancı dil eksikliği giderilmeye çalışılmıştır. Müfredatlara yabancı dil dersleri eklenerek veya farklı milletlerin devletin sınırlarında açmış oldukları okullarda eğitim alarak memurların yeterlilik seviyeleri arttırılmaya çalışılmıştır. Nitekim sicil kayıtlarında memurların eğitim gördükleri okullar ve derslerin yanı sıra yabancı dil

¹⁹² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 59, Gömlek No. 271.

¹⁹³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 13, Gömlek No. 445.

¹⁹⁴ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, 21-22.

¹⁹⁵ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, 52.

¹⁹⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 87, Gömlek No. 157.

eğitimi aldıklarına dair de bilgiler aktarılmıştır. Arapça, Farsça, Fransızca ve Rusça memurların eğitim almış olduğu diller arasındadır. Kayıtlara bakıldığında Arapça ve Farsça en fazla eğitim alınan dillerdir. Hacı Ali Bey'in "*Arabî ve Farisî tahsil eylediği*",¹⁹⁷ Şemseddin Efendi'nin "*Fransız mektebinde bir mikdar Fransızca*"¹⁹⁸ ve Abdi Efendi'nin "*Rus mektebinde Rusça*"¹⁹⁹ eğitim almış olduğuna yönelik bilgiler belgelerde mevcuttur. Eğitim alınan mezbûr diller dışında tahsil edilen farklı bir lisan ile karşılaşılmamıştır.

Sicill-i Ahvâl kayıtlarında memurların eğitim aldığı derslerden sonra yeterlilik sahibi olduğu lisan bilgileri verilmiştir. Yabancı dil bilgilerinde dil eğitimine dair bilgi verilmediği halde bildiği diller arasında zikredilen lisanlara ya da eğitim aldığı halde o dile ait yeterlilik seviyesinin bildirilmediği kayıtlara da rastlanmıştır. Örneğin Mehmed Namık Efendi Arapça ve Farsça eğitimi almış olduğu halde komisyona yalnızca Türkçe kitâbet ettiğini bildirmiştir.²⁰⁰ Avni Mirza Bey'in "*Arabî ve Türkçe ve Fransızca ve Rusça tahsil eylediği ve mezkûr lisanları tekellüm ve kitâbet eylediği*"²⁰¹ şeklinde not düşülmesi memurların eğitim almış olduğu dillerin yanı sıra yeterlilik sahibi olduğu dillerin de ayrıca not edildiğini göstermektedir. Bu sebeple 8 numaralı tabloda memurların lisan bilgileri aktarılırken belgelerde geçen "okuryazar, kitâbet, tekellüm, aşına, okur" ifadelerine göre tasnif edilerek listelenmiştir.

Tablo 8: Lisan Bilgileri

	Memurun İsmi	Okuryazar	Kitâbet	Tekellüm	Aşına	Okur
1	Abdi Efendi	Tr.		Far.Rus.		
2	Abdullah Efendi	Tr.Fr.				
3	Abdullah Vehbi Bey	Tr.			Fr.	
4	Abdülhalim Efendi		Tr.			
5	Abdülkerim Bey		Tr.Far.Rus.			
6	Ahmed Cavid Efendi		Tr.	Çer.		
7	Ahmed Hamdi Efendi		Ar.Tr.Far.	Ar.Tr.Far.		
8	Ahmed Hamdi Efendi		Ar.Tr.	Ar.Tr.Çer.		
9	Ahmed Hamdi Efendi	Tr.		Çer.		
10	Ahmed Hamdi Efendi		Ar.Tr.	Ar.Tr.	Çer.	

¹⁹⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 105, Gömlek No. 459.

¹⁹⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 13, Gömlek No. 445.

¹⁹⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 107, Gömlek No. 193.

²⁰⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 937.

²⁰¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 152, Gömlek No. 305.

11	Ahmed Hilmi Bey		Tr.	Çer.		
12	Ahmed Hilmi Efendi	Tr.			Ar.Far.	
13	Ahmed Hüsrev Efendi	Tr.				
14	Ahmed Tevfik Efendi		Ar.Tr.	Ar.Tr.	Far.Fr.	
15	Akif Efendi	Ar.Tr.				
16	Ali Bey	Tr.				
17	Ali Efendi		Tr.Ar.	Tr.Ar.	Rus.	
18	Ali Efendi			Tr.Çer.		
19	Ali Efendi	Tr.				
20	Ali Galib Efendi	Tr.				
21	Ali Rıza Efendi	Rus.Ar. Tr.Çer.				
22	Ali Şakir Efendi		Tr.	Ar.		
23	Ali Şevket Bey	Tr.		Gür.Arn.	Ar.	
24	Avni Mirza Bey		Ar.Tr. Fr.Rus.	Ar.Tr. Fr.Rus.		
25	Bekir Sami Bey		Tr.Fr.			Ar.Far.
26	Bekir Sami Bey		Tr.	Çer.Kür.Erm.	Ar.Far.	
27	Bekir Sıdkı Efendi	Tr.				
28	Demirhan Osman Bey		Tr.		Çer.Rus.	
29	Eyüb Sabri Efendi		Ar.	Ar.	Çer.	
30	Hacı Ali Bey	Tr.				
31	Hacı Ali Efendi		Tr.	Ar.Çer.		
32	Hacı Hüseyin Efendi	Tr.				
33	Hacı Musa Sabri Efendi		Tr.	Çer.		
34	Hacı Osman Efendi	Tr.		Çer.		
35	Hacı Ömer Efendi	Tr.				
36	Hacı Şerif Enver Bey		Ar.Tr.	Ar.Tr.		
37	Hacı Yusuf Ziya Efendi	Tr.		Çer.		
38	Hafız Abdullah Efendi		Tr.			
39	Hafız Mehmed Kâşif Efendi	Tr.				
40	Hamdi Bey	Ar.Tr.				
41	Hasan Bey		Tr.	Çer.		
42	Hasan Efendi		Tr.			
43	Hasan Hayri Bey			Tr.Fr.	Ar.	
44	Hasan Hüsnü Bey			Tr.Çer.		
45	Hasan Sabri Efendi	Tr.Fr.				
46	Hasan Sabri Efendi	Tr.				
47	Hasan Ziver Efendi	Tr.				
48	Halil Hilmi Bey		Tr.Fr.	Tr.Fr.		
49	Halil Hulusi Efendi		Tr.	Ar.Blg.		
50	Halil Pertev Efendi	Tr.				
51	Hurşid Efendi	Tr.				
52	Hüseyin Efendi	Tr.				
53	Hüseyin Efendi		Tr.		Ar.Far.	
54	Hüseyin Mazhar Efendi	Tr.				
55	Hüseyin Sıdkı Efendi		Tr.			
56	İbrahim Bey		Tr.			

57	İbrahim Efendi		Ar.Tr.	Ar.Tr.		
58	İbrahim Edhem Efendi	Tr.		Çer.	Ar.Far.	
59	İbrahim Fevzi Bey		Tr.	Çer.		
60	İbrahim Hakkı Efendi		Tr.			
61	İbrahim Kâmil Efendi		Tr.			
62	İlyas Nuri Bey		Tr.Fr.	Tr.Fr.		
63	İlyas Sırrı Bey	Tr.				
64	İmameddin Vasfı Efendi		Tr.	Fr.		
65	İsa Refik Efendi	Tr.		Çer.		
66	İshak Efendi	Tr.		Çer.		
67	İshak Sabri Efendi	Tr.		Çer.		
68	İshak Şevki Efendi		Tr.	Çer.	Ar.Far.	
69	İsmail Baki Efendi	Tr.				
70	İsmail Hakkı Bey	Tr.		Çer.Rus.	Ar.Far.	
71	İsmail Hakkı Bey		Tr.	Ar.Çer.		
72	İsmail Hakkı Efendi		Tr.			
73	İsmail Hakkı Efendi		Tr.	Çer.Kür.Rus.		
74	İsmail Hakkı Efendi		Tr.	Tr.Çer.		
75	İzzet Kemal Bey	Tr.		Çer.Kür.Rus.Erm.		
76	Mahmud Bey		Tr.			
77	Mahmud Nedim Efendi		Ar.Far.Tr.	Çer.		
78	Mehmed Ali Bey	Tr.				
79	Mehmed Arif Efendi	Tr.		Çer.		
80	Mehmed Bahaeddin Efendi	Tr.				
81	Mehmed Cemal Efendi	Tr.				
82	Mehmed Cezzar Efendi		Tr.		Ar.Far.Fr.	
83	Mehmed Davud Bey	Tr.Ar.			Fr.Dağ.Çer.	
84	Mehmed Emin Bey	Tr.		Ar.Çer.Abh.		
85	Mehmed Emin Efendi		Tr	Ar.Fr.Kür.		
86	Mehmed Fehmi Efendi		Tr.	Tr.		
87	Mehmed Ferruh Efendi		Tr.	Çer.		
88	Mehmed Fevzi Efendi	Tr.				
89	Mehmed Hamza Bey		Tr.		Ar.	
90	Mehmed Hurşid Efendi	Tr.				
91	Mehmed Hurşid Efendi	Tr.				
92	Mehmed Hurşid Efendi	Ar.		Tr.Çer.		
93	Mehmed Hurşid Efendi		Tr.		Çer.	
94	Mehmed İsa Efendi			Ar.Tr.	Far.Fr.	
95	Mehmed Murad Bey	Ar.Far.	Tr.Fr.			
96	Mehmed Namık Efendi		Tr.			
97	Mehmed Neşet Bey		Tr.			
98	Mehmed Nuri Bey		Tr.Fr.			
99	Mehmed Nuri Efendi	Tr.				
100	Mehmed Rasim Bey	Tr.		Çer.		
101	Mehmed Raşid Bey		Tr.	Çer.		
102	Mehmed Reşid Şahingiray Bey		Tr.Fr.	Tr.Fr.	Ar.	
103	Mehmed Rifat Efendi		Tr.	Çer.Rum.		

104	Mehmed Rüşdü Bey	Tr.		Çer.		
105	Mehmed Sabit Efendi		Tr.	Çer.Fr.		
106	Mehmed Said Efendi		Tr.			
107	Mehmed Salim Bey	Tr.				
108	Mehmed Selim Efendi	Tr.				
109	Mehmed Şemseddin Efendi	Tr.		Çer.		
110	Mehmed Şevket Efendi		Tr.			
111	Mehmed Tahir Bey	Tr.				
112	Mehmed Tahir Efendi	Tr.				
113	Mehmed Tevfik Bey		Tr.		Çer.	
114	Mehmed Tevfik Efendi		Ar.Tr.			
115	Mehmed Tevfik Paşa		Tr.	Ar.	Çer.	
116	Mehmed Yaver Efendi	Tr.				
117	Mehmed Yaver Efendi		Tr.	Erm.		
118	Mehmed Ziya Efendi		Tr.			
119	Musa Kazım Efendi	Tr.				
120	Mustafa Bey		Tr.	Çer.		
121	Mustafa Cafer Efendi		Ar.Tr.	Ar.Tr.Çer.		
122	Mustafa Efendi	Tr.			Çer.	
123	Mustafa Efendi	Tr.Ar.	Tr.Ar.			
124	Mustafa Efendi	Tr.				
125	Nafi Bey			Tr.Çer.		
126	Osman Efendi	Tr.				
127	Osman İlyas Efendi		Tr.			
128	Osman Nuri Efendi	Tr.		Çer.		
129	Osman Nuri Efendi	Tr.				
130	Ömer Hulusi Efendi			Tr.Çer.		
131	Ömer Hulusi Efendi	Tr.				
132	Ömer Hikmet Efendi			Çer.	Ar.Fr.	
133	Rauf Efendi	Tr.				
134	Resul Sami Efendi	Tr.		Far.		
135	Reşid Efendi		Tr.		Rum.	
136	Reşid Galib Bey	Tr.				
137	Said Fahri Efendi		Tr.	Çer.	Ar.Far. Erm.Fr.	
138	Said Raci Efendi	A.Tr. Çeç.Rus.				
139	Selim Efendi		Tr.	Tr.		
140	Süleyman Tevfik Efendi		Ar.Far.Tr.	Ar.Far.Tr.		
141	Şemseddin Efendi		Tr.Ar.Far.	Tr.Ar.Far.Çer.Fr.		
142	Yakub Nazım Efendi		Tr.	Çer.	Ar.Far.Fr.	
143	Yusuf Cemal Bey	Tr.		Çer.Abh.	Fr.	
144	Yusuf Efendi	Tr.		Çer.	Ar.	
145	Yusuf Efendi	Tr.				
146	Yusuf Ziya Efendi	Tr.				
147	Zekeriya Hulusi Efendi	Tr.		Rum.		
148	Ziver Efendi		Tr.	Ar.		
149	Ziver Zeki Efendi	Tr.				

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından 149 kişinin lisan bilgisine ait kayda rastlanılmıştır. Şahsın sahip olduğu yabancı dil düzeyi “okuryazar”, “kitâbet eder”, “tekellüm eder”, “aşınadır” şeklindeki ifadelerle belgelere aktarılmıştır. Buna göre “okuryazar” seviyesiyle bildirilen en fazla dil 68 kişi ile Türkçe’dir. Okuryazar düzeyinde Türkçe’yi 8 kişi ile Arapça takip etmektedir. İkiser kişi Farsça ve Fransızca birer kişi ise Rusça, Çeçence, Çerkezce dillerinde okuryazarlık seviyesine sahip olduğunu bildirmiştir. “Kitâbet” edilen diller arasında yine en fazla dil 72 kişi ile Türkçe’dir. 15 kişi Arapça, 5 kişi Farsça, 6 kişi Fransızca, 2 kişi ise de Rusça kitâbet edebildiğini bildirmiştir. “Tekellüm” ifadesiyle seviyesi belirtilen dil olarak en fazla sayıya sahip dil Çerkezce’dir. Bunun yanı sıra 23 kişi Türkçe, 19 kişi Arapça, 6’şar kişi Fransızca ve Farsça, 5 kişi Rusça, 4 kişi Kürtçe, 3 kişi Ermenice, 2’şer kişi Abhazca ve Rumca, 1’er kişi ise Bulgarca, Arnavutça ve Gürcüce tekellüm yani konuşabiliyor olduğunu hâl varakasında bildirmiştir. Mezkûr ifadelerin yanı sıra “aşına” olacak şekilde bilgi bulunulan diller de hâl varakalarında bildirilmiştir. Buna göre 15 kişi Arapça, 10 kişi Farsça, 9 kişi Fransızca, 8 kişi Çerkezce, 2 kişi Rusça, 1’er kişi de Rumca, Ermenice ve Dağıstanca diline aşınadır. Kimi zaman dile ait seviye bildirilirken “*Bir mikdar Fransızca*”,²⁰² “*Bir derece Ermenice*”,²⁰³ “*Arapça ve Farsça tefehhüm eder*”²⁰⁴ ve “*İfade-i merâm edebilecek kadar Arabî*”²⁰⁵ şeklinde münferit ifadelerle de yer verilmiştir.

Sicill-i ahvâl defterlerinde şahısların lisan bilgileri farklı seviyelerde bildirilmiş olsa da bir şahıs bir veya birden fazla dil bilgisine sahiptir. İncelenen şahıslar arasından bir kişi en az bir en fazla altı farklı dil bilgisine sahiptir. Kişilerin dil bilgisi sayısına göre dağılımı 3 numaralı grafikte aktarılmıştır.

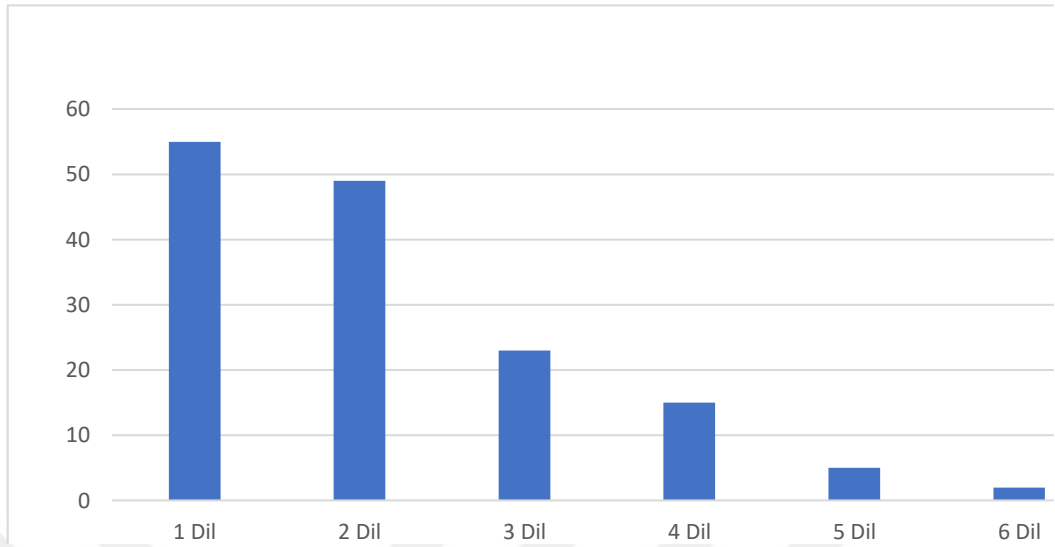
²⁰² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 13, Gömlek No. 445.

²⁰³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 437.

²⁰⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 88, Gömlek No. 33.

²⁰⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

Grafik 3: Yabancı Dil Sayıları

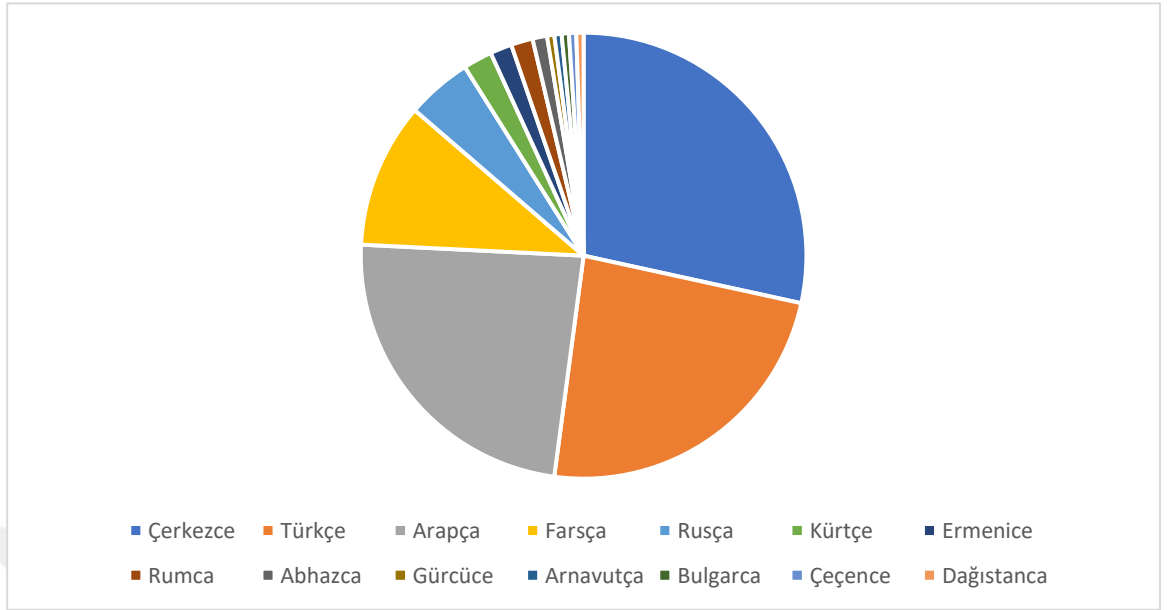

Ahvâl kayıtlarında aktarılan bilgilere göre 55 kişi yalnızca bir dil, 49 kişi iki dil, 23 kişi üç dil, 15 kişi dört dil, 5 kişi beş dil, 2 kişi ise altı dil bilmektedir. Bu dillerin yeterlilik seviyeleri birbirinden farklıdır. Nitekim bir şahıs bir dile ait yeterlilik durumunu iki farklı seviyede bildiğini belgelere aktarmıştır. Örneğin Süleyman Tevfik Efendi Arapça, Türkçe ve Farsçayı hem kitâbet hem de tekellüm ettiğini komisyona bildirmiştir.²⁰⁶ Bu şekilde aynı dile ait farklı seviye bildiren başka şahıslar da mevcuttur.

Sicil kayıtlarında farklı seviyelerde bildirilmiş olsa da birden fazla dil ile karşılaşmıştır. Bu diller arasında resmi dil olan Türkçe, memurların doğum yeri olan Kafkas coğrafyasına ait olan Çerkezce, Gürcüce, Abhazca, Çeçence ve Dağıstan'ca, medreselerde ve mekteplerde okutulan Arapça, Farsça ve Fransızca ve bunlarla birlikte farklı milletlere ait Rumca, Ermenice, Kürtçe ve Arnavutça dillerine tesadüf edilmiştir. Dillerin kişi sayılarına göre dağılımı 4 numaralı grafiktedir.

²⁰⁶ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 42, Gömlek No. 63.

Grafik 4: Yabancı Dil Çeşitleri

Kafkasya doğumlu olarak tespit edilen 149 memur arasında farklı seviyelerde olsa da en fazla tesadüf edilen dil 54 kişi ile Çerkezce'dir. Bunu takip eden dil 46 kişi ile Arapça'dır. En fazla bilinen diğer bir dil ise 45 kişi ile Türkçe'dir. Diğer dillerin durumu ise şu şekildedir: 20'şer kişi Farsça ve Fransızca, 9 kişi Rusça, 4 kişi Kürtçe, 3'er kişi Ermenice ve Rumca, 2 kişi de Abhazca bilmektedir. 1'er kişi ise Gürcüce, Arnavutça, Bulgarca, Çeçence ve Dağıstan'ca bilmektedir.

Sicil kayıtlarında incelenen 158 memurun 9 kişisinde dil bilgisine tesadüf edilmemiştir. Lisan kaydına rastlanmayan kişiler şunlardır: Hafız Musa Yaver Efendi,²⁰⁷ Mehmed Faik Paşa,²⁰⁸ Hacı Abdullah Hilmi Efendi,²⁰⁹ İbrahim Hakkı Efendi,²¹⁰ Receb Hilmi Efendi²¹¹ ve İsmail Hurşid Efendi'nin kayıtlarında hiçbir dil kaydına rastlanmamıştır.²¹² Ancak Mehmed Efendi²¹³ ve Abdülaziz Efendi'nin²¹⁴ kayıtlarında biraz Arapça dersi almış oldukları belirtilmiştir. Hasan Pertev Bey'in de Arapça ve Farsça eğitim aldığı yönünde bilgi mevcuttur.²¹⁵ Mehmed Reşid

²⁰⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 77.

²⁰⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

²⁰⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 79, Gömlek No. 469.

²¹⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 130, Gömlek No. 125.

²¹¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 161, Gömlek No. 357.

²¹² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 189, Gömlek No. 75.

²¹³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 143, Gömlek No. 237.

²¹⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 162, Gömlek No. 341.

²¹⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 201, Gömlek No. 471.

Şahingiray Bey'in kaydında “İfade-i meram edebilecek Arabî bildiği”²¹⁶ ifadesi yer almaktadır. Mehmed Faik Paşa'nın Almanya'da eğitim almış olduğu bilgisi mevcuttur.²¹⁷ Ancak eğitim almış olduğu dile dair herhangi bir bilgi kaydedilmemiştir.

Kafkasya doğumlu olarak incelenen kişilerin lisan bilgileri genellikle belgenin ilk satırlarında eğitim bilgileri kısmında yer almaktadır. Ancak Ali Şevket Bey'in Arapçaya aşina olduğu bilgisi vukûat kayıtlarından sonraki kısımda not edilmiştir.²¹⁸ Adı geçen şahsın Suriye, Yemen ve Mısır bölgelerinde hizmet etmiş olduğu bilgisi kayıtlarda mevcuttur. Arapça'ya olan aşinalığını hizmetleri esnasında kazanmış olması muhtemeldir.

6. Telif Eseri Olan Memurlar

Sicill-i ahvâl komisyonunun işleyişinin daha sistematik bir halde ilerlemesi için süreç içerisinde çeşitli kalemler oluşturulmuştur. Teşekkül eden bu kalemlerin her birinin ayrı ayrı görevleri komisyon tarafından belirlenmiştir. Mezkûr komisyonun kalemlerinden biri olan Evrak Kalemi'nin görevi tercüme-i hâl varakalarına ilişkin her türlü evrakı muhafaza etmek, defterlere geçirilen tercüme-i hâl evraklarını şahıslara teslim etmek ve esas sicillerle birlikte kayıt defterlerini korumaktır.²¹⁹ Şahsın hâl evrakına ilişkin belgeler arasında kitap, risale gibi müellefat da bulunmaktadır. İncelenen Kafkasya doğumlu devlet memurlarından beş şahsın kayıtlarında kitap, risale gibi eserleri telif etmiş oldukları bilgisine rastlanmıştır. Bu kişilerin müellifi bulundukları eser- isimleri 9 numaralı tabloda belirtilmiştir.

²¹⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

²¹⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

²¹⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 2, Gömlek No. 262.

²¹⁹ Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu*, 22.

Tablo 9: Telif Eseri Olan Memurlar

No	Memurun İsmi	Telif Eser-
1	İmameddin Vasfi Efendi	Edebiyat; “Hadîka-yı Maârif” nâm Risalenin Birinci Cüzünü Tab‘ ve Neşretmiştir.
2	Mahmud Nedim Efendi	Nahiv; “Tercümânü’l-sâlik ile’l-fenniyyetü’l-malik” Mantık; “el-Mesnedü’l-muhkem”.
3	Mehmed Faik Paşa	Askeriye; “Malumat-ı ve Terbiye-i Askeriye”, “Jimnastik ve İdman Talimnamesi”, “Meç ve Kılıç Talimnamesi”, “Harekât-ı Sağire-i Askeriye” ve “Ceyb Kitabı”.
4	Mehmed Murad Bey	Ulûm ve Edebiyat; üç “Evrâk-ı Havâdis”, “Envâr-ı Zekâ” ve “Kamer”.
5	Mehmed Said Efendi	Edebiyat; “Timsal”, “Terfende”, “Kendi Kendime Dediklerim”. Ser Levhasıyla Türkçe Üç Kıta Risale Telif Edip Neşreylemiştir.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından telif eseri bulunan kişi sayısı beştir. Bu kişiler farklı sayılarda eser meydana getirmiştir. Buna göre İmameddin Vasfi Efendi bir,²²⁰ Mahmud Nedim Efendi iki,²²¹ Mehmed Murad Bey²²² ve Mehmed Said Efendi üç farklı eseri telif etmiştir.²²³ En fazla telif eseri bulunan şahıs Mehmed Faik Paşa’dır.²²⁴ Mezbûr şahsın beş farklı eseri mevcuttur.

Telif eseri bulunan Kafkasya doğumlu devlet memurlarından beş şahsın 9 numaralı Tabloda yer alan eserlerinden Mahmud Nedim Efendi’nin “Tercümânü’l-sâlik” eseri dışında diğer bütün eserler yayınlanmıştır. Mezkûr eser hakkında da “*Maârif nezâreti celîlesinden bi’t-takdir ruhsat-ı resmiye verilmiş ise de henüz tab edilmemiştir.*”²²⁵ bilgisi mevcuttur.

9 numaralı tabloda en fazla eserin yer aldığı alan askeriyedir. En fazla neşire sahip Mehmed Faik Paşa’nın eserlerinin tamamı süvarilere mahsus olarak yazılmıştır.²²⁶ Bununla birlikte üç farklı eser edebiyat, birer tane eser de mantık ve nahiv alanlarında neşredilmiştir.

7. Hicret Bilgisi Bulunan Memurlar

²²⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 59, Gömlek No. 271.

²²¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 20, Gömlek No. 427.

²²² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 26, Gömlek No. 229.

²²³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 64, Gömlek No. 481.

²²⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

²²⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 20, Gömlek No. 427.

²²⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

Kafkaslarda Şeyh Şamil'in önderliğinde başlayan Müridizm hareketinin 1859 yılında Ruslar tarafından bastırılması bu coğrafyada yaşayan Müslümanları çeşitli zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Müslüman halk Hristiyanlaştırılmak istenmiş, bu duruma karşı çıkanlar ise ya yok edilmiş ya da Osmanlı topraklarına göçe zorlanmıştır. Özellikle 1862-1865 yılları arasında hız kazanmış bu göçler Birinci Dünya Savaşı'na kadar süregelmiştir.²²⁷ Bu göçler de çoğunlukla Çerkez kökenlilerin göç ettiği bilindiği için Çerkez göçü olarak bilinse de Kafkas coğrafyasından birden fazla etnik yapı Osmanlı topraklarına hicret etmiştir.²²⁸ Nitekim Kafkasya doğumlu olarak incelenen memurlar arasında Abaza, Gürcü ve Dağıstanlı milletlerine ait şahıslar da bulunmaktadır. Tespit edilen memurların aslında tamamı Osmanlı coğrafyasına hicret etmiş kişilerdir. Ancak memurların tamamında hicret etmiş olduğuna dair bilgiler mevcut değildir. Sicil kaydında göç ettiğine dair bilgi bulunan şahıslar 10 numaralı tabloda listelenmiştir.

Tablo 10: Hicret Bilgisi Bulunan Memurlar

N	Memurun İsmi	Hicret Bilgisi
1	Abdullah Vehbi Efendi	"Kafkasya Muhacirlerinden"
2	Ahmed Hamdi Efendi	"Eskişehir'e hicret ederek"
3	Ahmed Hamdi Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
4	Ahmed Hilmi Efendi	"Şahadetname almış ise de esna-yı hicretinde zayi etmiştir."
5	Akif Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
6	Hacı Hüseyin Efendi	"1287 sene-i Hicriyesinde Dersaadet'e Hicretle"
7	Hacı Musa Sabri Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
8	Halil Hulusi Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
9	Hurşid Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
10	Hüseyin Sıdkı Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
11	İbrahim Efendi	"Kafkasya Muhacirlerinden"
12	İbrahim Hakkı Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
13	İsa Refik Efendi	"1299 senesinde Kafkasya'dan Biga Kazasına Hicretle"
14	İshak Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
15	İsmail Hurşid Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
16	Mehmed Cemal Efendi	"Kafkasya'dan Hezargrad Kasabasına Hicretle"
17	Mehmed Namık Efendi	"Muhacir"
18	Mehmed Said Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
19	Mehmed Tevfik Bey	"Muhacir-i Çerakise Ümerasından"
20	Mehmed Yaver Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
21	Mehmed Ziya Efendi	"Kazan Muhacirlerinden"
22	Musa Kâzım Efendi	"1282 tarihinde Dersaadet'e hicret ile"
23	Mustafa Efendi	"Muhacir-i Çerakiseden"
24	Nafi Bey	"1278 sene-i hicriyesinde Ağviran karyesi"

²²⁷ Karpat, *Etnik Yapılanma ve Göçler*, 95.

²²⁸ Karpat, *Etnik Yapılanma ve Göçler*, 331.

25	Ömer Hulusi Efendi	“Muhacir-i Çerakiseden”
26	Resul Sami Efendi	“Memâlik-i Şahaneye Hicretle”
27	Said Fahri Efendi	“Muhacir-i Çerakiseden”
28	Süleyman Tevfik Efendi	“Muhacir-i Çerakiseden”
29	Yusuf Efendi	“Kafkasya’dan Muhacereten Dersaadet’e Gelerek”
30	Ziver Efendi	“Muhacir-i Çerakiseden”

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından 21 kişinin göç ettiğine dair bilgi baba isimlerinde kullanılan “*Kafkasya Muhacirlerinden*”,²²⁹ “*Muhacir-i Çerakiseden*”,²³⁰ “*Muhacir*”,²³¹ “*Muhacir-i Çerakise Ümerasından*”²³² ve “*Kazan Muhacirlerinden*”²³³ gibi tamlamalardan tespit edilmiştir. Bu bilgilerde herhangi bir tarih ve yer bilgisi mevcut değildir.

Sicil kayıtlarında, doğrudan hicret ettiğine dair bilgi bulunan kişi sayısı dokuzdur. Bu memurlardan sadece dört kişinin hicret yerleri hakkında bilgi kaydedilmiştir. Ahmed Hamdi Efendi Eskişehir’e,²³⁴ Mehmed Cemal Efendi bugün Bulgaristan sınırlarında bulunan Hezargrad’a,²³⁵ Yusuf Efendi İstanbul’a²³⁶ ve Resul Sami Efendi “Memâlik-i şâhâne”²³⁷ ifadesiyle Osmanlı Devleti sınırları dahilinde bulunan herhangi bir yere hicret etmiştir. Göç ettiği yerin tam olarak belirtilmediği mezkûr şahsın kaydında ise rüşdiye eğitimini Amasya’da almış olduğu yönünde bilgi mevcuttur.

Kafkasyalı devlet memurlarından dört şahsın nereye hicret ettikleriyle birlikte göç tarihleri de verilmiştir. Hacı Hüseyin Efendi h.1287/m.1870-71,²³⁸ Musa Kâzım Efendi h.1282/m.1865-66 tarihlerinde İstanbul’a hicret etmiştir.²³⁹ İsa Refik Efendi h.1299/m.1881-82’de Biga’ya²⁴⁰ ve son olarak Nafi Bey ise h.1278/m.1861-62’de Ağvıran’a yerleşmiştir.²⁴¹

Ahvâl kayıtlarında hicret bilgisi bulunan memurlardan Ahmed Hilmi Efendi’nin hicret bilgisi eğitim bilgilerinde diplomasının durumuna ilişkin bildirdiği nottan

²²⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 151, Gömlek No. 339.

²³⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 134, Gömlek No. 445.

²³¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 937.

²³² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 956.

²³³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 955.

²³⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 189, Gömlek No. 172.

²³⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 40, Gömlek No. 353.

²³⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 427.

²³⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 45, Gömlek No. 133.

²³⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 95, Gömlek No. 113.

²³⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 34, Gömlek No. 317.

²⁴⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 146, Gömlek No. 159.

²⁴¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 132, Gömlek No. 457.

anlaşılmıştır. Mezbûr şahsın kaydında “*Şahadetname almış ise de esna-yı hicretinde zayi etmiştir.*”²⁴² ifadesi bulunmaktadır.

Osmanlı-Rus savaşları sonucunda Kırım ve Kafkasya’dan göç edenler için mîrî araziden boş olan yerlere iskân olunarak yeni yerleşim alanları kurulmuştur.²⁴³ Nitekim hicret bilgisi bulunan İsa Refik Efendi’nin kaydında “*Müceddeden teşekkül eden Şarkıye karyesinde*”²⁴⁴ ifadesiyle yeni iskâna açılmış bir bölgede iskân edildiği bilgisi mevcuttur.

8. Vefat Bilgisi Yer Alan Memurlar

Sicil kayıtları şahsın vukûat kayıtlarına ilişkin bilgilerle son bulmaktadır. Şahıs eğer görev sürecinde vefat etmiş ise kayıtlarda vefat tarihine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Ancak mâzûliyet veya tekâüdlük maaşı alarak görev hayatı son bulmuş şahısların vefat bilgisi defterlerde bulunmamaktadır. Bekir Kütükoğlu’na göre şahsın tekâüd ve mâzûliyet durumlarının ne kadar sürdüğüne yani vefat tarihine ilişkin bilgilerin tespit edilebilmesi için gazetelerin ölüm ilanlarına veya mezar taşlarına bakılması gerekmektedir.²⁴⁵ Kafkasya doğumlu olarak incelenen şahıslar arasından vefat bilgisi bulunan yedi şahsın bilgileri tablo 11’de listelenmiştir.

Tablo 11: Vefat Bilgisi Yer Alan Memurlar

N	Memurun İsmi	Vefat Tarihi (Hicrî/Miladî)
1	Abdi Efendi	1 Zilkade 1320/30 Ocak 1903
2	Hacı Hüseyin Efendi	26 Receb 1323/26 Eylül 1905
3	Hasan Ziver Efendi	11 Rebîülevvel 1314/20 Ağustos 1896
4	İbrahim Hakkı Efendi	14 Şevval 1309/12 Mayıs 1892
5	Mehmed Ali Bey	15 Receb 1309/14 Şubat 1892
6	Mehmed Rifat Efendi	20 Ramazan 1320/21 Aralık 1902
7	Said Raci Efendi	9 Safer 1322/25 Nisan 1904

Vefat bilgisi yer alan şahısların tamamı görevde iken vefat etmiştir. Tevlid tarihinden önce herhangi bir tekâüd ya da mâzûliyet maaşı kaydına rastlanmamıştır.

²⁴² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 88, Gömlek No. 33.

²⁴³ Abdullah Saydam, *Kırım ve Kafkas Göçleri 1856-1876* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022), 96.

²⁴⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 146, Gömlek No. 159.

²⁴⁵ Bekir Kütükoğlu, “Son Devir Osmanlı Biyografik Kaynakları”, *Vekayi’nüvis Makaleler*, (İstanbul: İstanbul Fethi Cemiyeti Yayınları, 1994), 215.

III. BÖLÜM

KAFKASYA DOĞUMLU DEVLET MEMURLARININ VUKÛAT KAYITLARI

II. Abdülhamid döneminde tutulmaya başlanan sicil kayıtları memurların istihdam süreçlerine ilişkin bilgiler verirken, Tanzimat'ın ilanıyla gerçekleştirilen bürokrasideki yeniliklere ilişkin bilgiler de vermektedir. Sicill-i Ahvâl defterlerinden Kafkasya doğumlu olarak incelenen 158 memurun vukûat kayıtlarına ilişkin bilgiler bu bölümde ele alınacaktır. Belgelerin içerik analizi yapılırken şahısların muhaceret durumu ve yapılan ıslahatlar dikkate alınarak incelenmiştir.

1. Göreve Başlama Yaşı ve İlk İstihdam Şekli

Osmanlı Devleti klasik dönem memur yetiştirme sisteminde istihdam edilecek şahıslar otodidaktik bir sistemle yetiştirilmekteydi. İhtiyaca göre kalem denilen bürolara alınan memurlar, istihdam edilmiş olduğu kalemin gerekliliklerini öğrenerek yetişmekteydi. Özellikle üst rütbeli bürokratların ve devlet memurlarının çocukları bu sistemde başlıca yer alan şahıslar arasındadır. Evde okumayazma öğrenerek bu çocuklar genellikle 12 yaşlarında şakird yani çırak olarak kaleme alınır ve usta-çırak ilişkisiyle yetiştirilirdi.²⁴⁶ Devlet adabını ve ahlakını bu şekilde almaya başlayan çocuklar evlerde, camilerde ve kalemlerde almış oldukları eğitimlerle 3-5 sene içerisinde mülâzım olarak devlet memuru olurdu.²⁴⁷ Mülâzemet sistemi denilen bu sistem zamanla adam kayırma, kişisel çıkarları ön planda tutma gibi sebeplerle işlemez hale gelmiştir. Yalnızca çırak olarak istihdam edildiği kalemin işlerini bilerek mezun olan bu memurlar devletin nitelikli eleman ihtiyacını da karşılayamaz olmuştur. Bu sebeple açılan yeni okullarla memur kalitesi arttırılmaya çalışılmıştır.

Mülâzemet sisteminde memur, istihdam edileceği yere ilk olarak “mülâzım” olarak atanır ve düşük bir maaşla istihdam edilirdi.²⁴⁸ Zamanla açılan okullarla bürokraside yer alacak memurların eğitim seviyesi arttırılmıştır. Maârif alanında yapılan

²⁴⁶ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, 25.

²⁴⁷ Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, 194.

²⁴⁸ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, 26.

reformlarla yüksek derecede eğitim alan memurlar doğrudan asil olarak kadrolarda yerini almaya başlamıştır. Kafkasya doğumlu devlet memurlarının ilk atama şekillerinde de “mülâzemeten”, “asaleten” gibi ifadelerle göreve başlama durumuna ilişkin bilgiler defterlerden tespit edilmektedir. Buna göre incelenen memurların ilk istihdam şekline ilişkin bilgiler 12 numaralı Tabloda listelenmiştir.

Tablo 12: Göreve Başlama Yaşları ve İlk İstihdam Şekilleri

N	Memurun İsmi	Yaşı	İstihdam Şekli
1	Abdi Efendi	18	Asaleten
2	Abdullah Efendi	30	Asaleten
3	Abdullah Vehbi Bey	23	Asaleten
4	Abdülaziz Efendi	39	Asaleten
5	Abdülkerim Bey	24	Asaleten
6	Ahmed Hamdi Efendi	35	Asaleten
7	Ahmed Hamdi Efendi	31	Asaleten
8	Ahmed Hamdi Efendi	36	Asaleten
9	Ahmed Hamdi Efendi	29	Asaleten
10	Ahmed Hilmi Bey	28	Asaleten
11	Ahmed Hilmi Efendi	29	Asaleten
12	Ahmed Hüsrev Efendi	24	Asaleten
13	Ali Bey	25	Asaleten
14	Ali Efendi	42	Asaleten
15	Ali Efendi	34	Asaleten
16	Ali Rıza Efendi	35	Asaleten
17	Avni Mirza Bey	30	Asaleten
18	Bekir Sami Bey	22	Asaleten
19	Bekir Sami Bey	37	Asaleten
20	Eyüb Sabri Efendi	28	Asaleten
21	Hacı Abdullah Hilmi Efendi	43	Asaleten
22	Hacı Ali Efendi	31	Asaleten
23	Hacı Hüseyin Efendi	22	Asaleten
24	Hacı Osman Efendi	22	Asaleten
25	Hacı Ömer Efendi	59	Asaleten
26	Hacı Şerif Enver Bey	30	Asaleten
27	Hafız Abdullah Efendi	25	Asaleten
28	Hafız Musa Yaver Efendi	28	Asaleten
29	Hamdi Bey	48	Asaleten
30	Hasan Bey	29	Asaleten
31	Hasan Hayri Bey	25	Asaleten
32	Hasan Hüsnü Bey	49	Asaleten
33	Hasan Sabri Efendi	20	Asaleten
34	Hasan Sabri Efendi	32	Asaleten
35	Halil Hulusi Efendi	21	Asaleten
36	Halil Pertev Efendi	26	Asaleten
37	Hüseyin Efendi	30	Asaleten
38	Hüseyin Efendi	66	Asaleten

39	Hüseyin Sıdkı Efendi	28	Asaleten
40	İbrahim Bey	17	Asaleten
41	İbrahim Efendi	27	Asaleten
42	İbrahim Fevzi Bey	32	Asaleten
43	İbrahim Hakkı Efendi	24	Asaleten
44	İbrahim Hakkı Efendi	32	Asaleten
45	İlyas Sırrı Bey	17	Asaleten
46	İshak Sabri Efendi	20	Asaleten
47	İshak Şevki Efendi	16	Asaleten
48	İsmail Baki Efendi	45	Asaleten
49	İsmail Hakkı Bey	18	Asaleten
50	İsmail Hakkı Efendi	24	Asaleten
51	İsmail Hakkı Efendi	35	Asaleten
52	İsmail Hurşid Efendi	25	Asaleten
53	Mahmud Bey	35	Asaleten
54	Mehmed Ali Bey	23	Asaleten
55	Mehmed Cemal Efendi	29	Asaleten
56	Mehmed Cezzar Efendi	28	Asaleten
57	Mehmed Efendi	41	Asaleten
58	Mehmed Emin Bey	20	Asaleten
59	Mehmed Faik Paşa	23	Asaleten
60	Mehmed Fehmi Efendi	21	Asaleten
61	Mehmed Fevzi Efendi	44	Asaleten
62	Mehmed Hamza Bey	29	Asaleten
63	Mehmed Hurşid Efendi	22	Asaleten
64	Mehmed Hurşid Efendi	24	Asaleten
65	Mehmed İsa Efendi	21	Asaleten
66	Mehmed Murad Bey	26	Asaleten
67	Mehmed Nuri Bey	26	Asaleten
68	Mehmed Raşid Bey	49	Asaleten
69	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	21	Asaleten
70	Mehmed Rüşdü Bey	27	Asaleten
71	Mehmed Said Efendi	26	Asaleten
72	Mehmed Salim Bey	20	Asaleten
73	Mehmed Şemseddin Efendi	41	Asaleten
74	Mehmed Şevket Efendi	18	Asaleten
75	Mehmed Tahir Efendi	23	Asaleten
76	Mehmed Tevfik Bey	25	Asaleten
77	Mehmed Tevfik Efendi	30	Asaleten
78	Mehmed Tevfik Paşa	34	Asaleten
79	Mustafa Bey	26	Asaleten
80	Mustafa Cafer Efendi	21	Asaleten
81	Mustafa Efendi	32	Asaleten
82	Mustafa Efendi	22	Asaleten
83	Nafi Bey	42	Asaleten
84	Osman Efendi	30	Asaleten
85	Osman İlyas Efendi	22	Asaleten
86	Osman Nuri Efendi	33	Asaleten
87	Ömer Hikmet Efendi	29	Asaleten

88	Receb Hilmi Efendi	23	Asaleten
89	Reşid Efendi	24	Asaleten
90	Reşid Galib Bey	22	Asaleten
91	Said Fahri Efendi	19	Asaleten
92	Said Raci Efendi	19	Asaleten
93	Yakub Nazım Efendi	32	Asaleten
94	Yusuf Efendi	47	Asaleten
95	Yusuf Efendi	20	Asaleten
96	Zekeriya Hulusi Efendi	20	Asaleten
97	Ziver Efendi	19	Asaleten
98	Abdülhalim Efendi	18	Mülâzemeten
99	Ahmed Cavid Efendi	18	Mülâzemeten
100	Akif Efendi	17	Mülâzemeten
101	Ali Galib Efendi	31	Mülâzemeten
102	Ali Şakir Efendi	18	Mülâzemeten
103	Bekir Sıdkı Efendi	24	Mülâzemeten
104	Hacı Yusuf Ziya Efendi	20	Mülâzemeten
105	Hafız Mehmed Kâşif Efendi	21	Mülâzemeten
106	Hasan Efendi	29	Mülâzemeten
107	Hasan Pertev Bey	20	Mülâzemeten
108	Hasan Ziver Efendi	20	Mülâzemeten
109	Halil Hilmi Bey	28	Mülâzemeten
110	Hurşid Efendi	17	Mülâzemeten
111	İbrahim Edhem Efendi	18	Mülâzemeten
112	İbrahim Kâmil Efendi	11	Mülâzemeten
113	İmameddin Vasfi Efendi	21	Mülâzemeten
114	İsa Refik Efendi	20	Mülâzemeten
115	İshak Efendi		Mülâzemeten
116	İsmail Hakkı Efendi	48	Mülâzemeten
117	İzzet Kemal Bey	20	Mülâzemeten
118	Mahmud Nedim Efendi	22	Mülâzemeten
119	Mehmed Bahaeddin Efendi	23	Mülâzemeten
120	Mehmed Davud Bey	24	Mülâzemeten
121	Mehmed Emin Efendi	18	Mülâzemeten
122	Mehmed Ferruh Efendi	12	Mülâzemeten
123	Mehmed Hurşid Efendi	20	Mülâzemeten
124	Mehmed Namık Efendi	20	Mülâzemeten
125	Mehmed Neşet Bey	12	Mülâzemeten
126	Mehmed Nuri Efendi	17	Mülâzemeten
127	Mehmed Selim Efendi	25	Mülâzemeten
128	Mehmed Yaver Efendi	19	Mülâzemeten
129	Mehmed Yaver Efendi	20	Mülâzemeten
130	Mehmed Ziya Efendi	13	Mülâzemeten
131	Musa Kazım Efendi	20	Mülâzemeten
132	Mustafa Efendi	24	Mülâzemeten
133	Osman Nuri Efendi	19	Mülâzemeten
134	Ömer Hulusi Efendi	19	Mülâzemeten
135	Resul Sami Efendi	17	Mülâzemeten
136	Selim Efendi	38	Mülâzemeten

137	Süleyman Tevfik Efendi	19	Mülâzemeten
138	Şemseddin Efendi	16	Mülâzemeten
139	Yusuf Cemal Bey	20	Mülâzemeten
140	Ziver Zeki Efendi	20	Mülâzemeten
141	Ali Efendi	19	Gönüllü olarak askere alınıyor.
142	Demirhan Osman Bey	23	Gönüllü olarak askere alınıyor.
143	Hacı Musa Sabri Efendi	19	Gönüllü olarak askere alınıyor.
144	İsmail Hakkı Bey	15	Gönüllü olarak askere alınıyor.
145	Mehmed Arif Efendi	21	Gönüllü olarak askere alınıyor.
146	Mehmed Hurşid Efendi	23	Gönüllü olarak askere alınıyor.
147	Rauf Efendi	21	Gönüllü olarak askere alınıyor.
148	Yusuf Ziya Efendi	22	Gönüllü olarak askere alınıyor.
149	Ali Şevket Bey	Evân-ı Şebab	Saray Görevlisi
150	Hacı Ali Bey	14	Saray Görevlisi
151	Hüseyin Mazhar Efendi	15	Saray Görevlisi
152	Mehmed Rasim Bey	23	Saray Görevlisi
153	Mehmed Sabit Efendi	23	Saray Görevlisi
154	Mehmed Tahir Bey	17	Saray Görevlisi
155	Ahmed Tevfik Efendi	20	Vekaleten
156	İlyas Nuri Bey	28	Vekaleten
157	Mehmed Rifat Efendi	21	Vekaleten
158	Ömer Hulusi Efendi	35	Vekaleten

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından 97’si asaleten, 43’ü mülâzemeten, 4’ü ise vekaleten ilk kez istihdam edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte Enderun-ı Hümâyûn’da eğitim alarak doğrudan saray hizmetlisi olarak görevine başlayan altı şahıs da bulunmaktadır. İlk görev şekillerinde “*Silk celbiyle*”²⁴⁹ askere alınan sekiz kişinin kayıtlarında ise “gönüllü olarak” ifadesi yer almaktadır. Gönüllü olarak askere alınan bu şahısların kayıtlarında daha sonra maaş karşılığı farklı görevlerde istihdam edilmeye devam edildiği bilgisi mevcuttur. Memurların açılan okullarda eğitim almaya başlamaları asil olarak görev başlama şeklinde artışlar meydana getirmiştir. Bu sebeple Kafkasya doğumlu devlet memurları içerisinde de en fazla ilk istihdam şeklini doğrudan maaş karşılığı asil olarak göreve başlayan şahıslar oluşturmaktadır.

Sicil kayıtlarının tamamında her ne kadar mülâzemet sisteminin bir parçası olarak göreve başlamış olsa da kayıtların tamamında “mülâzım” ifadesi yer almamaktadır. Örneğin Mehmed Ferruh Efendi’nin kaydında “*Mühürdârlık hizmetiyle müteveffâ*

²⁴⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 299.

*Muammer Paşa mâiyetinde bulunarak*²⁵⁰ ifadesi yer almaktadır. Hasan Ziver Efendi²⁵¹ ve Musa Kazım Efendi'nin kayıtlarında telgraf mektebine,²⁵² Ziver Zeki Efendi'nin sicilinde meclis kalemine²⁵³ Halil Hilmi Bey'in varakasında ise şehbender kalemine dahil olduğu bilgisi mevcuttur.²⁵⁴ Mezkûr şahısların açıkça mülâzım oldukları belirtilmemişse de maaş almamaları ve belgede geçen ifadelerden tespit edilebildiği kadarıyla mülâzım olarak 12 numaralı tabloda listelenmiştir. Mülâzemet sisteminde çoğunlukla Ali Şakir Efendi örneğinde olduğu gibi “*Bilâ maaş mülâzemetle*”²⁵⁵ yani maaşsız olarak memurlar hizmet etmiştir. Ancak kimi zaman Süleyman Tevfik Efendi örneğinde olduğu gibi “*100 guruş mülâzemet maaşıyla*”²⁵⁶ maaş alarak mülâzım olarak istihdam edilenler de mevcuttur. Kayıtların tamamında ne kadar süre ile mülâzım olarak istihdam edildikleri mevcut değildir. Ancak Akif Efendi'nin sicilinde “*Beş mâh mülâzemetle*”²⁵⁷ ifadesiyle çıraklık süresi bildirilmiştir.

Sicil kayıtlarında mülâzım ifadesine genel olarak şahısların ilk görev yerlerinde rastlanmaktadır. Ancak Ahmed Hüsrev Efendi ve Mehmed Emin Efendi'nin kayıtlarında ilk olarak asaleten istihdam edilmiş oldukları halde daha sonra kısa süreli de olsa mülâzım olarak istihdam edildikleri görülmektedir. Ahmed Hüsrev Efendi'nin kaydında istifa etmesi suretiyle Dersaadet'te tekrardan “*Bir müddet mülâzemet sûretiyle*”,²⁵⁸ Mehmed Emin Efendi'nin kaydında ise “*Memuriyetinin hitamıyla açıkta kalmış ve 1299 senesi Rebûlâhîrinin 23'ünde Dersââdet'te bidayet mahkemesi muddeiumûmîliği dairesine mülâzemeten dahil olarak*”²⁵⁹ ifadeleri yer almaktadır. Mehmed Emin Efendi'nin mülâzımlık süresi bir yıl Ahmed Hüsrev Efendi'nin ise yaklaşık olarak 12 yıl sürmüştür.

Memurların istihdam yaşlarında farklı yaşlara tesadüf edilmiştir. En genç istihdam edilen şahıs 11 yaşındaki İbrahim Kâmil Efendi'dir.²⁶⁰ En yaşlı olarak istihdam

²⁵⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 1, Gömlek No. 1052.

²⁵¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 23, Gömlek No. 65.

²⁵² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 34, Gömlek No. 317.

²⁵³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 74, Gömlek No. 33.

²⁵⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 81, Gömlek No. 105.

²⁵⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 102, Gömlek No. 273.

²⁵⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 63.

²⁵⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 122, Gömlek No. 419.

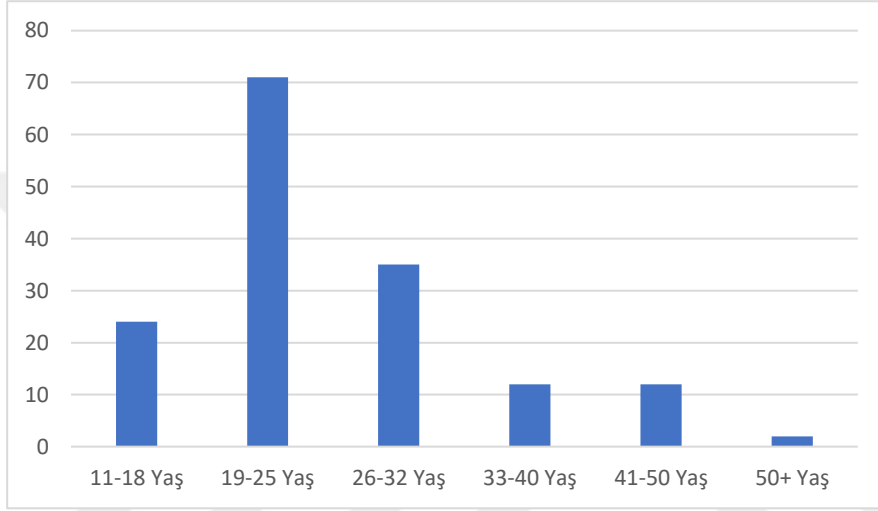
²⁵⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 124, Gömlek No. 443.

²⁵⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 9, Gömlek No. 103.

²⁶⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 6, Gömlek No. 51.

edilen şahıs ise 66 yaşındaki Hüseyin Efendi'dir.²⁶¹ İbrahim Kâmil Efendi'nin ilk istihdam yaşı ve şekli dikkate alındığında mülâzemet sisteminin sürdüğü yıllarda memuriyete başlamış olması muhtemeldir. Hüseyin Efendi'nin ise kaydında buna dair bir bilgi yer almasa da Kafkaslardan göç sonrası istihdam edilmeye başlamış olabilir. Doğum yeri Kafkasya olan memurların ilk istihdam edildiklerindeki yaş dağılımları 5 numaralı grafikte belirtilmiştir.

Grafik 5: Göreve Başlama Yaş Aralığı

Sicil kayıtlarında incelenen 158 memur arasında en fazla istihdam edilen yaş aralığını 71 kişi ile 19-25 yaş aralığı oluşturmaktadır. 11-18'inde 24, 26-32'sinde 35, 33-40'ında ve 41-50'sinde 12'şer, 50 yaş üstünde ise 2 kişi istihdam edilmiştir. II. Mahmud döneminde açılmaya başlanan okullarla memuriyet yetiştirmenin uzun sürmesi göreve başlama yaş aralığının ileri yaşlara çıkmasını sağlamıştır. Bitirmiş oldukları okullara göre istihdam edilen şahıslar genellikle 18 yaş üzerinde görevine başlamaya hak kazanmıştır.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından Ali Şevket Bey ve İshak Efendi'nin sicillerinde göreve başlama yaşı ile ilgili herhangi bir kayda rastlanmamıştır. Mezkûr kişilerin göreve başlama yılları dahi not düşülmediğinden yaş hesabı yapılamamıştır.

²⁶¹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 200, Gömlek No. 129.

İlk istihdam süreçlerine ilişkin notlar Ali Şevket Bey'in kaydında “*Evân-ı şebâb*”²⁶² ve İshak Efendi'nin varakasinda ise “*Bir müddet*”²⁶³ ifadeleri ile not düşülmüştür. Ancak şahıslardan birinin saray hizmetlisi birinin ise mülâzım olarak göreve başladığı dikkate alındığında küçük yaşlarda istihdam edilmeye başlanmış olabilir.

2. İstihdam Alanları

Kafkasya doğumlu devlet memurlarının istihdam alanlarında devletin ilmî, askerî ve mülkî olmak üzere farklı istihdam kollarına rastlanmıştır. Memurlar almış oldukları eğitim ve yeterliliklerine göre farklı kademelerde istihdam edilmiştir. Vukûat süreçlerine ilişkin bilgiler memurlar ve kalemler tarafından komisyona bildirilerek defterlere not edilmiştir. Memurların tayin ve terfî durumları ilgili kalemlere bildirilerek takibi sağlanmıştır.²⁶⁴ Tanzimat'ın ilanıyla devletin bürokrasi alanında yapmış olduğu yenilikler şahısların istihdam süreçlerine ilişkin bilgilerin kayıt altına alındığı kısımlarda tespit edilmektedir. Buna göre yeni teşekkül eden kurumlara ya da lağvedilen kalemlere memurların hizmet alanlarında karşılaşılmaktadır. İncelenen 158 memurun istihdam alanları 13 numaralı tabloda listelenmiştir.

Tablo 13: İstihdam Alanları

N	Memurun İsmi	İstihdam Alanları
1	Abdi Efendi	Kaza Ser Tahsildarlığı, Âşâr ve Ambar Memuriyeti, Âşâr Memurluğu, Âşâr Memuru Vekaleti, Zira Memurluğu, Ağnam Kol Memurluğu, Nüfus Memurluğu, Tahrir ve Vergi Kitâbeti, Mal Müdürlüğü
2	Abdullah Efendi	Ser Mühendis Muavinliği, Demiryolu Şube Mühendisi Muavinliği, Birinci Şube Mühendislik Vekaleti, Dördüncü Şube Mühendisi
3	Abdullah Vehbi Bey	Ordu-yı Hümâyûn Sol Kol Ağalığı, Hastane Ser Tabâbeti, Belediye Tabâbeti, Belediye İcra Vekaleti
4	Abdülaziz Efendi	Süvari Tahsildarlığı
5	Abdülhalim Efendi	Bâb-ı Zaptiye Tahrirat Odası, Elbise Komisyonu Kitâbeti, Defter-i Emlak Vukûat Kitâbeti, Yıldız Taburu Kitâbeti, Âşâr Memuriyeti, Meclis-i Temyiz İkinci Kitâbeti, Bidayet Mahkemesi Baş Kitâbeti, Müddeiumûmî Muavinliği, Bidayet Mahkemesi Müddeiumûmî Muavinliği, Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Riyaseti
6	Abdülkerim Bey	Bâb-ı Âli Tercüme Odası
7	Ahmed Cavid Efendi	Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi, Mektûb-ı Hariciye Odası, Zabıta Kitâbeti, Kaza Müdürlüğü, Meclis-i Temyiz Müstantikliği, Kaymakamlık, Duhan-ı İnhisar İdaresi Yoklamacılığı, Rûsûmat-ı Muhafaza Kordon Müdüriyeti, Mükatebe Komisyonu, Rûsûmat Müdüriyeti, Muhacirlerin İskân Hizmeti, Kaymakamlık Vekaleti,

²⁶² B.O.A. *DH. SAİD. d. No. 2*, Gömlek No. 262.

²⁶³ B.O.A. *DH. SAİD. d. No. 134*, Gömlek No. 445.

²⁶⁴ Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, 79.

		Sancak Mutasarrıflığı
8	Ahmed Hamdi Efendi	Mekteb-i İbtidai Muallimliği
9	Ahmed Hamdi Efendi	Âşâr Müfettişliği, Nahiye Müdürü
10	Ahmed Hamdi Efendi	Polis Neferliği, Polis Çavuşluğu, Polis Komiserliği
11	Ahmed Hamdi Efendi	Âşâr Müfettişliği, Nahiye Müdürü
12	Ahmed Hilmi Bey	Orman Müfettişliği, Kaymakam Vekaleti
13	Ahmed Hilmi Efendi	Belediye Kitâbeti, Mal Müdürü Muavinliği, Mal Müdürlüğü
14	Ahmed Hüsrev Efendi	Tuz-Ambar Müdüriyeti Muavinliği, Bidayet Mahkemesi Zabıta Kitâbeti, Bidayet Mahkemesi Birinci Kitâbeti
15	Ahmed Tevfik Efendi	Nahiye Müdür Vekaleti, Mekteb-i Rüşdiye-i Muallim Vekaleti, Nahiye Müdürü, Kaymakam Vekaleti
16	Akif Efendi	Tahrirat Kalemi, Muhasebe Kalemi Mukayyitliği, Âşâr Baş Kitâbeti, Muhasebe Kalemi İkinci Refakati, Mal Müdürü, Yoklama Memuru
17	Ali Bey	Tütün Kaçağı Tahris Memurluğu, Âşâr ve Ağnam Kol Muaddid ve Müşirliği, Korucubashılık
18	Ali Efendi	Kılâr-ı Hazreti Şehriyari Silkine
19	Ali Efendi	Mekteb-i İbtidai Muallimliği
20	Ali Efendi	Polis Neferliği, Polis Komiserliği
21	Ali Galib Efendi	Galata Postanesi, Umur-ı Tahririye-i Türkçe Kâtibi Refakati, Telgraf Merkezi Sevk Mekâtib-i Memuriyeti, Postane Müdür Vekaleti
22	Ali Rıza Efendi	Süvari Tahsildarlığı
23	Ali Şakir Efendi	Jurnal Kalemi, Ordu-yı Hümayûn Süvari Alayı Kâtip Muavinliği, Ziraat Bankası Sandık Muhasebesi Kitâbeti, Maarif İdaresi Tahrirat Kitâbeti, Mal Müdürlüğü
24	Ali Şevket Bey	Yaverlik, Şehzade Yardımcılığı, Padişah Kurenâlık Hizmeti, Kaymakam
25	Avni Mirza Bey	Vilayet-i Muid Memuru, Lisan-ı Osmânî Muallimliği, Mutasarrıf-ı Muid Memuriyeti, Kaymakam Vekaleti, Nahiye Müdürü
26	Bekir Sami Bey	İstişare Odası, Sefaret-i Seniyye Üçüncü Kitâbeti, Baş Şehbenderlik, Mektupçu, Mutasarrıf, Vali Vekaleti, Vali
27	Bekir Sami Bey	Muhasebe Kalemi Mukayyitliği, Sancak Merkez Tahsildarlığı, Emlak-ı Hümayûn Şubesi Katib-i Saniliği Vekaleti, Emlak-ı Hümayûn Şubesi Katib-i Saniliği
28	Bekir Sıdkı Efendi	Duyun-ı Umûmiye Nezâreti Muhasebe Kalemi, Duyun-ı Umûmiye Memurluğu Kantarcılık ve Katipliği, Memleha Katipliği, Memleha Kantarcılığı, Memleha Tezkere Katipliği, Duyun-ı Umûmiye Memurluğu, Memleha Memuru, Memleha Memurluğu
29	Demirhan Osman Bey	Çavuş, Kaza Haber Serdarlığı, Gazhane-i Amire İdaresi İmalat Memuru, Polis Neferliği, Polis Meclis Azalığı, Polis Çavuşluğu, Polis Komiserliği, Açıktan Ser Komiserlik
30	Eyüb Sabri Efendi	Türkçe Muallimliği, Mubassırlık, Telgraf ve Posta Nezâreti Muhasebe Kalemi
31	Hacı Abdullah Hilmi Efendi	Emlak Vergisi Tahsildarlığı, Ziraat Bankası Sandık Muhasebe Kitâbeti
32	Hacı Ali Bey	Hazine-i Enderun-ı Hümayûn Hademesi, Hazine-i Enderun-ı Hümayûn Ser Hademesi Muavinliği, Hazine-i Hümayûn Ser-Hizmetçiliği
33	Hacı Ali Efendi	Âşâr Memurluğu, Âşâr Kitâbeti, Zira Muhafaza Müdüriyeti Kitâbeti, Zira Muhafaza Müdüriyeti Süvariliği, Zira Muhafaza Müdüriyeti Ser- Süvariliği, Polis Neferliği, Polis Komiserliği, Dersaadet Sivil Polisliği, Açıktan Sivil Polis Komiserliği

34	Hacı Hüseyin Efendi	İkinci Seyyar Fırkası Muharrir-i Saniligi, Birinci Seyyar Fırkası Muharrir-i Saniligi, Üçüncü Seyyar Fırkası Muharrir-i Evvelligi, Dördüncü Daire Mal Kalemî Kabzımallığı, Hayvanat Memuriyeti Veznedarlığı, Altıncı Daire Mal Kalemî Mukayyetliği
35	Hacı Musa Sabri Efendi	Esvab Eminliği, Mevzi Çavuşluğu, Çavuş Neferliği, Çavuş, Polis Komiserliği
36	Hacı Osman Efendi	Tahrirat Kitâbeti Refakati, Âşâr ve Ağnam Kitâbeti, Sandık Emaneti, Zira Müdüriyeti Türkçe Kitâbeti, Duhan Tahrir Memurluğu, Ambar Eminliği Baş Kitâbeti, Ağnam Kitâbeti, Tahrir Kitâbeti, Emlak-ı Hümâyûn İdaresi Koruculuğu, Emlak-ı Hümâyûn İdaresi Kitâbeti, Tezkere Muharrirliği, Çiftlik-i Hümâyûn Kitâbeti, Emlak-ı Hümâyûn İdaresi Muavinliği, Emlak-ı Hümâyûn Şube Muavinliği, Emlak-ı Hümâyûn Şube Baş Kitâbeti
37	Hacı Ömer Efendi	Posta Seyyar Memuru, Posta Nakliye Memuru
38	Hacı Şerif Enver Bey	Nüfus Kitâbeti
39	Hacı Yusuf Ziya Efendi	Tahrirat Kalemî, Tahrirat Kitâbeti Refakati, Emlak-ı Hümâyûn İdaresi Süvari Tahsildarlığı, Emlak-ı Hümâyûn İdaresi Katib-i Saniligi, Emlak-ı Hümâyûn İdaresi Sandık Eminliği, Emlak-ı Hümâyûn İdaresi Katib-i Evvelligi
40	Hafız Abdullah Efendi	Rûsum-ı Sitte İdaresi İstimare Memuriyeti, Rûsumat Müdüriyeti Makbuz Kitâbeti
41	Hafız Mehmed Kâşif Efendi	Tahrirat Kalemî, Tahrirat Kalemî Mümeyyizliği, Rûsumat Müdüriyeti Mubassırlığı, Rûsum-ı Sitte İdaresi, Rûsum-i Sitte İdaresi Mukayyetliği, Rûsum-ı Sitte İdaresi Baş Kitâbeti, Duyun-ı Umûmiye Merkez Memurluğu, Merkez Muhasebesi Kuyûdat-ı Umûmiye ve Pul Refakati, Merkez Muhasebesi Pul Humus Ser Muhasıblığı, Merkez Muhasebesi Müskirat ve Harir ve Balık Ser Muhasıblığı, Duyun-ı Umûmiye Merkez Şubesi Baş Kitâbeti
42	Hafız Musa Yaver Efendi	Nahiye Müdürlüğü
43	Hamdi Bey	Süvari Tahsildarlığı
44	Hasan Bey	Nahiye Müdürlüğü, Kaymakam Vekaleti, Kaymakam
45	Hasan Efendi	Zabıta Kalemî, Nahiye Müdürü, Tâdad-ı Ağnam Memuru
46	Hasan Hayri Bey	Ceyb-i Hümâyûn Kitâbeti, Teftiş-i Askeriye Komisyonu Kitâbeti Refakati, Teftiş-i Askeriye Komisyonu İkinci Kitâbeti, Hastane İnşaatı Komisyonu Riyaseti, Mutasarrıflık
47	Hasan Hüsnü Bey	Nahiye Müdürü
48	Hasan Pertev Bey	Bâb-ı Hazine-i Evrak Kalemî, Nişân Kalemî Memuru
49	Hasan Sabri Efendi	Süvari Tahsildarlığı
50	Hasan Sabri Efendi	Ser Mühendis Muavinliği, Şark Demiryolu Komiserliği, Demiryolları Birinci Kısım Komiserliği, Hava Gazı Komiserliği, Kasaba Demiryolları Komiserliği, Haydarpaşa-Ankara Kısım Komiserliği, Turuk u Maâbir İdaresi Heyet-i Fenniyesi Azalığı
51	Hasan Ziver Efendi	Telgraf ve Posta Muhabere Memuriyeti, Telgraf Merkezi, Telgraf ve Posta Merkezi Memuriyeti
52	Halil Hilmi Bey	Umûr-ı Şehbenderi Kalemî, Matbuat-ı Ecnebiye Kalemî Mübeyyizliği, Matbuat-ı Ecnebiye Kalemî Mübeyyiz-i Saniligi
53	Halil Hulusi Efendi	Emlak-ı Hümâyûn İdaresi Odacılığı, Çiftlik-i Hümâyûn Koruculuğu, Çiftlik-i Hümâyûn Süvari Koruculuğu, Şube Tahsildarlığı
54	Halil Pertev Efendi	Telgraf ve Posta Merkezi, Telgraf ve Posta Merkezi Muhaciriyet Memuru, Telgraf ve Posta Merkezi Müdürlüğü
55	Hurşid Efendi	Tahrirat Kalemî, Arazi Kitâbeti Muavinliği, Piyade Kolculuğu, Müskirat Mubassırlığı, Kantarcılık, Müskirat Memuru

56	Hüseyin Efendi	Tarik-i Peykerliği, Muvakkat Kondüktörlüğü, İkinci Sınıf Kondüktörlük
57	Hüseyin Efendi	Nahiye Müdürü
58	Hüseyin Mazhar Efendi	Hazine-i Enderun-ı Hümâyûn Hademeliği, Mabeyn-i Hümâyûn Cânib-i Mülûkane Hademesi, Kilâr-ı Şehriyari Hizmet-i Celilesi, Kilâr-ı Sâni Hazreti Cihandârî Hizmeti, Ser Kılarlığı
59	Hüseyin Sıdkı Efendi	Nüfus Memuru, Nahiye Müdürü, Kaymakam
60	İbrahim Bey	Musiki-i Hümâyûn Neferliği, Zat-ı Hazreti Şehriyari Hizmeti Seniyyeleri, Hizmet-i Husus-ı Cenab-ı Padişahi
61	İbrahim Efendi	Tarik Kondüktörlüğü, Ambar Memuru, Tâdad-ı Ağnam Baş Memuru, Duyun-ı Umûmiye Memuru, Nahiye Müdürü, Kaymakam, Mutasarrıf
62	İbrahim Edhem Efendi	Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti Mektûbî Kalemî, Defter-i Hâkânî Nezâreti Mektûbî Kalemî, Mahkeme-i Cezaiye Mektûbî Kalemî, Zaptiye Alayı Müfettiş Memurluğu, Polis Çavuşluğu Bölük Komiserliği, Polis Komiserliği, Polis Ser Komiserliği, Bölük Ser Komiserliği
63	İbrahim Fevzi Bey	Zira Memurluğu, Ağnam İhale Memuru, Emanet-i İhale Memuru, Âşâr İhale Memuru, Nahiye Müdür Vekaleti, Tâdad-ı Ağnam Ser-Memurluğu, Nahiye Müdürlüğü, Kaymakam, Hicaz Demiryolu Azalığı
64	İbrahim Hakkı Efendi	Askeriye Kalemî, Nahiye Müdüriyeti Kitâbeti, Muhasebe Refakati, Defter-i Hâkânî Memuriyeti, Meclis-i Belediye Kitâbeti, Vergi Emaneti Dairesi, Nahiye Müdürlüğü, Muhacir-i İskân Memuru, Defter-i Hâkânî İkinci Kitâbeti, Defter-i Hâkânî Müdüriyeti
65	İbrahim Hakkı Efendi	Muhtar-ı Evvellik, Âşâr Memurluğu, Sandık Eminliği
66	İbrahim Kâmil Efendi	Defter-i Hâkânî Sevk Odası, Emlak-ı Tatbik Kalemî, Defter-i Hâkânî Katib-i Evvelliği, Defter-i Hâkânî Memuriyeti
67	İlyas Nuri Bey	Vali Muidi, İstişare Odası Muavinliği, Meclis-i Maarif Azalığı
68	İlyas Sırrı Bey	Mabeyn-i Hümâyûn Mübeyyizliği, Şehriyari Hizmetlisi, Ser-Esvab Eminliği
69	İmameddin Vasfi Efendi	Vergi Emaneti Evrak Odası, Maarif Nezâret-i Celilesi Telif ve Tercüme Dairesi, Mektûbî Kalemî, Meclis-i Kebir Maarif Kalemî
70	İsa Refik Efendi	Tahrirat Kalemî, Ağnam Kitâbeti, Hayvanat-ı Ehliye Kitâbeti, Hayvanat-ı Ehliye Muharrirliği, Nahiye Kitâbeti
71	İshak Efendi	Süvari Tahsildarlığı
72	İshak Sabri Efendi	Âşâr İkinci Kitâbeti, Âşâr Baş Kitâbeti, Hıdemât-ı Hususiye, Ziraat Bankası Şubesi Kitâbeti, Ziraat Bankası Memur Muavinliği, Ziraat Bankası Memur Vekaleti
73	İshak Şevki Efendi	Maarif Nezâreti Mektûbî Kalemî, Zabıta Meclisi Fırka Kalemî, Tahrirat Baş Kitâbeti, Meclis-i Temyiz Katib-i Saniliği, Meclis-i Temyiz Sevk Kitâbeti, Bidayet Mahkemesi Müddeiumûmî Muavini, Bidayet Mahkemesi Ceza Riyaseti, İstinaf Mahkemesi Müddeiumûmîliği, İstinaf Mahkemesi Ceza Riyaseti
74	İsmail Baki Efendi	Kaza Tahsildarlığı, Süvari Tahsildarlığı
75	İsmail Hakkı Bey	Silahtarlık, Tahrirat Kitâbeti, Sancak Meclis-i İdaresi Baş Kitâbeti, Nahiye Müdürlüğü, Kaymakam Vekaleti, Kaymakam
76	İsmail Hakkı Bey	Çavuş, Kaymakam Vekaleti, Prenses Fatma Hanımefendi Hazretleri Dairesi Vekalati, Kaymakam, Mutasarrıf
77	İsmail Hakkı Efendi	Nahiye Tâdad-ı Ağnam Memuru, Bidayet Mahkemesi Baş Kitâbeti
78	İsmail Hakkı Efendi	Meclis İdaresi Kalemî, Kaymakam Vekaleti, Zira Müdüriyeti, Emlak-ı Hümâyûn Komisyonu Kitâbeti, Koru-yı Hümâyûn

		Kitâbeti, Bâb-1 Atik Şubesi Muavinliği, Emlak-1 Hümâyûn Şube Memuru, Bâb-1 Atik Emlak-1 Hümâyûn İdaresi Müdür Muavinliği, Bâb-1 Atik Emlak-1 Hümâyûn İdaresi Müdür Vekaleti, Emlak-1 Emiriye Müdüriyeti
79	İsmail Hakkı Efendi	Âşâr Kitâbeti, Nahiye Müdürü
80	İsmail Hurşid Efendi	Mektûbî Kalemî Mübeyyizliği, Duyun-ı Umûmîye Nezâreti Tahrirat Kalemî, Memleha Kitâbeti, Rûsumat Muhafızı, Sahil Muhafaza Memurluğu
81	İzzet Kemal Bey	Bidayet Mahkemesi Kalemî, Nüfûs Nezâreti Dairesi, Sandık Eminliği, Ağnam Muharrirliği, Vilayet Ser Tahsildarlığı, Muhasebe Kalemî Baş Kitâbeti
82	Mahmud Bey	Nahiye Müdürlüğü, Kaymakam Vekaleti
83	Mahmud Nedim Efendi	Tahrirat Kalemî, Deâvi Meclis Kitâbeti, Mektûbî Kalemî Ser-Müdürlüğü, Nahiye Müdürü, Mektubi Kalemî Müdürlüğü, Kaymakam Vekaleti, Heyet-i Islahiye Memuriyeti, Tahrirat Müdürlüğü, Evkâf-ı Hümâyûn Mektubi Kalemî, Mühimmat ve Cem-i Asâkir Muavinliği, Vilayet Muharrirliği, Mesele-i Mazbata Sevki
84	Mehmed Ali Bey	Rûsumat Emaneti Tercüme Kalemî, Rûsumat Müdüriyeti İstimatör ve Ser- Muayeneciliği, Rûsumat Müdüriyeti
85	Mehmed Arif Efendi	Meclis İdare Kalemî Mübeyyizliği, Sancak Tahsil Kitâbeti
86	Mehmed Bahaeddin Efendi	Muhaciriye Komisyonu, Şehremaneti İdare Hizmetliği, Şura-yı Devlet Kalemî, Muhaciriye Komisyonu Evrak Kalemî, Muhaciriye Sevk Memuru
87	Mehmed Cemal Efendi	Tahrirat Kitâbeti Refakati, Mâlîye Müdürü Refakati, Vergi Kitâbeti, Mal Müdürlüğü Refakati, Mal Müdürü Muavinliği
88	Mehmed Cezzar Efendi	Vilayet-i Muid Memurluğu, Kaymakam Vekaleti, Nahiye Müdürlüğü Vekaleti, Müddeiumûmî Vekaleti, Kaymakam
89	Mehmed Davud Bey	Muayene Memurluğu
90	Mehmed Efendi	Ziraat Bankası Sandık İdaresi Muhasebe Kâtibi Refakati
91	Mehmed Emin Bey	Bölük Ağası Muavinliği, Bölük Ağalığı, Tabur Ağalığı, İskân-ı Muhaciriye Memuriyeti
92	Mehmed Emin Efendi	Tahrirat Kalemî, Tahrirat Kitâbeti, Tahrirat Kalemî Refik-i Saniliği, Hastane Katib-i Saniliği, Muvakkit Muhasebe Komisyonu Umûr-ı Tahriresi, Bidayet Mahkemesi Müddeiumûmîliği Dairesinde Müstahdem, Defter-i Hâkânî Memuriyeti
93	Mehmed Faik Paşa	Süvari Alayı Mülâzım-ı Evvelliği, Paşa Muavinliği, Süvari Muallimliği, Istabl-ı Amire Müdürlüğü, Süvari Bölükleri Talim ve Terbiye Müfettişliği
94	Mehmed Fehmi Efendi	Hazine-i Enderun-ı Hümâyûn Hizmetlisi, Hazine-i Hassa-yı Şahane Evrak Kalemî
95	Mehmed Ferruh Efendi	Mühürdarlık, Vali Muavinliği, Vali, Âşâr ve Ağnam Memurluğu, Muhaciriye Komisyonu Azalığı, Hastaneler Müdüriyeti, Kaymakam
96	Mehmed Fevzi Efendi	Evkâf Kitâbeti, Evkâf Müdüriyeti Vekaleti, Evkâf Müdüriyeti
97	Mehmed Hamza Bey	Zira Memur Müfettişliği, Nahiye Müdürlüğü
98	Mehmed Hurşid Efendi	Müfettiş Hakemliği, Rûsumat Müdüriyeti Mubassırlığı, Emtia-yı Dahiliye Gümrük Nezâreti Arayıcılığı, Emtia-yı Dahiliye Gümrük Nezâreti Muabssırlığı, Emtia-yı Ecnebiye Gümrük Nezâreti Arayıcılığı, Gümrük Nezâreti İstimatörlüğü, Galata Gümrük Nezâreti Manifatura İstimatörlüğü, Emtia-yı Ecnebiye Gümrük Nezâreti Manifatura İstimatörlüğü
99	Mehmed Hurşid Efendi	Polis Neferliği, Polis Çavuşluğu, Polis Komiser-liği

100	Mehmed Hurşid Efendi	Telgraf Merkezi, Muhabere Memuriyeti, Seyyar Memuriyeti, İhtiyat Memuriyeti, Muhabere Memuru, Merkez Müdürü, Sefir
101	Mehmed Hurşid Efendi	Âşâr Müfettişliği, Sandık Eminliği, Süvari Tahsildarlığı, Tekaüt ve Ağnam Kol Kitâbeti, Nüfus Memuru, Posta Şube Memuru
102	Mehmed İsa Efendi	Nahiye Müdürü, Kaymakam Vekaleti, Şube Memuru Vekaleti
103	Mehmed Murad Bey	Mekteb-i Sultânî Muallimliği, Mekteb-i Maarif-i Mülkiye-i Şahane Muallimliği, Vilayet-i Maarif Müdüriyeti
104	Mehmed Namık Efendi	Sancak Tahrirat Kalemi, Sancak Tahrirat Müdüriyeti, Kaymakam Vekaleti, Pamuk ve Susam İhale Müdüriyeti, Sancak Mutasarrıflığı Vekaleti
105	Mehmed Neşet Bey	Mekteb-i İdadi-i Şahane Memuru, Ziraat Odası Azalığı, Teftiş ve Tahkik-i Ahvâl Memuriyeti, Koru-yı Hümâyûn Müdüriyeti
106	Mehmed Nuri Bey	Mektûbî Hariciye Kalemi, Mutasarrıf Muavinliği, Kaymakam, Kaymakam Vekaleti, Mutasarrıf Vekaleti
107	Mehmed Nuri Efendi	Muhasebe Kalemi, Silk-i Askeriye celbiyle askere alınmıştır.
108	Mehmed Rasim Bey	Şehzade Hizmetliği
109	Mehmed Raşid Bey	Nahiye Müdürü
110	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	Profesör Refakati, Ordu-yı Hümâyûn, Belediye Tıbbiye-i Saniliği, Tıbbiye-i Kısmı Sınıf-ı Sâlisi, Kaymakam, Mutasarrıf
111	Mehmed Rifat Efendi	Süvari Zaptiyeliği, Zabıta Vekaleti, Âşâr Müfettişliği, Nahiye Müdürü
112	Mehmed Rüşdü Bey	Nahiye Müdürlüğü, Kaymakam Vekaleti, Kaymakam, Sancak Mutasarrıflığı Vekaleti
113	Mehmed Sabit Efendi	Zat-ı Hazreti Şehriyari Hizmeti, Ser Esvab-ı Hazreti Şehriyari Hizmeti, Kilâr-ı Hümâyûn Memurluğu, Matbah-ı Hassa-yı Amire Memurluğu, Zat-ı Hazreti Şehriyari Hizmeti
114	Mehmed Said Efendi	Tahrirat Kalemi Mübeyyiz-i Evvelliği, Tahrirat Kalemi Evrak Memuru, Tahrirat Müdürü Refakati, Tahrirat Müdürlüğü
115	Mehmed Salim Bey	Şehzade Hizmetliği, Padişah Hizmetliği
116	Mehmed Selim Efendi	Rüsumat Kitâbeti, Rüsumat İdaresi Kolculuğu, Rüsumat Müdüriyeti Tezkere Kitâbeti, Rüsumat Müdüriyeti İtvan Memurluğu, Rüsumat İdaresi Kitâbeti, Rüsumat Memuriyeti, Rüsum-ı Sitte İdaresi Mubassırlığı, Rüsum-ı Sitte İdaresi Tütün Mubassırlığı
117	Mehmed Şemseddin Efendi	Gümrük Nezâreti Arayıcılığı, Gümrük Nezâreti Zehair İstimatör Muavinliği
118	Mehmed Şevket Efendi	Bidayet Mahkemesi Birinci Hukuk Dairesi Kitâbeti, Bâb-ı Seraskeri Nüfus-ı Umûmiye Kalemi, Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Dairesi Kalemi, Muhasebe Dairesi Altıncı Şube Müdür Muavinliği, Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Dairesi Baş Kitâbeti Muavinliği
119	Mehmed Tahir Bey	Enderun-ı Hümâyûn Hademeliği, Dîvan Memuru Muavinliği, Enderun-ı Hümâyûn Ser Hademesi Muavinliği
120	Mehmed Tahir Efendi	Evkâf-ı Hümâyûn Dışarı Vâridat Odası
121	Mehmed Tevfik Bey	Âşâr Memuriyeti, Nahiye Müdürlüğü, Asker Muavini Kol ağılığı, Kaymakam, Mutasarrıf
122	Mehmed Tevfik Efendi	Muhasebe Kitâbeti, Mekteb-i Sultânî Veznedarlığı
123	Mehmed Tevfik Paşa	Tahrirat Mübeyyizliği, Kaymakam Vekaleti, Kaymakam
124	Mehmed Yaver Efendi	Tahrirat Kalemi, Âşâr Kol Müşirliği, Belediye Kitâbeti, Rüsum-ı Sitte Müdüriyeti, Memleha Memuriyeti, Duhan Fabrikası Memurluğu, Rüsum-ı Sitte Memurluğu, Memleha Kitâbeti, Duyun-ı Umûmiye Baş Kitâbeti, Duyun-ı Umûmiye Müdürlüğü
125	Mehmed Yaver Efendi	Meclis İdare Kalemi, Nüfus Kitâbeti Memuru, Polis Komiser-liği

126	Mehmed Ziya Efendi	Varidat Muhasebesi, Tahsilat Muhasebesi, Sancak Muhasebe Baş Kitâbeti, Muhasebe Müdürü Refakati, Sancak Muhasebe Memuru, Sancak Muhasebeciliği
127	Musa Kazım Efendi	Telgraf Merkezi Memuru, Bâb-ı Âli Telgrafhanesi Muharebe Memuriyeti, Mabeyn-i Hümâyûn Cenab-ı Mülûkâne Telgraf Muhabere Memuriyeti
128	Mustafa Bey	İskele Yazıcılığı, Ada Vapurları Yazıcılığı, Gümrük Muayene Kitâbeti, Gümrük Muayene Memurluğu
129	Mustafa Cafer Efendi	Kaza Müfettişliği, Sancak Müfettişliği, Kaza Niyâbeti, Teftiş ve Maabir Heyeti Azalığı, Müderrislik
130	Mustafa Efendi	Âşâr Şubesi Kol Muharrirliği, Sandık Eminliği
131	Mustafa Efendi	Sanayi Mektebi Metebânî Ustalı, Vilayet Muhitası Ser- Canib-i Muavinliği, Mukataa Kitâbeti, Ecnebi Kitâbeti, Vapurlar İdaresi Bağdat Ecnebiye Kitâbeti
132	Mustafa Efendi	Rûsum-ı Sitte Nezâreti Muhasebe Kalemi, Rûsum-ı Sitte İdaresi Üçüncü Kâtipliği, Seyfi Memuru, Duyun-ı Umûmiye Memurluğu, Duyun-ı Umûmiye İdaresi Kitâbeti, Duyun-ı Umûmiye Memuriyeti
133	Nafi Bey	Duyun-ı Umûmiye Seyyar Memurluğu, Memleha Müdüriyeti Seyyar Memurluğu
134	Osman Efendi	Üçüncü Sınıf Kondüktörlük
135	Osman İlyas Efendi	Rûsum Tahsildarlığı, Orman Tezkere Mümeyyizliği, Orman Süvari Memurluğu
136	Osman Nuri Efendi	Vergi Kalemi, Mahkeme Kalemi, Tahrirat Kalemi, Nüfûs Mukayyetliği, Nüfûs Memuru
137	Osman Nuri Efendi	Ağnam ve Tâdad Memuru, Sandık Eminliği, Afyon ve Haşhaş Eminliği, Kaza Ser- Tahsildarlığı
138	Ömer Hulusi Efendi	Nahiye Müdür Vekaleti, Nahiye Müdürlüğü, Kaymakam
139	Ömer Hulusi Efendi	Meclis İdaresi Kalemi, Âşâr İkinci Kitâbeti, Ağnam Kitâbeti, Âşâr Baş Kitâbeti, Âşâr Memuru
140	Ömer Hikmet Efendi	Bidayet Mahkemesi Müddeiumûmî Muavinliği
141	Rauf Efendi	Bölük Eminliği, Tabur Çavuşluğu, Bölük Çavuşluğu, Polis Komiserliği
142	Receb Hilmi Efendi	Muallim Muavinliği, Ziraat Bankası Şube Tahkik Kitâbeti
143	Resul Sami Efendi	Tahrirat Kalemi, Muhasebe Kalemi, Muhasebe Kalemi Mukayyed-i Saniliği, Muhaciriye Komisyonu Kitâbeti, Mal Müdürlüğü Muavinliği, Tahrirat Kitâbeti, Meclis İdaresi İkinci Kitâbeti, Âşâr ve Ağnam Birinci Kitâbeti, Sandık Eminliği, Bidayet Mahkemesi Mukavelat Muharrirliği
144	Reşid Efendi	Tahrir-i Emlak Fırkası Memuru, Meclis-i Kebir Maarif Kalemi, Kitâbet-i Hususiye, Mektupçu Kalemi Müsveddeliği, Meclis İdaresi Baş Kitâbeti, Evrak Müdüriyeti, Âşâr Nezâreti Tahrirat Kitâbeti, Tahrirat Müdüriyeti, Mukataat İhalesi Memuriyeti, Mektupçu Kalemi Mümeyyizliği, Kaymakamlık, Kaymakam Vekaleti
145	Reşid Galib Bey	Ticaret-i Nafia-yı Nezâret-i Celilesi Mektupçu Kalemi, Ticaret ve Nafia Fen Kalemi, Ticaret ve Nafia Fen Kalemi Baş Kitâbeti, Nafia İdaresi Mümeyyizliği, Nafia Nezâreti Sicill-i Ahvâl Müdüriyeti
146	Said Fahri Efendi	Nüfûs Kitâbeti, Nüfûs Memuriyeti
147	Said Raci Efendi	Mezrûrat Kitâbeti, Çavuş, Süvari Bölüğü Mülâzım-ı Saniliği, Tabur Hesap Eminliği, Bidayet Mahkemesi Aza Mülâzımlığı, Muhasebe Baş Kitâbeti
148	Selim Efendi	Emtia-yı Ecnebiye Gümrük Nezâreti Manifatura İstimatör

		Kalemi, Emtia-yı Ecnebiye Gümrük Nezâreti Mukayyetliği
149	Süleyman Tevfik Efendi	Bâb-ı Vala-yı Seraskeri Mektupçu Kalemi, Sıhhiye Dairesi Kalemi, Harbiye Kalemi, Levâzım Kalemi, Levâzımat-ı Umûmiye Dairesinin İkinci Şubesinin Birinci Kısım Mümeyyizliği, Levâzımat-ı Umûmiye Dairesi Tahrirat Kısım Mümeyyizliği, Levâzımat-ı Umûmiye Dairesi Kısım-ı Sâni Muharrirliği, Levâzımat-ı Umûmiye Dairesi Birinci Şubesi, Levâzımat-ı Umûmiye Dairesi Kısım-ı Evvel Mümeyyizliği
150	Şemseddin Efendi	Eyalet Mektûbî Odası, Muhasebe Kalemi, Hastane Kitâbeti Refakati, Beşinci Ordu-yı Hümâyûn Meclis Kalemi, Tahrir-i Emlak ve Nüfus Memuru, Sancak Nüfus Kitâbeti, Mektûbî Kalemi Mukayyid ve Mütercimliği, Rüsumat Nezâreti Tahrirat Kalemi Kitâbeti Refakati, Bakaya Muhasebesi Kitâbeti, Mal Müdürlüğü, Evrak Müdüriyeti
151	Yakub Nazım Efendi	Bidayet Mahkemesi Muavinliği, Bidayet Mahkemesi Ceza Dairesi Riyaseti, Bidayet Mahkemesi Müddeiumûmî Muavinliği, Merkez Mahkemesi Ceza Dairesi Riyaseti, İstinaf Mahkemesi Müddeiumûmîliği, İstinaf Mahkemesi Ceza Dairesi Riyaseti
152	Yusuf Cemal Bey	Postahane-i Amire Mekâtib-i Mürsel Dairesi, Duyûn-ı Umûmiye İdaresi Tatbik Kalemi, Darphane-i Âmire Teftiş Memuriyeti, Zira Müfettişliği, Belediye Müdür Muavinliği, Beşinci Daire-i Belediye Müdüriyeti, Dokuzuncu Daire-i Belediye Müdür Muavinliği
153	Yusuf Efendi	Bimarhane kuyucukdarlığı
154	Yusuf Efendi	Mekteb-i İbtidâî Muallimliği, Rum Mektebi Lisân-ı Osmânî Muallimliği, İstinaf Mahkemesi Kalemi, İstinaf Mahkemesi Müddeiumûmî Kitâbeti Vekaleti, Bidayet Mahkemesi Zabıta Kitâbeti, Bidayet Mahkemesi İcra Memuru
155	Yusuf Ziya Efendi	Mal Müdürlüğü Kalemi, Piyade Tahsildarlığı
156	Zekeriya Hulusi Efendi	Âşâr Memurluğu, Zeytin Âşâr Müşirliği, Zeytin yağ Kabzımallığı, Duyun-ı Umûmiye Memurluğu
157	Ziver Efendi	Ordu-yı Hümâyûn Jurnal Kalemi, Ordu-yı Hümâyûn Yoklama Kalemi, Ordu-yı Hümâyûn Levâzım Dairesi İkinci Şubesi, Ordu-yı Hümâyûn Levâzım Dairesi Birinci Şubesi, Ordu-yı Hümâyûn Levâzım Dairesi Birinci Şubesi Kısım-ı Sani Mümeyyizliği, Ordu-yı Hümâyûn Levâzım Dairesi Birinci Şubesi Müdür Muavinliği
158	Ziver Zeki Efendi	Meclis Kalemi, Kantar İdaresi Kitâbeti, Üçüncü Daire Muhasebesi, Belediye Muhasebesi

Kafkasya doğumlu devlet memurlarının kaymakamlık, rûsumat eminliği, sandık eminliği, müderrislik, tabiplik, çeşitli nezâretlerin kalem daireleri, polis neferliği ve vergi kitâbetleri gibi birçok iş sahasında görev aldıkları belgelerden tespit edilmiştir. Şahısların tayin süreçlerine ilişkin tarih bilgileri defterlerde yapılan incelemeler neticesinde yazılmıştır. Kişilerin komisyona bildirmiş oldukları görevler ilgili kalemden gelen mazbatalarla tahkik edilmiştir. Ali Şakir Efendi'nin kaydında tahkik bilgisi “*Mezkûr banka idare-i umûmîyesinden yazılan mülâhazada dahi mûmâ-ileyh*

kitâbet-i mezkûrda istihdam olunmuştur”²⁶⁵ ifadesiyle not düşülmüştür. Bu şekilde bilgilerin teyit edildiğine dair kayıtlara diğer şahıslarda da rastlanmaktadır. Nitekim Ömer Hulusi Efendi yüzbaşılık ve kol ağalık görevlerinde bulunduğunu bildirmişse de komisyonca yapılan tahkikat sonucu böyle bir bilgiye tesadüf edilmediği sicil defterinde bildirilmiştir.²⁶⁶ Tercüme-i hâl varakalarında komisyona teslim edilen bilgilerin soruşturulması ve defterlere olumlu ya da olumsuz bütün bilgilerin not edilmesi komisyonun işleyişinde ne derece titiz davrandığının göstergesidir.

Sicil kayıtlarında memurların görev yeri değişiklikleri, yeni atandıkları yerler mazbatalardan kontrol edilerek defterlere yazılmıştır. Bir memur aynı görev ile farklı yerlerde de istihdam edilmiştir. Örneğin: Mehmed Tevfik Paşa beş defa kaymakamlık,²⁶⁷ Bekir Sami Bey dört defa valilik,²⁶⁸ Musa Yaver Efendi ise sekiz defa nahiye müdürlüğü görevlerini²⁶⁹ farklı yerlerde ifa etmiştir. Atanma durumlarında eğer bir şahıs aynı yere ikinci defa atanıyorsa “İki defa”²⁷⁰veya “Sâniyen”²⁷¹ ifadeleri ile bu durum belgelere not edilmiştir. Memurlar birden fazla yerde görev yapmış olsa da istihdam edildiği alan aynı olduğu için bu gibi örnekler 13 numaralı tabloda tekrar tekrar yazılmayıp tek bir görev olarak belirtilmiştir.

Klasik dönem Osmanlı memur sisteminden olan “Tevcihat Sistemi” Tanzimat döneminde terk edilmiş uygulamalar arasındadır. Tevcihat sistemine göre memurlar münavebe yani nöbetleşerek yalnızca bir yıl aynı görevi icra edebilmekteydi.²⁷² Buna göre memur yalnızca aynı alanlara değil farklı alanlara da atanabiliyordu. Tam olarak görevinin inceliklerini öğrenmeden farklı bir görevi yeniden öğrenmeye başlıyor, bir yıl görevde uzmanlaşmak için yeterli gelmiyordu. Genellikle Şevval aylarında yapılan memuriyet değişiklikleri 4 Nisan 1838 tarihinde uygulamadan kaldırılmıştır.²⁷³ Şahısların tayin işlemleri gerekli görüldüğü takdirde yapılmaya başlanmıştır. Buna göre incelenen kişiler arasında bir yılı aşkın süreyle aynı görevde kalanlar mevcuttur. Örneğin: Mehmed Rüşdü Bey “23 Kânûnusânî 1314 tarihinden

²⁶⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 102, Gömlek No. 273.

²⁶⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. 81, Gömlek No. 279.

²⁶⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 171.

²⁶⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 41, Gömlek No. 405.

²⁶⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 77.

²⁷⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 177, Gömlek No. 347.

²⁷¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 122, Gömlek No. 419.

²⁷² Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, 24.

²⁷³ Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, 50.

5 Temmuz 1318 tarihine kadar bulunduğu Salahiye kazası kaymakamlığı”²⁷⁴ görevini yerine getirmiştir. Bununla birlikte Mehmed Reşid Şahingiray Bey örneğinde olduğu gibi yalnızca bir yıl aynı görevi yerine getiren şahıslar da mevcuttur.²⁷⁵

Osmanlı devletinin farklı iklim şartlarını barındıran topraklara sahip olması memurların görev yerlerinde farklı coğrafi şartlarla karşı karşıya kalma zorunluluğunu meydana getirmiştir. Memurların farklı bölgelere tayin edilirken kimi zaman görev yerlerinde olumsuz iklim şartları tayin isteme sebebi olarak belgelerde yerini almıştır. Şahısların yaşları, hastalıkları bu gibi durumları tetikleyen sebepler arasındadır. Hüseyin Sıdkı Efendi “*Âb-ı heva mahalli ile imtizaç edemediğinden bahisle diğer mahalle nakli istidasında bulunmuş*”²⁷⁶ ifadesiyle başka bir yere tayinini istemiştir. Mezkûr şahıs gibi bölgenin iklim şartlarıyla uyum sağlayamadığı için tayini gerekli görülen başka kişilerde mevcuttur. İsmail Hakkı Bey²⁷⁷ ve Mehmed Emin Bey²⁷⁸ bu duruma bir başka örneklerdir.

Memurların hastalıkları da kimi zaman tayin sebepleri arasında yer almaktadır. Örneğin. Ali Şevket Bey’in kaydında “*Bacil kazası kaymakamlığı vazifesine mübaşeretle hastalığına mebni Yemen vilayeti telgraf namesi mucibince dört mah müddetle Dersaâdet’e azimeti cihetiyle*”²⁷⁹ hastalığı sebebiyle izne ayrıldığı bilgisi mevcuttur. Mehmed Reşid Şahingiray Bey de hastalığı sebebiyle dört ay açığa çıkarılmıştır.²⁸⁰

Tanzimat’ın ilanından sonra mahalli idarelerdeki değişikliklere memurların vukûat kayıtlarında da karşılaşılmaktadır. Hacı Osman Efendi “*Memuriyet-i mezkûrenin lağvı üzerine*”²⁸¹ ve İbrahim Efendi “*Zikrolunan memuriyetlerin lağvı hasebiyle*”²⁸² bir müddet açığa alınmış, daha sonra farklı görevlerde istihdam edilmiştir. Komisyona ilgili birimlerden ulaşan mazbatalar, mülkiye ve mâliye müfettişlerinin üç ayda bir komisyona teslim etmek zorunda oldukları araştırmaları kayıt altına

²⁷⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 769.

²⁷⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

²⁷⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 93, Gömlek No. 269.

²⁷⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 456.

²⁷⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 153, Gömlek No. 379.

²⁷⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 2, Gömlek No. 262.

²⁸⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

²⁸¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 123, Gömlek No. 485.

²⁸² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 113, Gömlek No. 77.

alınmıştır.²⁸³ Tanzimat sonrasında yapılan değişikliklerle memurların tayin ve terfi işlemleri gerçekleştirilirken sicil kayıtlarında yazılı olan olumlu veya olumsuz her türlü gelişmenin dikkate alındığı görülmüştür. Nitekim Ahmed Cavid Efendi'nin kaydında “*Mûmâ-ileyhin gerek mezkûr kaymakamlığında gerek evvelce bulunduğu diğer mahallerde sadıkane ve müsterihane hüsn-i hizmet*”²⁸⁴ ile görevini yerine getirdiğine müşahit olunmasıyla terfi edilmiştir.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından Hasan Hüsnü Bey'in “*İktidarsızlığından ve okuyup yazması olmadığından dolayı azil edildiği*”²⁸⁵ bilgisi mevcuttur. Ancak komisyon tarafından yapılan mülahazada memuriyetinin son bulmasına ilişkin bir duruma rastlanmadığından bir diğer mahalde istihdam edilmek istendiği ancak şahsın kabul etmemesi üzerine azil edildiği yer almaktadır. Buna göre “*10 sene 3 ay 26 gün istihdam olunduğu*” belgede belirtilmiştir.

Sicill-i ahvâl komisyonu kuruluşundan itibaren gerekli görüldüğü takdirde çeşitli düzenlemelerle işleyişini devletin yıkılışına kadar sürdürmüştür. Bu sebeple komisyonun işleyişini düzene koymak amacıyla merkez dairelerde ve çeşitli vilayetlerde hususi sicil komisyonları oluşturularak sicil takip süreci daha da sistematik bir hale getirilmiştir.²⁸⁶ Kafkasya doğumlu devlet memurlarından Reşid Galib Bey bu şekilde yeni teşekkül eden Nafia Nezâreti Sicill-i Ahvâl Müdüriyeti'nde istihdam edilmiştir.²⁸⁷

Sicill-i ahvâl komisyonunun işleyişinin daha düzenli olarak ilerlemesi için yapılan yenilikler oluşturulan Evrak Kalemi'nde memurların vukûat kayıtlarına ilişkin evraklar muhafaza edilmiştir.²⁸⁸ Memurların kayıtlarında bu belgelerin ilgili kalemlerden komisyona gönderildiğine dair bilgiler mevcuttur. Nitekim Mehmed Salim Bey'in kaydında “*Mezkûr tezkire aslı tercüme-i hâl varakasıyla hıfz olunmuş ve olduğu ve hazine-i hassa sicil şubesinde 10/61 numaralı hulasatta gösterilmiştir.*”²⁸⁹ notuyla ilgili evrak numarası deftere geçirilmiştir.

²⁸³ Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, 210.

²⁸⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 150, Gömlek No. 187.

²⁸⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 393.

²⁸⁶ Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu*, 168.

²⁸⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 251.

²⁸⁸ Sarıyıldız, *Sicill-i Ahvâl Komisyonu*, 22.

²⁸⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 183, Gömlek No. 248.

Memurlar hakkında vukuat kayıtlarına ilişkin her türlü bilginin kaydedildiği sicil kayıtlarında hususi hizmetli olarak görev yaptıkları dönemlerde kimlerin yardımcısı oldukları ve hangi görevi yerine getirdiklerine dair bilgiler titizlikle not edilmiştir. Nitekim İshak Sabri Efendi “*Hadımizade Hacı Ahmed Efendilerin ambar kitâbetindeki hidemâtı hususlarında*”²⁹⁰ görevini ifa etmiştir. Hatta Hacı Ahmed Efendi’nin vefatından sonra görev kendisine devredilmiştir. İsmail Hakkı Bey ise “*Prences Fatma Hanımefendi*” dairesinde yardımcı olarak görev yapmıştır.²⁹¹ Şahısların istihdam süreçlerine ilişkin her türlü bilginin kaydedildiği bu defterler komisyonun işleyişinin sistematik bir halde ilerlediğinin göstergesidir.

3. Memurların Aldıkları Maaşlar

Klasik dönem Osmanlı devleti hizmet anlayışında aynî maaş uygulamasıyla memurlar çeşitli kısımlara ayrılan toprak gelirlerine göre yani tımar sistemi denilen sistem karşılığında geçimlerini sağlıyorlardı. Olumlu yönleriyle birlikte olumsuz yönlerinin de bulunduğu bu sistemde memurların gelir düzeylerinde dengesizlikler meydana geliyordu. Gelir düzeyi az olan bölgelerdeki memurların maaş karşılığı da dolayısıyla az olmaktaydı. Kimi zaman da üst rütbeli memurların halka baskı yapmasına sebebiyet veriyordu. Bu sistemin aksaklıklarının ortadan kaldırılması ve bürokrasinin daha sistemli bir hale gelebilmesi için memurlara doğrudan maaş uygulamasına başlanmıştır. Buna göre 1838 yılından itibaren memurların yapmış oldukları hizmetlere karşılık “*aynî maaş*” uygulamasından vazgeçilerek “*nakdî maaş*” sistemi uygulanmaya başlanmıştır.²⁹² Artık memurlar görev yapmış oldukları bölgeye göre değil, doğrudan hizmet kalemi ve rütbesine göre belirlenen miktara karşılık merkezi hazineden maaş almaya başlamıştır.

Tanzimat sonrasında yapılan değişikliklerle memurların nakit olarak doğrudan maaş almaya başlaması sicill-i ahvâl kayıtlarında memurların vukûat bilgilerine yansımıştır. Ahvâl kayıtlarında memurların ücret artış ve düşüşleri “*Tenzil olunup*”²⁹³ ve “*İblağ edilmiş*”²⁹⁴ ifadeleriyle not edilmiştir. Yeni görev yerlerine tayin edilirken eğer maaş durumunda bir değişiklik yoksa şayet “*Mezkûru’l-mikdar maaş*”,²⁹⁵

²⁹⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 100, Gömlek No. 95.

²⁹¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 51.

²⁹² Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, 238-239.

²⁹³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 1, Gömlek No. 1052.

²⁹⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 937.

²⁹⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 7, Gömlek No. 609.

“Maaş-ı mezkûrla”,²⁹⁶ “Maaş-ı haliyesiyle”,²⁹⁷ve “Ol mikdar maaş”²⁹⁸ ifadeleriyle belgelere aktarılmıştır. Memurların düşüş veya artış miktarlarına göre her türlü bilginin kaydedildiği defterlerde memurların hangi göreve tayin olunursa olunsun maaş miktarları defterlere yazılmıştır. Bazı memurlarda maaş hareketlerine ilişkin yalnızca tek kayıt bulunmuştur.²⁹⁹ Kimi zamanda ondan fazla maaş hareketliliği bilgisinin yer aldığı kayıtlarda mevcuttur.³⁰⁰ Bu gibi sebeplerden dolayı 14 numaralı tabloda şahısların yalnızca en düşük ve en yüksek maaş miktarları listelenmiştir.

Tablo 14: Maaş Miktarları

	Memurun İsmi	En Yüksek Maaş-En Düşük Maaş (kuruş)
1	Abdi Efendi	250-900 kuruş
2	Abdullah Efendi	650-3000 kuruş
3	Abdullah Vehbi Bey	250-400 kuruş
4	Abdülaziz Efendi	300 kuruş
5	Abdülhalim Efendi	80-1400 kuruş
6	Abdülkerim Bey	1350-1500 kuruş
7	Ahmed Cavid Efendi	150-5400 kuruş
8	Ahmed Hamdi Efendi	400 kuruş
9	Ahmed Hamdi Efendi	500-1000 kuruş
10	Ahmed Hamdi Efendi	300-600 kuruş
11	Ahmed Hamdi Efendi	400-1000 kuruş
12	Ahmed Hilmi Bey	600-1350 kuruş
13	Ahmed Hilmi Efendi	250-600 kuruş
14	Ahmed Hüsrev Efendi	200-400 kuruş
15	Ahmed Tevfik Efendi	150-1208,5 kuruş
16	Akif Efendi	250-900 kuruş
17	Ali Bey	300-500 kuruş
18	Ali Efendi	200 kuruş
19	Ali Efendi	800-1000 kuruş
20	Ali Efendi	350 kuruş
21	Ali Galib Efendi	100-270 kuruş
22	Ali Rıza Efendi	300 kuruş
23	Ali Şakir Efendi	240-750 kuruş
24	Ali Şevket Bey	1100-12500 kuruş
25	Avni Mirza Bey	243-600 kuruş
26	Bekir Sami Bey	1000-15000 kuruş
27	Bekir Sami Bey	125-400 kuruş
28	Bekir Sıdkı Efendi	150-400 kuruş
29	Demirhan Osman Bey	250-500 kuruş

²⁹⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 81, Gömlek No. 279.

²⁹⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 47.

²⁹⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 456.

²⁹⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 132, Gömlek No. 121.

³⁰⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 956.

30	Eyüb Sabri Efendi	400 kuruş
31	Hacı Abdullah Hilmi Efendi	400-750 kuruş
32	Hacı Ali Bey	168-1450 kuruş
33	Hacı Ali Efendi	300-600 kuruş
34	Hacı Hüseyin Efendi	500-1500 kuruş
35	Hacı Musa Sabri Efendi	300-500 kuruş
36	Hacı Osman Efendi	165-600 kuruş
37	Hacı Ömer Efendi	300-500 kuruş
38	Hacı Şerif Enver Bey	250 kuruş
39	Hacı Yusuf Ziya Efendi	112-700 kuruş
40	Hafız Abdullah Efendi	250-450 kuruş
41	Hafız Mehmed Kâşif Efendi	30-1300 kuruş
42	Hafız Musa Yaver Efendi	148-600 kuruş
43	Hamdi Bey	350 kuruş
44	Hasan Bey	500-2250 kuruş
45	Hasan Efendi	194-1000 kuruş
46	Hasan Hayri Bey	1000-6130 kuruş
47	Hasan Hüsnü Bey	360 kuruş
48	Hasan Pertev Bey	60-1200 kuruş
49	Hasan Sabri Efendi	650-3000 kuruş
50	Hasan Sabri Efendi	400 kuruş
51	Hasan Ziver Efendi	475-500 kuruş
52	Halil Hilmi Bey	1200-1500 kuruş
53	Halil Hulusi Efendi	100-300 kuruş
54	Halil Pertev Efendi	200-500 kuruş
55	Hurşid Efendi	75-175 kuruş
56	Hüseyin Efendi	400-650 kuruş
57	Hüseyin Efendi	250 kuruş
58	Hüseyin Mazhar Efendi	83-6650 kuruş
59	Hüseyin Sıdkı Efendi	480-2500 kuruş
60	İbrahim Bey	100-4500 kuruş
61	İbrahim Edhem Efendi	350-900 kuruş
62	İbrahim Efendi	500-6750 kuruş
63	İbrahim Fevzi Bey	350-1975 kuruş
64	İbrahim Hakkı Efendi	40-3000 kuruş
65	İbrahim Hakkı Efendi	350-360 kuruş
66	İbrahim Kâmil Efendi	200-1400 kuruş
67	İlyas Nuri Bey	1000-2500 kuruş
68	İlyas Sırrı Bey	100-9100 kuruş
69	İmameddin Vasfî Efendi	140-810 kuruş
70	İsa Refik Efendi	135-550 kuruş
71	İshak Efendi	400 kuruş
72	İshak Sabri Efendi	250-550 kuruş
73	İshak Şevki Efendi	75-3500 kuruş
74	İsmail Baki Efendi	200-300 kuruş
75	İsmail Hakkı Bey	300-2500 kuruş
76	İsmail Hakkı Bey	500-1500 kuruş
77	İsmail Hakkı Efendi	400-500 kuruş
78	İsmail Hakkı Efendi	500-1500 kuruş

79	İsmail Hakkı Efendi	300-720 kuruş
80	İsmail Hurşid Efendi	200-270 kuruş
81	İzzet Kemal Bey	350-650 kuruş
82	Mahmud Bey	400-625 kuruş
83	Mahmud Nedim Efendi	190-4000 kuruş
84	Mehmed Ali Bey	500-1250 kuruş
85	Mehmed Arif Efendi	75-200 kuruş
86	Mehmed Bahaeddin Efendi	250-490 kuruş
87	Mehmed Cemal Efendi	112-500 kuruş
88	Mehmed Cezzar Efendi	180-2250 kuruş
89	Mehmed Davud Bey	300 kuruş
90	Mehmed Efendi	200 kuruş
91	Mehmed Emin Bey	305,5-3000 kuruş
92	Mehmed Emin Efendi	350-3500 kuruş
93	Mehmed Faik Paşa	400-6000 kuruş
94	Mehmed Fehmi Efendi	250-550 kuruş
95	Mehmed Ferruh Efendi	500-3000 kuruş
96	Mehmed Fevzi Efendi	100-500 kuruş
97	Mehmed Hamza Bey	800-900 kuruş
98	Mehmed Hurşid Efendi	400-800 kuruş
99	Mehmed Hurşid Efendi	190-1600 kuruş
100	Mehmed Hurşid Efendi	400-800 kuruş
101	Mehmed Hurşid Efendi	300-600 kuruş
102	Mehmed İsa Efendi	250-500 kuruş
103	Mehmed Murad Bey	400-2000 kuruş
104	Mehmed Namık Efendi	130-1500 kuruş
105	Mehmed Neşet Bey	2000-6000 kuruş
106	Mehmed Nuri Bey	400-2000 kuruş
107	Mehmed Nuri Efendi	40-150 kuruş
108	Mehmed Rasim Bey	400-1200 kuruş
109	Mehmed Raşid Bey	500 kuruş
110	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	600-6000 kuruş
111	Mehmed Rifat Efendi	216-536 kuruş
112	Mehmed Rüşdü Bey	198-1575 kuruş
113	Mehmed Sabit Efendi	250-4000 kuruş
114	Mehmed Said Efendi	60-1250 kuruş
115	Mehmed Salim Bey	200-600 kuruş
116	Mehmed Selim Efendi	140-350 kuruş
117	Mehmed Şemseddin Efendi	400-860 kuruş
118	Mehmed Şevket Efendi	475-2000 kuruş
119	Mehmed Tahir Bey	83-1000 kuruş
120	Mehmed Tahir Efendi	100-450 kuruş
121	Mehmed Tevfik Bey	570-6750 kuruş
122	Mehmed Tevfik Efendi	400-850 kuruş
123	Mehmed Tevfik Paşa	150-3000 kuruş
124	Mehmed Yaver Efendi	190-800 kuruş
125	Mehmed Yaver Efendi	225-400 kuruş
126	Mehmed Ziya Efendi	50-3500 kuruş
127	Musa Kazım Efendi	30-2400 kuruş

128	Mustafa Bey	300-800 kuruş
129	Mustafa Cafer Efendi	400-1200 kuruş
130	Mustafa Efendi	300-340 kuruş
131	Mustafa Efendi	175-550 kuruş
132	Mustafa Efendi	350-800 kuruş
133	Nafi Bey	250-500 kuruş
134	Osman Efendi	520-800 kuruş
135	Osman İlyas Efendi	300-500 kuruş
136	Osman Nuri Efendi	160-600 kuruş
137	Osman Nuri Efendi	250 kuruş
138	Ömer Hulusi Efendi	240-2000 kuruş
139	Ömer Hulusi Efendi	250-800 kuruş
140	Ömer Hikmet Efendi	1000 kuruş
141	Rauf Efendi	300-600 kuruş
142	Receb Hilmi Efendi	200 kuruş
143	Resul Sami Efendi	40-2250 kuruş
144	Reşid Efendi	150-3000 kuruş
145	Reşid Galib Bey	500-3500 kuruş
146	Said Fahri Efendi	125-250 kuruş
147	Said Raci Efendi	180-600 kuruş
148	Selim Efendi	30 kuruş
149	Süleyman Tevfik Efendi	100-3000 kuruş
150	Şemseddin Efendi	217-2000 kuruş
151	Yakub Nazım Efendi	1260-3500 kuruş
152	Yusuf Cemal Bey	200-4000 kuruş
153	Yusuf Efendi	300-350 kuruş
154	Yusuf Efendi	150-500 kuruş
155	Yusuf Ziya Efendi	150 kuruş
156	Zekeriya Hulusi Efendi	300-500 kuruş
157	Ziver Efendi	400-2000 kuruş
158	Ziver Zeki Efendi	200-900 kuruş

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından en düşük maaş alan kişiler 30 kuruş ile Selim Efendi³⁰¹ ve Hafız Mehmed Kâşif Efendi'dir.³⁰² İbrahim Hakkı Efendi,³⁰³ Mehmed Nuri Efendi,³⁰⁴ Resul Sami Efendi³⁰⁵ 40 kuruş ile düşük maaş alan diğer kişiler arasındadır. Mezkûr kişilerin başlangıç aşamalarında düşük maaş alsalar da görev değişikliklerinde maaş miktarları da artış göstermiştir.

³⁰¹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 131, Gömlek No. 169.

³⁰² B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 61, Gömlek No. 215.

³⁰³ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 4, Gömlek No. 678.

³⁰⁴ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 35, Gömlek No. 101.

³⁰⁵ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 45, Gömlek No. 133.

Ahvâl kayıtlarına göre en yüksek maaş alan şahıs 15000 kuruş ile Bekir Sami Bey'dir.³⁰⁶ Ali Şevket Bey 12500 kuruş,³⁰⁷ İlyas Sırrı Bey 9100 kuruş³⁰⁸ maaş ile en yüksek maaş alan diğer şahıslardır. Ali Şevket Bey dışındaki diğer iki kişi düşük maaş ile başlayarak daha sonra maaşı yüksek seviyelere ulaşmış kişilerdir. Ancak mezkûr kişi saray görevlisi olarak memuriyet hayatına başlamış olduğu için başlangıçta yüksek maaş almıştır. Daha sonra saray dışında görevlendirildiği için maaş miktarında düşüş yaşanmıştır.

Sicill-i ahvâl kayıtlarında yer alan memurların tamamında maaş bilgisi mevcuttur. Ancak bazılarında Mehmed Davud Bey örneğinde olduğu gibi tek maaş kaydı tespit edilmiştir.³⁰⁹ Bu şekilde 19 kişinin yalnızca bir maaş kaydı bilgisine erişilmiştir. İsmail Baki Efendi gibi iki³¹⁰ ve Abdullah Vehbi Bey gibi de yalnızca üç³¹¹ farklı maaş bilgisinin bulunduğu şahıslarda mevcuttur.

Osmanlı devletindeki memurlar merkezden uzak bölgelere gönderildikleri kimi zaman toplu maaş almışlardır. Nitekim Mehmed Faik Paşa Berlin'de görevlendirildiğinde "*Cem'an 3500 gurus*" maaş almıştır.³¹² Memurlar yeni görev yerlerine istihdam edildiklerinde şahsa yolculuk sürecindeki ihtiyaçlarını karşılamak adına harcırah, tayinat ve tahsisat adı altında çeşitli ödemeler yapılmıştır. Örneğin Mehmed Ziya Efendi 7016 kuruş harcırah,³¹³ Resul Sami Efendi 400 kuruş tayinat³¹⁴ ve Bekir Sami Bey ise 1000 kuruş tahsisat bedeli almıştır.³¹⁵

Memurlar vekaleten görev yaptıkları taktirde farklı ücret ile ücretlendirilmiştir. Vekaleten görev yaptıkları süreye karşılık gelen maaşları toplu vekalet maaşı olarak almışlardır. Örneğin Avni Mirza Bey 1964 kuruş toplu vekalet maaşı almıştır.³¹⁶ Bu şekilde vekalet maaşı aldığına dair bilgisi bulunan memur sayısı üç kişidir.

Memurlar sicill-i ahvâl komisyonuna tercüme-i hâl evraklarını teslim ettiklerinde okurken almış oldukları maaşları da bildirmiştir. Bu şekilde okurken maaş aldığına

³⁰⁶ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 41, Gömlek No. 405.

³⁰⁷ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 2, Gömlek No. 262.

³⁰⁸ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 93, Gömlek No. 83.

³⁰⁹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 174, Gömlek No. 337.

³¹⁰ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 161, Gömlek No. 461.

³¹¹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 151, Gömlek No. 339.

³¹² B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 77, Gömlek No. 77.

³¹³ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 10, Gömlek No. 955.

³¹⁴ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 45, Gömlek No. 133.

³¹⁵ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 41, Gömlek No. 405.

³¹⁶ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 152, Gömlek No. 305.

ilişkin bilgi, yalnızca iki şahsın kaydında yer verilmiştir. Hasan Sabri Efendi “*Hendese mektebinin birinci ve ikinci ve üçüncü senelerinde 30 guruş dördüncü senesinde 45 guruş beşinci senesinde 60 guruş altıncı senesinde 75 guruş yedinci senesinde 90 guruş maaş almıştır.*”³¹⁷ ve Abdullah Efendi “*Birinci ve ikinci ve üçüncü senelerde 30 guruş dördüncü senesinde 45 guruş ve beşinci senesinde 60 guruş ve altıncı senesinde 75 guruş ve yedinci senesinde 90 guruş maaş almıştır.*”³¹⁸ Bununla birlikte Mehmed Faik Paşa’nın kaydında da Almanya’ya eğitim için gönderildiğinde “*Orada tahsilde bulunup maaş ve harcırah alarak ceman 42754 guruş almış*”³¹⁹ olduğu bilgisi mevcuttur.

Sicil kayıtlarında kimi zaman maaş hareketleri tarihleriyle ve miktarlarıyla birlikte bildirilmiştir. Örneğin Mehmed Nuri Efendi’nin kaydında “*1302 senesi Şâbanının 29’unda 40 guruş maaş ile mezkûr liva muhasebe kalemine nakil olunmuş ve 1303 senesi Şevvalinin 27’sinde 10 guruş ve Zilhiccesinin 14’ünde 50 guruş ve 1304 senesi Cemaziyelâhîrinin 8’inde 30 guruş ve 1305 senesi Zilkadesinin 4’ünde 20 guruş zamlı maaşı 150 guruşa iblağ edilmiştir.*”³²⁰ maaş hareketleri detaylı bir şekilde aktarılmıştır. Kayıtların tamamında maaş hareketleri bu şekilde detaylı değildir. Ancak genellikle tarihleri defterlere not düşülmüştür.

Kafkasya doğumlu olarak incelenen memurların tamamı Osmanlı para birimi olan kuruş bedelinden maaşını almıştır. Ancak İsmail Hakkı Bey Prenses Fatma Hanımefendi’nin yardımcısı olarak görev yaptığı dönemde “40 İngiliz lirası” olarak maaş ücreti almıştır.³²¹ Bunun dışında diğer şahısların bilgilerinde maaş karşılığı olarak farklı bir devletin para birimine rastlanmamıştır.

19. yüzyılda Osmanlı-Rus savaşları hazineye askerî harcamalarda önemli düzeyde artış meydana getirmiştir. Bu sebeple devlet giderek artan mali açığı kapatmak adına çeşitli tedbirler almış yeni uygulamalar meydana getirmiştir. Giderleri azaltmak adına yapılan uygulamalardan biri de memur maaşlarında %10 oranında indirim yapmaktır. Bu minvalde 1880 tarihinde “Tensik-i Maaşat Kararnamesi”

³¹⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 50, Gömlek No. 291.

³¹⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 88, Gömlek No. 85.

³¹⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

³²⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 35, Gömlek No. 101.

³²¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 51.

yayımlanmıştır.³²² Buna göre Tensik-i Maaşat Kararnamesi mucibince memurların maaşlarında 5/1 oranında da maaş kesintileri yapılmıştır.³²³ Nitekim incelenen şahıslardan Mehmed Ferruh Efendi'nin kaydında “*Maaşat Kararnâmesi mucibince kaza-i mezkûrun ikinci sınıfa itibar edilmesinden dolayı 1750 guruşa tenzil olunup*”³²⁴ maaşı düşüş göstermiştir. Bu şekildeki kesintiler belgelere Arapça karşılıkları olan “humus” veya “öşür” ifadeleriyle yansımıştır. Beşte bir oranında yapılan eksiltme “humus”, onda bir oranında yapılan indirim “öşür” olarak bildirilmiştir. Nitekim şahısların maaş miktarları alınan karar neticesinde düşüş yaşamıştır. Örneğin Mehmed Fehmi Efendi'nin kaydında “*450 guruşunun humus-ı bi't-tenzil 360 guruş kalmıştır.*”³²⁵ beşte bir oranında kesinti yaşanmıştır. Abdülkerim Bey'in kaydında öncesinde 1500 kuruş olan maaşı “*Öşür teciliyle 1350 guruşa tenzil etmiştir.*”³²⁶ yani onda bir oranında maaş kesintisi yaşanmıştır.

4. Nişan ve Rütbeleri

Osmanlı devleti teşrifat sisteminde memurlara yapmış oldukları hizmetlere karşılık çeşitli rütbe, nişân ve madalyalar verilmiştir. Tanzimat'ın ilanıyla bürokraside yapılan ıslahatlarla teşrifat usulünde de değişiklikler meydana gelmiştir. 1838 tarihinde yapılan bir düzenlemeyle bürokraside yer alan şahısların teşrifat durumları gözden geçirilerek tanzim edilmiştir. Bu düzenlemeye göre şahısların sahip olduğu rütbeye göre giyecekleri kıyafetler, takacakları nişânlar belirlenmiştir.³²⁷ Memurlara nişânlar verilirken liyakatin gözetilmemesi, hak edilmediği halde nişânların taltif edilmesi hazineye yükün artmasına sebebiyet vermiştir. Mâliyeden istenilen bir tahkikat neticesinde nişân ve madalyaların hazineye olan yükü ortaya çıkmış ve zorunlu kalınmadığı takdirde kimseye nişân verilmemesi emredilmiştir. Bununla birlikte bir memurun herhangi bir sebepten nişânını kaybetmesi durumunda o nişânın farklı bir memura tevdi edilmesi kararı getirilmiştir. Böylelikle nişânlar memurlar arasında el değiştirerek mâliyede yeni bir yükün ortaya çıkması engellenmiştir.³²⁸

³²² Nursel Manav, *Mülkiye Tekâüd Sandığı Kuruluşu ve Faaliyetleri (1880-1890)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017), 58.

³²³ Osmanlı Arşivi (B.O.A.), *Yıldız Perakende Evrakı Maliye Nezâreti Maruzâtı (Y. PRK. ML)*, No. 2, Gömlek No. 3.

³²⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 1, Gömlek No. 1052.

³²⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 46, Gömlek No. 241.

³²⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 87, Gömlek No. 157.

³²⁷ Ali Akyıldız, *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform: 1836-1856* (İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993), 39.

³²⁸ Akyıldız, *Merkez Teşkilatında Reform*, 42.

Yapılan düzenlemelerle Kafkasya doğumlu devlet memurlarının almış oldukları nişân ve madalyalar 15 numaralı tabloda listelenmiştir.

Tablo 15: Nişân ve Madalyaları

N	Memurun İsmi	Nişân ve Madalyalar
1	Abdullah Vehbi Bey	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Yunan Muharebe Madalyası
2	Abdülhalim Efendi	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
3	Ahmed Cavid Efendi	Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Üçüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî İkinci Rütbeden Mecîdî Nişânı İkinci Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Birinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
4	Ali Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
5	Ali Efendi	Yunan Muharebe Madalyası Gümüş İftihar Madalyası
6	Ahmed Hamdi Efendi	Yunan Muharebe Madalyası Gümüş İftihar Madalyası
7	Ali Şevket Bey	Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
8	Hacı Ali Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî
9	Hacı Ali Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
10	Hacı Hüseyin Efendi	Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
11	Hacı Osman Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
12	Hacı Yusuf Ziya Efendi	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
13	Halil Hilmi Bey	Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
14	Halil Pertev Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
15	Hasan Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî
16	Hasan Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
17	Hasan Hayri Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Sıhhiyet-i Vataniyye Madalyası İkinci Rütbeden Mecîdî Nişânı Hicaz Demiryolu Madalyası İkinci Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî
18	Hasan Hüsnü Bey	Tahlisiye Madalyası
19	Hasan Pertev Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Yunan Muharebe Madalyası
20	Hüseyin Mazhar Efendi	Gümüş İmtiyaz Madalyası Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Altın İmtiyaz Madalyası Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî İkinci Rütbeden Mecîdî Nişânı

		Sıhhiyet-i Vataniyye Madalyası İkinci Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Gümüş Liyakat Madalyası Birinci Rütbeden Mecîdî Nişânı Birinci Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî
21	İbrahim Edhem Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı Hamidiye Hicaz Demiryolu Madalyası
22	İbrahim Efendi	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
23	İlyas Nuri Bey	İkinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
24	İlyas Sırrı Bey	Üçüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Gümüş İmtiyaz Madalyası Üçüncü Rütbeden Nişân Gümüş İftihar Madalyası İkinci Rütbeden Mecîdî Nişânı İkinci Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Birinci Rütbeden Mecîdî Nişânı Birinci Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî
25	İshak Şevki Efendi	İkinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
26	İsmail Hakkı Bey	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
27	İsmail Hakkı Bey	Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
28	İsmail Hakkı Efendi	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
29	Mahmud Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
30	Mahmud Nedim Efendi	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Üçüncü Nişân-ı Âli Osmânî
31	Mehmed Ali Bey	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
32	Mehmed Emin Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
33	Mehmed Faik Paşa	Üçüncü Rütbeden Mecîdî Osmânî Dördüncü Rütbeden Mecîdî Osmânî Altın Liyakat Madalyası Üçüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Altın İmtiyaz Madalyası İkinci Rütbeden Mecîdî Osmânî Birinci Rütbeden Mecîdî Nişânı Murassa Mecîdî Nişânı Birinci Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Murassa Nişân-ı Âli Osmânî
34	Mehmed Fehmi Efendi	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî
35	Mehmed Hurşid Efendi	Mecîdî Nişân-ı Zîşânı
36	Mehmed Hurşid Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı Yunan Muharebe Madalyası Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Hamidiye Hicaz Demiryolu Madalyası
37	Mehmed Neşet Bey	Dördüncü Rütbeden Nişân
38	Mehmed Nuri Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı İftihar Madalyası
39	Mehmed Raşid Bey	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı
40	Mehmed Rifat Efendi	Gümüş İftihar Madalyası
41	Mehmed Rüşdü Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
42	Mehmed Said Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı

43	Mehmed Tevfik Bey	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı Üçüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî
44	Mehmed Tevfik Efendi	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
45	Mehmed Tevfik Paşa	Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Hamidiye Hicaz Demiryolu Madalyası
46	Musa Kazım Efendi	Girit Gümüş Madalyası Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî Hamidiye Hicaz Demiryolu Madalyası
47	Ömer Hulusi Efendi	Dördüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı
48	Rauf Efendi	Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişânı Yunan Muharebe Madalyası
49	Süleyman Tevfik Efendi	Üçüncü Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî
50	Yusuf Cemal Bey	Üçüncü Rütbeden Mecîdî Nişânı İkinci Rütbeden Mecîdî Nişânı İkinci Rütbeden Nişân-ı Âli Osmânî

Kafkasya doğumlu devlet memurları yapmış oldukları hizmetler ve aldıkları rütbelere göre çeşitli madalya ve nişânlarla ödüllendirilmiştir. Buna göre incelenen şahıslar arasında en fazla nişân ve madalya alan şahıslar Mehmed Faik Paşa³²⁹ ve Hüseyin Mazhar Efendi'dir.³³⁰ Her ikisi de 10 farklı madalya ve nişân almıştır. Bununla birlikte yalnızca bir adet nişân veya madalya almış 28 kişi de mevcuttur.

Osmanlı teşrifat sisteminde memurların taltif edildiği nişân ve madalyaların hangi malzemeden yapılmış olduğu bilgisi sicil kayıtlarına not edilmiştir. Belgelerde “*Altın imtiyaz madalyası*”,³³¹ “*Gümüş iftihar madalyası*”³³² ve “*Nikelden mamul Hamidiye Hicaz demiryolu madalyası*”³³³ gibi ifadelerle nişân ve madalyaların imal edildiği maden belirtilmiştir.

Sicil kayıtlarında nişân ve madalyaların şahsa teslim edildiği tarih mevcuttur. Örneğin İsmail Hakkı Bey'in kaydında “*1317 senesi Rebûlevvelinin 28'inde üçüncü rütbeden mecîdî nişân-ı zîşânı ihsan buyurulmuştur.*”³³⁴ şeklinde ki bir notla tarih komisyona bildirilmiştir. Tercüme-i hâl evraklarında şahısların bildirmiş oldukları nişânların beratları komisyonca tetkik edildikten sonra sicil defterlerine geçirilmiştir. Örneğin Mehmed Tevfik Bey'in kaydında “*Mecîdî ve osmânî nişân-ı zîşânlarının*

³²⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

³³⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 135.

³³¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 135.

³³² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 189, Gömlek No. 172.

³³³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 63, Gömlek No. 169.

³³⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 51.

*beratları komisyonca aynen görölerek yine kendisine iade olunmuştur.*³³⁵ ifadesiyle tetkik edildiğine dair bir not düşülmüştür. Mehmed Tevfik Paşa ise beşinci rütbeden mecîdî nişânı ve iftihar madalyasına nail olduğunu bildirmişse de komisyonca yapılan tetkikatta “*Beşinci rütbeden mecîdî nişânı itasına dair kayıt bulunmadığı beyan olunmuş ve iftihar madalyası için evrak-ı müsbite ibraz edememiştir*”³³⁶ bilginin doğruluğu teyit edilmemiştir.

Sicill-i ahvâl kayıtlarında şahısların almış oldukları nişân ve madalyalar göstermiş oldukları hizmetlere göre taltif edilmiştir. Buna göre genel olarak şahısların kayıtlarında “*Hüsn-i hizmeti müşahit olunmasına mebni*”³³⁷ gibi memnuniyet ifadeleri tevdi edilen nişân ve madalyanın sebebi olarak gösterilmiştir. İncelenen şahıslar arasından iki kişiye takdim edilmiş olan madalyaların özel olarak sebepleri belgelerde belirtilmiştir. Hasan Hüsnü Bey Bafra kazasında görevli bulunduğu sırada nehirde boğulmak üzere olan “*İki Hristiyan kızanı nehre atılarak tahlis eylediğinden*”³³⁸ cesurane girişimine karşılık tahlisiye madalyası ile takdir edilmiştir. Reşid Galib Bey ise padişaha takdim etmiş olduğu yağlı boya levhasından dolayı sanayi madalyası ile taltif edilmiştir.³³⁹ Bu kayıtlar dışında özel olarak madalya ya da nişân verilen şahıs bilgisi mevcut değildir.

Kafkasya doğumlu devlet memurları yalnızca Osmanlı devleti teşrifatında yer alan nişân ve madalyalarla ödüllendirilmemiş, diğer devletler tarafından da nişân ve madalya ile takdir edilmiştir. Farklı devletler tarafından ödüllendirilen şahısların listesi 16 numaralı tabloda yer almaktadır.

³³⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 956.

³³⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 171.

³³⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 2, Gömlek No. 530.

³³⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 393.

³³⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 251.

Tablo 16: Diğer Devletlerin Nişânları

N	Memurun İsmi	Diğer Devletlerden Alınan Nişânlar
1	Ali Efendi	Sırbistan; Beşinci Rütbeden Takoda Nişânı
2	Bekir Sami Bey	İran; İkinci Rütbeden Şir i Hurşid Nişânı
3	Hasan Pertev Bey	İran; Üçüncü Rütbeden Şir i Hurşid Nişânı, İkinci Rütbeden Şir i Hurşid Nişânı Almanya; Dördüncü Rütbeden Korondöperus Nişânı Rusya; İkinci Rütbeden Setistatilas Nişânı
4	Hüseyin Mazhar Efendi	İran; İkinci Rütbeden Şir i Hurşid Nişânı Siyam; İkinci Rütbeden Alofanbilanis Nişânı Romanya; İkinci Rütbeden Etval de Romani Nişânı Karadağ; Üçüncü Rütbeden Danilo Nişânı
5	İlyas Sırrı Bey	İspanya; Birinci Rütbeden III. Şarl Nişânı Sırbistan; İkinci Rütbeden Takodö Nişânı İran; Birinci Rütbeden Şir i Hurşid Nişânı
6	Mehmed Faik Paşa	İsveç ve Norveç; İkinci Rütbeden Sente Olaf Nişânı Oldenburg Dükası; Birinci Rütbeden Mürettep Nişân Rusya; Birinci Rütbeden Sente An Nişânı Almanya; İkinci Rütbeden Koron dö Prus Nişânı, Birinci Rütbeden Koron Nişânı, Ağla Ruz Nişânı Japonya; Dördüncü Rütbeden Şems Tali Nişânı Württemberg Krallığından; İkinci Rütbeden Koron dö Ferik Nişânı Bulgaristan; Birinci Rütbeden Meris Sivil Nişânı Karadağ; Birinci Rütbeden Danilo Nişânı İran; Birinci Rütbeden Şir i Hurşid Nişânı Siyam; Birinci Rütbeden Koron dö Siyam Nişânı Saksonya; Elberhat Nişânı İtalya; Birinci Rütbeden Koron Nişânı, Birinci Rütbeden Senet Morbes Nişânı Avusturya; Birinci Rütbeden Korondöron Nişânı İsveç; Birinci Rütbeden Envalpolar Nişânı
7	Mehmed İsa Efendi	Almanya; Dördüncü Rütbeden Koron dö Prus Nişânı
8	Mehmed Neşet Bey	Rusya; Üçüncü Rütbeden Senanbilas Nişânı
9	Yusuf Cemal Bey	İran; İkinci Rütbeden Şir i Hurşid Nişânı Karadağ; İkinci Rütbeden Danilo Nişânı

15 numaralı Tabloda listelenen şahıslar arasından diğer devletlerden en fazla nişân alan şahıs Mehmed Faik Paşa'dır.³⁴⁰ Ali Efendi,³⁴¹ Bekir Sami Bey,³⁴² Mehmed İsa Efendi³⁴³ ve Mehmed Neşet Bey yalnızca bir devletten nişân almıştır.³⁴⁴

³⁴⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 77, Gömlek No. 77.

³⁴¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 84, Gömlek No. 479.

³⁴² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 41, Gömlek No. 405.

³⁴³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 185, Gömlek No. 53.

19. yüzyılda Osmanlı devletinde uygulamaya konulan ıslahatlarla devletin her kademesinde yeni düzenlemelerin yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bürokraside yapılan değişikliklerle memurların teşrifattaki mertebeleri yeniden ele alınarak Şubat 1834 tarihinde yayımlanan bir düzenleme ile dört farklı mülkî rütbe ihdas edilmiştir. Buna göre ûlâ, sâni, sâlis ve râbi‘ rütbeler teşrifatta yerini almıştır.³⁴⁵ Yeni düzenleme ile rütbe terfilerinde o sınıfın en büyük amiri sorumlu olacak ve rütbe verilmesindeki gerekçeler yazılı olarak arz kağıdında mühürlü bir şekilde komisyona bildirecektir.³⁴⁶ Buna göre bürokraside ilmiye, askeriye ve mülkiye sınıflarında yer alan Kafkas doğumlu memurların teşrifatta almış oldukları rütbeler 17 numaralı tabloda listelenmiştir.

Tablo 17: Rütbe ve Sınıfları

N	Memurun İsmi	Rütbe ve Sınıfları
1	Abdullah Efendi	Rütbe-i Rabia
2	Abdullah Vehbi Bey	Yüzbaşı Sol Kolağalık Binbaşılık Miralaylık
3	Abdülhalim Efendi	Rütbe-i Sâlis
4	Abdülkerim Bey	Rütbe-i Rabia
5	Ahmed Cavid Efendi	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütamayizi Rütbe-i Ûla Sınıf-ı Sâniye Rumeli Beylerbeyliği Payesi
6	Ali Şevket Bey	Kol ağalık Miralaylık
7	Hacı Ali Bey	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütamayizi
8	Hacı Hüseyin Efendi	Rütbe-i Sâlise
10	Hacı Yusuf Ziya Efendi	Rütbe-i Sâlise
11	Hasan Bey	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Sâniye
12	Hasan Hayri Bey	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütamayizi Rütbe-i Ûla Sınıf-ı Sâniye Rütbe-i Ûla Sınıf-ı Ûla
13	Hasan Sabri Efendi	Rütbe-i Rabia
14	Hasan Pertev Bey	Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütamayizi

³⁴⁴ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 92, Gömlek No. 249.

³⁴⁵ Akyıldız, *Merkez Teşkilatında Reform*, 37-38.

³⁴⁶ Akyıldız, *Merkez Teşkilatında Reform*, 44-45.

15	Halil Hilmi Bey	Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayizi Rütbe-i Üla Sınıf-1 Sâniye
16	Hüseyin Sıdkı Efendi	Rütbe-i Sâlise
17	İbrahim Edhem Efendi	Rütbe-i Sâlise
18	İbrahim Efendi	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye
19	İbrahim Fevzi Bey	Rütbe-i Rabia
20	İbrahim Hakkı Efendi	Rütbe-i Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye
21	İlyas Nuri Bey	Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayizi Rütbe-i Evvel Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Evvel Sınıf-1 Evvel
22	İshak Şevki Efendi	Rütbe-i Üla Sınıf-1 Sâniye
23	İsmail Hakkı Bey	Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayizi
24	İsmail Hakkı Bey	Rütbe-i Üla Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayizi
25	İsmail Hakkı Efendi	Rütbe-i Rabia Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye
26	İsmail Hakkı Efendi	Rütbe-i Rabia
27	Mahmud Nedim Efendi	Rütbe-i Sâlise Sınıf-1 Evvel Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayizi Rütbe-i Üla Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Üla Sınıf-1 Evvel
28	Mehmed Faik Paşa	Yüzbaşılık Kolağalık Binbaşılık Miralaylık Feriklik
29	Mehmed Fehmi Efendi	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayizi
30	Mehmed Ferruh Efendi	Rütbe-i Rabia Rütbe-i Sâlise Sınıf-1 Sani Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayizi
31	Mehmed Hurşid Efendi	Rütbe-i Rabia Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Mütamayizi
32	Mehmed Hurşid Efendi	Rütbe-i Sâlise
33	Mehmed İsa Efendi	Rütbe-i Rabia
34	Mehmed Murad Bey	Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye
35	Mehmed Namık Efendi	Rütbe-i Sâlis Rütbe-i Sâniye Sınıf-1 Sâniye

		Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütemayizi
36	Mehmed Neşet Bey	Hâcegân Rütbe-i Rabia Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütemayizi
37	Mehmed Nuri Bey	Rütbe-i Sâlise
38	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	Sol Ko ağalık
39	Mehmed Rüşdü Bey	Rütbe-i Sâniye
40	Mehmed Said Efendi	Rütbe-i Rabia
41	Mehmed Tevfik Bey	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf- Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütemayizi Rütbe-i Üla Sınıf-ı Sâniye Rumeli Beylerbeyliği
42	Mehmed Tevfik Efendi	Rütbe-i Sâlise
43	Mehmed Tevfik Paşa	Miralaylık Rütbe-i Sâlise
45	Musa Kazım Efendi	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütemayizi
47	Ömer Hulusi Efendi	Rütbe-i Sâlise
48	Resul Sami Efendi	Rütbe-i Sâlise
49	Reşid Efendi	Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Sâniye
50	Süleyman Tevfik Efendi	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Sâniye Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütemayizi Rütbe-i Üla Sınıf-ı Sâniye
51	Şemseddin Efendi	Rütbe-i Sâlise
52	Yakub Nazım Efendi	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye
53	Yusuf Cemal Bey	Rütbe-i Sâlise Rütbe-i Sâniye Sınıf-ı Mütemayizi Rütbe-i Üla Sınıf-ı Sâniye Rütbe-i Üla Sınıf-ı Üla
54	Ziver Efendi	Rütbe-i Sâlise
55	Ziver Zeki Efendi	Rütbe-i Sâlise

Tablo 16’da listelenen şahıslar arasında en fazla farklı rütbeye sahip şahıs altı paye ile Mahmud Nedim Efendi’dir.³⁴⁷ Ziver Efendi örneğinde olduğu gibi 25 kişi yalnızca bir rütbeye sahip olmuştur.³⁴⁸

5. Savaşa Katılan Memurlar

³⁴⁷ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 20, Gömlek No. 427.

³⁴⁸ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 82, Gömlek No. 83.

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Ruslar ve Fransız devriminden etkilenen etnik yapılarla Balkan coğrafyasındaki mücadeleleri toplumsal, iktisadî ve siyasi açıdan devleti olumsuz etkilemiştir. Devleti birçok açıdan olumsuz etkileyen bu durumdan memurların istihdam süreçleri de etkilenmiştir. Kafkasya doğumlu devlet memurları savaflara doğrudan katılarak veya savaşın neticelerinden etkilenmiştir. Şahısların savaflara ilişkin bilgileri vukûat kayıtlarında yer almaktadır. Osmanlıların Yunanlılar ile yapmış oldukları savaflara katılan memurlar Yunan Muharebe Madalyası ile taltif edilmiştir. Tablo 18'de Yunan Muharebe Madalyası almış olan şahıslar listelenmiştir.

Tablo 18: Savaşa Katılan Memurlar

N	Memurun İsmi	Muhabere Madalyası
1	Abdullah Vehbi Bey	Yunan Muharebe Madalyası
2	Ahmed Hamdi Efendi	Yunan Muhabere Madalyası
3	Ali Efendi	Yunan Muhabere Madalyası
4	Hasan Pertev Bey	Yunan Muhabere Madalyası
5	Mehmed Hurşid Efendi	Yunan Muhabere Madalyası
6	Rauf Efendi	Yunan Muhabere Madalyası

17 numaralı Tabloda incelenen şahıslar arasından Ahmed Hamdi Efendi,³⁴⁹ Ali Efendi,³⁵⁰ Mehmed Hurşid Efendi³⁵¹ ve Rauf Efendi askeriye sınıfında hizmet yapan memurlar arasındadır.³⁵² Çavuşluk, bölük neferliği gibi görevleri yerine getirmişlerdir. Tıbbiye mezunu olan Abdullah Vehbi Bey doktor olarak savaş cephelerinde istihdam edilmiştir. Örneğin yedinci ordu hastanesinde istihdam edildiği bilgisi sicil kaydında yer almaktadır.³⁵³ Ancak Yunan Muharebe Madalyası ile taltif edilmiş şahıslardan Hasan Pertev Bey'in kaydında ne savaşa katıldığına ne de askeri sınıfta istihdam edildiğine dair bir kayda rastlanmamıştır.³⁵⁴ Şahsın vukûat kayıtlarında sarayda dîvan görevlisi olarak istihdam edildiği bilgisi mevcuttur. Daha sonra deftere eklenen bir zeyille şahsın madalya ve nişanları vukûat kayıtlarında yer almıştır.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından Yunan Muharebe Madalyası almamış olduğu halde savaşa katıldığı bilgisi mevcut şahıslar da vardır. İncelenen kişilerden

³⁴⁹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 143, Gömlek No. 353.

³⁵⁰ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 158, Gömlek No. 363.

³⁵¹ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 63, Gömlek No. 169.

³⁵² B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 167, Gömlek No. 465.

³⁵³ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 151, Gömlek No. 339.

³⁵⁴ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 201, Gömlek No. 471.

Mehmed Tevfik Bey “Zağra-yı Atik ve Orhaniye muharebelerinde bulunduğuna mebni dördüncü rütbeden bir kıta mecîdî nişânıyla taltif”³⁵⁵ edilmiştir. Rauf Efendi de Teselya Savaşı’nda bulunmuştur.³⁵⁶ Mezkûr kişiler Yunan Muharebe Madalyası almamış oldukları için 18 numaralı tabloda listelenmemiştir. Bu kişilerde eklendiğinde incelenen 158 memur arasından yalnızca sekiz kişi savaşlarda fiili olarak yer almıştır.

Sicil kayıtlarında tercüme-i hâl belgesi ile şahıslar tarafından komisyona teslim edilen her bilgi doğruluğu teyit edilerek defterlere geçirilmiştir. Bu şekilde incelenen bilgiler komisyon tarafından tasdik edilememişse elde edilen netice defterlere not edilmiştir. Ahvâl kaydında savaşa katılmış olduğunu komisyona bildirdiği halde yapılan teftişte bu bilgiye rastlanılmadığı yönünde bir şahsın kaydına rastlanmıştır. Örneğin: Ömer Hulusi Efendi’nin kaydında savaşa dair bilgiler “Alay kol ağalığıyla Rusya muharebelerinde bulunduğu muharrir ise de ifadesi” yapılan tetkikat sonucunda “bu babda bir gün kaydı ve malumatı tesadüf olunamadığı bildirilmiştir”³⁵⁷ ifadesiyle defterde yer almaktadır. Şahsın bilgilerinde herhangi savaşa katıldığına dair başka bir bilgi ile de tesadüf edilmemiştir.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından savaşa katılmış olduğu bilgisi yer almadığı halde savaşın doğrudan ortaya çıkarmış olduğu durumlardan bizzat etkilenen şahıslar da mevcuttur. Örneğin: Mehmed Hamza Bey kaybedilen savaş neticesinde esir alınmış ve esaretten kurtarılarak tekrar istihdam edilmiştir. Bu bilgiler defterde şu şekilde not edilmiştir.

“Mûmâ-ileyh hazîne-i mezkûrenin işgâli üzerine ifâdesine nazaran 24 Nisan 1328 târîhinde esâreten İtalya’ya sevk olunduğu ve alınan müsâ’adeye binâen İzmir’e gelerek 15 Mart 1329 târîhinde 800 gurus ma’âşla Atala nâhiyesi müdîriyetine bi’t-ta’yîn işe mübâşeret eylediği Aydın vilâyetinin 6 Ağustos 1329 ve 10 Teşrînievvel 1329 târîhli tahrîrât-ı cevâbiyeleriyle bildirilmiştir. Fî 10 Teşrînisânî 1329.”³⁵⁸

Sicil kayıtlarında memurların istihdam kayıtlarına ilişkin bilgilerde tayin sebepleri arasında bölgenin istila olması sebebiyle farklı bir yerde istihdam edilen şahıslar da

³⁵⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 956.

³⁵⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 167, Gömlek No. 465.

³⁵⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 94, Gömlek No. 361.

³⁵⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 173, Gömlek No. 105.

yer almaktadır. Kafkasya doğumlu devlet memurlarından dört şahsın bilgisinde tayin sebebi olarak bölgenin istila olduğu bilgisi belgelerde mevcuttur. Mehmed Ferruh Efendi Hasköy kazasının Ruslar tarafından işgal edilmesiyle farklı bir yere tayin edilmiştir.³⁵⁹ Abdülhalim Efendi Rusya savaşı sonrasında Çatalca'nın istila olması sebebiyle meclis-i temyiz görevinden ayrılarak İstanbul'a gelmiş ve Yıldız Taburu kitâbetinde memur olarak istihdam edilmiştir.³⁶⁰ Mehmed Rüşdü Bey 'in "*Çıldır sancağı muzâfâtında Namervan nahiyesi müdürlüğüne memur ve 1294 senesinde istila sebebiyle munfasıl olup 1298 senesi şehr-i Receb-i şerifi gurrende 482 guruş maaş ile Ankara vilâyetinde Seferihisar kazasına tabi Günyüzü nahiyesi müdürlüğüne tayin olmuş*" bilgisi mevcuttur.³⁶¹ Hasan Hayri Bey ise "*Preveze'nin asker-i Yunan tarafından işgal olunmasından dolayı*"³⁶² görev yerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Mezkûr şahıslar savaşa doğrudan katılmamış olsalar da savaşın gerçekleştiği bölgelerde bulundukları gözlemlenmektedir.

6. Cezaî Durumları

II. Abdülhamid döneminde memurların istihdam sürecini takip etmek amacıyla kurulan sicill-i ahvâl komisyonu amacına hizmet etmek için merkez ve taşradaki idari birimlerle iletişimde kalmıştır. Memurların hizmetlerine ilişkin mülkiye ve mâliye müfettişlerinin göndermiş olduğu raporlar komisyonda incelenerek gerekli görülen işlem ilgili merciye bildirilmiştir. İdari mahkemelerde memurlar hakkında verilen kararlar tahkik edilerek kararın uygunluğu komisyon tarafından denetlenerek gerekli görüldüğü takdirde üst düzey bürokratlara kararın gözden geçirilmesini talep etmiştir.³⁶³ Komisyona yerel birimler, üst düzey bürokratlar ve müfettişlerin göndermiş olduğu bilgiler şahısların sicil defterlerine not edilerek kayıt altına alınmıştır. Kafkasya doğumlu devlet memurları hakkında suç işlediğine ilişkin defterde bilgisi bulunan şahıs sayısı 24'tür. Mevcut 24 kişinin suça ilişkin bilgileri ve yargılama sonucunda alınan kararlar 19 numaralı tabloda listelenmiştir.

³⁵⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 1, Gömlek No. 1052.

³⁶⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 47.

³⁶¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 769.

³⁶² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 153, Gömlek No. 425.

³⁶³ Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, 210.

Tablo 19: Cezaî Durumları

N	Memurun İsmi	Suç Kaydı	Dava Sonucu
1	Ahmed Cavid Efendi	1.Düzene aykırı muamelede bulunduğuna dair şikâyet edilmiştir. 2.Zimmetine mal geçirdiğine dair şikâyetle bulunulmuştur.	1.Azil edilmiştir. Ancak tahkikat sonucu tekrar istihdam edilmiştir. 2.Soruşturma neticesinde suçun bir esası olmadığı dair mazbata verilmiştir.
2	Ahmed Hamdi Efendi	Görevinde rehavet göstermesi sebebiyle azil edilmiştir.	Azline sebep olan davranışın, istihdamına mâni bir durum olmaması hasebiyle tekrar istihdam edilmiştir.
3	Ahmed Hilmi Bey	1.İhtiyaçtan fazla kömür emri vermiştir. 2.Kamu malzemesini zayi ettiğine dair şikâyetle bulunulmuştur. 3.Hazineyi zarara uğrattığına dair iddiada bulunulmuştur.	1.Kasten değilde dikkatsizlikten olduğu anlaşılarak yalnızca azil edilmiştir. 2.Şikaytte adı geçen metaların yalnızca ihbar ile sınırlı kaldığına, şahsın hazineyi zarara uğratmadığına kanaat getirilerek beraat edilmiştir. 3.Azline karar verilmiş ise de yapılan tahkikat sonucunda beraat edilerek farklı bir görevde istihdam edilmiştir.
4	Ahmed Hüsrev Efendi	Görevinde müsamaha göstermesinden dolayı birçok evrakın tedarikine sebebiyet vermiştir. Bu sebeple azil edilmiştir.	Azline ilişkin müdafaasını içeren arzu hali komisyona sunmuş ve yapılan tahkikat neticesinde cezası kâfi görülerek istihdamına mâni bir hal görülmediğinden tekrar istihdam edilmiştir.
5	Ali Galib Efendi	İzin süresini habersiz bir şekilde uzatmış ve görevini gerektiği şekilde yerine getirememiştir.	Azil edilmiştir.
6	Ali Şakir Efendi	1.İçki içmekle suçlanmıştır. 2.Zimmetine para geçirmiştir. 3.Görevinde suistimal göstermiştir.	1.Azil edilmiştir. Ancak tekrar istihdam edilmiştir. 2.Azil edilmiştir. Muhakeme esnasında parayı geri vermiş olduğu için beraatına karar verilmiş ve tekrar istihdam edilmiştir. 3.Azil edilmiştir. Ancak suçsuz bulunarak beraat edilmiştir.
7	Hafız Musa Yaver Efendi	1.Memuriyetinde devamsızlık göstermesi sebebiyle şikâyet edilmiştir. 2.Halktan keşif namıyla ücret alması sebebiyle şikâyet edilmiştir.	1.Azil edilmiştir. Ancak daha sonra tekrar istihdam edilmiştir. 2.Bir aylık maaş kesintisi ve 80 guruşluk mahkeme masrafı kendisinden talep olunmuştur.
8	Hasan Hüsnü Bey	Memuriyetinde iktidarsızlığı ve okuyup yazması olmadığına dair şikâyetle bulunulmuştur.	Yapılan tahkikat neticesinde memuriyetten azil edilmesine gerek görülmeyerek, başka bir yere tayin edilmek üzere azil edilmiştir.
9	Hüseyin Efendi	Tensikat-ı umûmî-i nizamiyeye tecavüz etmiştir.	Açığa çıkarılmıştır.

10	İbrahim Efendi	Görevini kötüye kullanmak ile suçlanmıştır.	Muhakemeye alınmış beraat etmiştir.
11	İbrahim Fevzi Bey	Görev yaptığı kazada ahaliyi layıkıyla muhafaza edememiş olması sebebiyle azil edilmiştir.	Kendisine uygun bir kazada tekrar istihdam edilmiştir.
12	İsmail Hakkı Bey	Zimmetine para geçirdiğine dair şikâyetle bulunulmuştur.	Soruşturma sonucunda beraat etmiştir.
13	İsmail Hakkı Efendi	Zimmetine para geçirdiği, habersiz izne ayrıldığı ve görevini yerine getirmediği için işine son verilmiştir.	Bu hallerinde kötü bir niyetinin olmaması ve bir zarar ortaya çıkmadığı için beraat etmiştir.
14	Mehmed Cemal Efendi	1.Memuriyetine mugayir hareketlerinin bulunmasından dolayı ihbarda bulunulmuştur. 2.Bazı yolsuzluklar yapması ve ahali ile geçinemediğinden azil edilmiştir.	1.Soruşturma sonucu beraat ederek tekrar istihdam edilmiştir. 2.Tahkikat neticesinde muhakemeye gerekli bir hal görülmediğinden başka bir yerde istihdam edilmiştir.
15	Mehmed Hurşid Efendi	Hazineden zimmetine para geçirdiğine dair suç isnat edilerek işten el çektirilmiştir.	Tahkikat neticesinde muhakemeye gerek görülmemiş, tekrar istihdam edilmiştir.
16	Mehmed Nuri Bey	Zimmetine para geçirme ve görevini kötüye kullanma sebepleriyle işten el çektirilmiş ve muhakemeye alınmıştır.	Azil edilmiş daha sonra tekrar istihdam edilmiştir.
17	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	Avrupa'daki Genç Türklerle muhaberatta bulunmakla suçlanmıştır.	Dîvan-ı harp kararıyla başka bir yere tayin edilmiştir.
18	Mehmed Rüşdü Bey	Zimmetine para geçirme ve görevini yerine getirememe sebeplerinden işinden uzaklaştırılmıştır.	Tahkikat sonucunda kötü bir niyetinin olmadığı anlaşılmış başka bir mahalde istihdam edilmesi gerekli görülmüştür.
19	Mehmed Selim Efendi	Zimmetine para geçirmiştir.	İleride açılacak bir hizmette istihdam edilmek üzere ihraç edilmiştir.
20	Mehmed Yaver Efendi	Zimmetine para geçirmiş ve vazifesini kötüye kullanmıştır.	Tekrar göreve getirilmemek üzere azil edilmiştir.
21	Mehmed Ziya Efendi	Görevini suistimal ettiğine dair şikâyet edilmiştir.	Azil edilmiştir.
22	Osman İlyas Efendi	Görevinde suistimal göstermesinden dolayı hazineyi zarara uğratmış ve muhakemeye alınmıştır.	Tahkikat sonucunda beratına karar verilmiştir.
23	Reşid Efendi	Görevinde rehavet göstermesi ve zimmetine para geçirmekten şikâyetle bulunulmuştur.	Azil edilmiştir.
24	Şemseddin Efendi	Vazifesinde emniyetsizlik göstermekle suçlanmıştır.	Azil edilmiştir. Ancak daha sonra tekrar istihdam edilmiştir.

Sicil kayıtlarına ilişkin incelenen şahıslar arasında herhangi bir suçtan dolayı azil edilmiş şahıslar Mehmed Nuri Bey örneğinde olduğu gibi ya tekrar istihdam edilmiştir³⁶⁴ ya da Mehmed Ziya Efendi'deki gibi şahsın kaydı azil edildiğine dair bilgi ile son bulmuştur.³⁶⁵ Ancak iki şahsın kaydında geri dönüşümü mümkün olmayarak memuriyetine son verildiği bilgisi mevcuttur. Bu durum Reşid Efendi'nin kaydında bir vazifede rehavet gösteren ve zarara sebebiyet veren bir şahsın diğer bir vazifede de aynı durumu gösterebileceğinden başka bir yerde görev yapması uygun görülmediği şeklinde,³⁶⁶ Mehmed Yaver Efendi'nin kaydında ise “*Kat'iyen azil edildiği*”³⁶⁷ notuyla ifade edilmiştir.

Suç kaydı bulunan 24 kişi arasından üç kişinin iki farklı suçtan kaydı bulunmaktadır. Mezkûr kişilerin suç yerleri ve görev yerleri farklı yerlerdir. Ahmed Hilmi Bey ve Ali Şakir Efendi üç farklı suçtan soruşturma geçirerek en fazla suç kaydı bulunan kişilerdir. Ancak Ahmed Hilmi Bey'in müttehim olunduğu üç şikâyetinde aynı görev yerinde gerçekleştiği bilgisi mevcuttur. “*Üç meseleden dolayı ayrı ayrı taht-ı muhakemeye alınarak*”³⁶⁸ ifadesiyle bu bilgi defter kayıtlarında yer almıştır. Ali Şakir Efendi'nin ise suç kayıtları farklı görev yerlerinde gerçekleşmiştir.

Tanzimat sonrasında bürokraside yapılan değişiklikler yeni kanunlarla düzene sokulmuş ve memurların denetimi bu kanunlar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Buna göre Hüseyin Efendi “*12'inci maddeye tevkifen açığa çıkarılmıştır.*”³⁶⁹ Şahsın kaydında başka bir açıklamaya yer verilmemiştir.

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından suçlu olanların içerisinde II. Abdülhamid döneminde muhalif tutumları ile ön plana çıkan “Jön Türkler” ya da “Genç Türkler” olarak da bilinen grup ile iletişimde olduğu için müttehim olunmuş şahıs da bulunmaktadır. Mehmed Reşid Şahingiray Bey “*Avrupa'daki Genç Türklerle muhaberatta bulunmak töhmetiyle dîvan-ı harb-i askeri kararıyla*”³⁷⁰ Avrupa'daki görev yeri olan Alasonya'dan alınarak Trablusgarb'a tayin olunmuştur.

7. Mâzûliyet ve Tekâüd Maaşı Alan Memurlar

³⁶⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 203.

³⁶⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 10, Gömlek No. 955.

³⁶⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 22, Gömlek No. 317.

³⁶⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 61, Gömlek No. 169.

³⁶⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 177, Gömlek No. 347.

³⁶⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 27, Gömlek No. 177.

³⁷⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

Tanzimat ilanından sonra yayımlanan Memurin-i Mülkiye Mâzûlin Maaşları Kararnamesi'nde 1891'nin beş yıl öncesinden başlayarak gerekli görülen sebepler neticesinde sivil memurlara mâzûliyet yani işsizlik maaşı verilme kararı alınmıştır. İşsizlik maaşı, istihdam edildiği birimin lağvedilmesi ve hastalık sebebiyle memuriyetten ayrılmak zorunda olanları kapsamaktadır. Memuriyet sürecinde muhakemeye alınanlar, mâliye zarara uğratanlar ve işinde dikkatsizlik gösterenler bu maaştan yararlanamamıştır.³⁷¹ Meclis-i Ahkâm-ı Adliye'nin yapmış olduğu incelemelerin ardından mâzûliyet ve emeklilik maaşlarına ilişkin mutasarrıf, kaymakam ve mal memurları üç farklı sınıfa ayrılmıştır. Buna göre şahıslar ait oldukları sınıfa göre mâzûliyet veya tekâüd maaşı almıştır.³⁷² Nitekim Kafkasya doğumlu devlet memurlarında da “*Birinci sınıf kaymakamlık*”³⁷³, “*İkinci sınıf kaymakamlık*”³⁷⁴ gibi örnekler mevcuttur. 1892 yılından itibaren memurların maaşlarından %1'lik kesinti yapılarak mâzûliyet maaşı fonu oluşturulmuştur.³⁷⁵ Kafkasya doğumlu devlet memurlarında mezkûr kararnamede yer alan sebepler bağlamında mâzûliyet ya da kadro harici maaş alan memurlara da rastlanmaktadır. 20 numaralı tabloda çeşitli sebeplerle mâzûliyet maaşı almış olan memurlar listelenmiştir.

Tablo 20: Mâzûliyet Maaşı Alan Memurlar

	Memurun İsmi	Mâzûliyet Tarihi	Mâzûliyet Maaş Mikdarı
1	Ahmed Hamdi Efendi	18 Nisan 1329	200 guruş
2	Bekir Sami Bey	1. 23 Teşrînisânî 1327 2. 23 Teşrînisânî 1327 3. 3 Ağustos 1328	1.4566 guruş 2.4166 guruş 3.4166 guruş
3	Hacı Osman Efendi	25 Cemâziyelevvel 1313	150 guruş
4	Hasan Bey	6 Cemâziyelâhir 1327	750 guruş
5	Hasan Hayri Bey	17 Zilkade 1326	3755 guruş
6	Hüseyin Sıdkı Efendi	1. 7 Eylül 1325 2. 9 Mayıs 1326	1. 1050 guruş 2. 1575 guruşa iblağ edilmiştir.
7	İbrahim Efendi	1. Zilkade 1324 2. 24 Ramazan 1327, 13 Cemâziyelevvel 1328.	1. 1500 guruş 2. 1750 guruş, 2625 guruşa iblağ edilmiştir.
8	İbrahim Fevzi Bey	1 Teşrînisânî 1325	702 guruş
9	İsmail Hakkı Bey	1 Safer 1311	607 guruş
10	İsmail Hakkı Efendi	14 Nisan 1325	1125 guruş
11	Mehmed Bahaeddin Efendi	1. 17 Ağustos 1325, 9	1. 445 guruş, 490 guruşa iblağ

³⁷¹ Özdemir, *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*, 310-311.

³⁷² Manav, *Mülkiye Tekâüd Sandığı*, 140.

³⁷³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 2, Gömlek No. 530.

³⁷⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 60, Gömlek No. 203.

³⁷⁵ Manav, *Mülkiye Tekâüd Sandığı*, 147.

		Mayıs 1326.	edilmiştir.
12	Mehmed Davud Bey	15 Teşrîniyevvel 1323	300 guruş
13	Mehmed Reşid Şahingiray Bey	4 Eylül 1328	1250 guruş
14	Mehmed Tefvik Bey	9 Şevval 1312	625 guruş
15	Mehmed Tefvik Paşa	1. 4 Şubat 1322 2. 1 Eylül 1325, 9 Mayıs 1326. 3. 1 Haziran 1327	1. 833 guruş 2. 1150 guruş, 1750 guruş iblağ edilmiştir. 3. 1000 guruş
16	Mustafa Cafer Efendi	4 Temmuz 1326	1100 guruş
17	Osman İlyas Efendi	9 Şâban 1328	166 guruş

Kafkasya doğumlu devlet memurlarından mâzûliyet maaşı alan şahıslardan Ahmed Hamdi Efendi³⁷⁶, Hacı Osman Efendi,³⁷⁷ Hasan Hayri Bey,³⁷⁸ İsmail Hakkı Bey,³⁷⁹ İsmail Hakkı Efendi,³⁸⁰ Mehmed Tefvik Bey³⁸¹ ve Mustafa Cafer Efendi³⁸² ortalama bir yıl işsizlik maaşı almıştır. Bekir Sami Bey³⁸³ ve Mehmed Reşid Şahingiray Bey³⁸⁴ ise üç yıl mazûliyet maaşı almıştır. Mezkûr şahıslar mâzûliyet sebepleri bittiği takdirde tekrar istihdam edilmiştir. Mâzûliyet tahsis edilen memurlardan İbrahim Efendi'nin iki³⁸⁵ ve Mehmed Tefvik Paşa'nın üç farklı işsizlik maaş kaydı bulunmaktadır.³⁸⁶ Mezbûr kişilerin ilk maaşlarından bir yıl sonra tekrar istihdam edildikleri ancak ikinci defa almış oldukları mâzûliyet maaşlarından sonra istihdam edildiklerine dair bir bilgi mevcut değildir.

Kadro haricinde bırakılarak mâzûliyet maaşı alan şahıslar tekrar istihdam edilmek için çıkarılmış olsalar da vukûat kayıtlarında bazı şahısların tekrar istihdam edildiklerine dair bilgi mevcut değildir. Hasan Bey,³⁸⁷ Hüseyin Sıdkı Efendi,³⁸⁸

³⁷⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 143, Gömlek No. 353.

³⁷⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 123, Gömlek No. 485.

³⁷⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 153, Gömlek No. 425.

³⁷⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 456.

³⁸⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 11, Gömlek No. 475.

³⁸¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 4, Gömlek No. 956.

³⁸² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 157, Gömlek No. 257.

³⁸³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 144, Gömlek No. 125.

³⁸⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 181, Gömlek No. 411.

³⁸⁵ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 113, Gömlek No. 77.

³⁸⁶ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 171.

³⁸⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 72, Gömlek No. 85.

³⁸⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 93, Gömlek No. 269.

İbrahim Fevzi Bey,³⁸⁹ Mehmed Bahaeddin Efendi,³⁹⁰ Mehmed Davud Bey³⁹¹ ve Osman İlyas Efendi tekrar istihdam edilmemiştir.³⁹²

İşsizlik maaşı alan memurlarda Bekir Sami Bey'in mâzûliyet maaşına ilişkin “*Trabzon vilayetinden Dersaadet tarifesiyle Trablusgarp’a kadar 26850 gurus itası lazım geldiği halde sehven 29850 gurus almış olduğundan dolayı 3000 gurus fazla me’huzunun mâzûliyet maaşından kat’ ve tetkik kılındığı*”³⁹³ bilgisi mevcuttur. Şahsın kayıtlarında yer alan üç farklı işsizlik maaşının son ikisi birincisine göre düşüktür.

Kafkasyalı memurlardan Osman Nuri Efendi’nin kaydında “*Tensikat kanununun 11’inci maddesi mucibince kadro haricine çıkarıldığından bahisle*” ancak şahsın komisyona vermiş olduğu arzuhalin incelenmesiyle “*Cevaz-ı istihdamına karar verildiği*” bilgisi bulunmaktadır.³⁹⁴ Ancak şahsın kayıtlarında ne bir işsizlik maaşı miktarına ne de tekrar istihdam edildiğine dair bir bilgiye rastlanmamıştır.

1879 yılında kurulan Mülkiye Tekâüd Sandığı 1880 yılında emeklilik maaşlarını şahıslara ödemeye başlamıştır.³⁹⁵ Mezkûr kararname neticesinde memurlar gerekli görüldüğü takdirde emekli edilmiştir. 1881 yılında yapılan değişikliklerle Umum Tekâüd Sandığı adını alan bu uygulama bu tarihten sonra bazı düzenlemeler geçirmiş olsa da mevcut tarihle emeklilik sistemine son şekli verilmiştir.³⁹⁶ Buna göre tekâüdlük bilgisi bulunan memurlar 21 numaralı tabloda listelenmiştir.

Tablo 21: Tekâüd Maaşı Alan Memurlar

N	Memurun İsmi	Tekâüd Tarihi	Tekâüd Maaşı Mikdarı
1	Mehmed Neşet Bey Tekrar istihdam edilmiştir.	1 Mart 1300	2000 gurus
2	Osman Efendi	25 Ağustos 1326	323 gurus
3	Süleyman Tevfik Efendi	1 Eylül 1325	1920 gurus

Ahvâl kayıtlarında doğum yeri Kafkasya olan memurlardan üç tanesinin tekâüd maaşı almış olduğuna dair bilgi mevcuttur. Emekli olan şahıslardan Osman Efendi³⁹⁷

³⁸⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 150, Gömlek No. 129.

³⁹⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 136, Gömlek No. 303.

³⁹¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 174, Gömlek No. 337.

³⁹² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 176, Gömlek No. 337.

³⁹³ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 144, Gömlek No. 125.

³⁹⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 115, Gömlek No. 375.

³⁹⁵ Manav, *Mülkiye Tekâüd Sandığı*, 228.

³⁹⁶ Manav, *Mülkiye Tekâüd Sandığı*, 63-64.

³⁹⁷ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 69, Gömlek No. 425.

ve Süleyman Tevfik Efendi tekrar istihdam edilmemiştir.³⁹⁸ Ancak Mehmed Neşet Bey'in kaydında "2000 gurus maaşla tekâüdü icra kılınmakla 1302 senesi Şâban-ı şerifinin 29'unda (1 Haziran 1301) maaş-ı mezkûr kat' olunmuş ve 1311 senesi Saferinin 2'sinde (14 Ağustos 1309) 2000 gurus maaşla Akköprü koru-yı hümayûn müdürüyetine tayin kılınmıştır."³⁹⁹ bilgisi mevcuttur. Yani mezbûr kişi emekliliğe ayrılmış olduğu halde tekrar istihdam edilmiştir.

Sicill-i ahvâl defterlerinde Kafkasyalı memurlardan üç tanesinin kaydında emekliliğe ayrılmış olduklarına dair bilgi mevcut ise de herhangi bir maaş miktarına rastlanmamıştır. Mezkûr şahıslardan Ahmed Cavid Efendi "*Tekâüd Kararnamesinin 31'inci maddesi gereği tekâüdüne*"⁴⁰⁰ karar verilmiştir. Ancak şahıs daha sonra tekrar istihdam edilmiştir. Ne kadar maaş almış olduğu yönünde de bir bilgi mevcut değildir. Ahmed Hilmi Bey "*İcra kılınan tensikat*"⁴⁰¹ ve İsmail Hakkı Efendi "*65 yaşını ikmal etmesi*"⁴⁰² sebebiyle emekliye ayrılmıştır. Adı geçen şahısların da tekâüd maaş miktarına ilişkin herhangi bir bilgi belgelerinde mevcut değildir. Ancak İsmail Hakkı Efendi yaklaşık bir ay kadar vekaleten bir görevde istihdam edilmeye devam edilmiştir.

Meclis-i Mebusan Komisyonu tarafından "Tensikat Kanunu" görüşmelerinde memurlara tercihlerine göre mâzûliyet maaşı bağlamak yerine toplu olarak bir defa ödemek koşuluyla "tazminat-ı nakdiye" ödenmesine karar vermiştir. Bu kararla memuriyetten ayrılan şahısların ticari hayata atıldıklarında gerekli olacak sermayenin karşılanması hedeflenmiştir.⁴⁰³ Nitekim Kafkasya doğumlu devlet memurlarından da bazı şahıslar tekâüdlük maaşı yerine emekliliğe ayrıldıklarında toplu tazminat parası almıştır. Yalnızca iki kişi tazminat parası alarak emekli olmuştur. Hacı Abdullah Hilmi Efendi "*65 yaşına ikmal etmiş ve hakk-ı tekâüdü ihraz edememesine mebni tensikat-ı hakkındaki layiha-ı kanunun on ikinci mülkiye tekâüd kanunun üçüncü maddesine tevkiyen*"⁴⁰⁴ 24000 gurus ve Mehmed Şemseddin

³⁹⁸ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 42, Gömlek No. 63.

³⁹⁹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 92, Gömlek No. 249.

⁴⁰⁰ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 2, Gömlek No. 530.

⁴⁰¹ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 177, Gömlek No. 347.

⁴⁰² B.O.A. DH. SAİD. d. No. 183, Gömlek No. 239.

⁴⁰³ Erkan Tural, *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi II. Meşrutiyet Dönemi'nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler* (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016), 104.

⁴⁰⁴ B.O.A. DH. SAİD. d. No. 79, Gömlek No. 469.

Efendi “*Şabat-ı istihdam kararıyla kadro harici bırakılarak*”⁴⁰⁵ 23471 gurus 20 para tazminat parası almaya hak kazanmıştır.

⁴⁰⁵ B.O.A. *DH. SAİD. d.* No. 136, Gömlek No. 25.

SONUÇ

Tanzimat'ın ilanıyla sivil bürokrasiye geçiş beraberinde farklı hizmet kalemlerinde değişikliği meydana getirmiştir. Bürokraside artan nitelikli eleman ihtiyacı başlıca eğitim alanında değişiklikleri gerekli kılmıştır. Klasik eğitim kurumları yerine teşekkül eden modern eğitim kurumları sivil halkın eğitim almasına imkân sağlamıştır. Gerekli eğitimleri alan şahıslar bürokrasinin ilgili alanlarında istihdam edilmiştir.

Sivil halkın eğitim görmesi ve bürokraside yer almasına imkân sağlayan bu yenilikler göçmen halkın da eğitim görerek kadrolarda yer almasına olanak sağlamıştır. Osmanlı-Rus savaşları sonucunda Kafkas coğrafyasından Anadolu topraklarına göç eden muhacirler de devlet kademelerinde yer alma imkanına sahip olmuştur. Gerek göç etmiş olduğu bölgede almış olduğu eğitimler, gerek Anadolu topraklarında aldıkları eğitimlerle askeri, idari ve eğitim alanlarında istihdam edilmiştir.

II. Abdülhamid döneminde merkez ve taşra teşkilatlarında görev yapan personelin istihdam süreçlerine ilişkin bilgilerini kontrol altında tutmak adına oluşturulan Sicill-i Ahvâl Komisyonu bürokraside yapılan yeniliklere bir yenisini daha eklemiştir. Komisyon tarafından tutulan Sicill-i Ahvâl Defterlerinde memurların kimlik bilgileri, yeterlilikleri, görev süreçlerine ilişkin çeşitli bilgiler kayıt altına alınmıştır. Sicill-i Ahvâl Defterleri'nde 1879-1909 yılları arasında görev yapan memurların bilgileri yer almaktadır. Şahısların bilgileri daha sonra yapılan yeniliklerle farklı kalemlerin sicil kayıtlarında devam etmektedir.

Sicill-i Ahvâl Defterleri ile yalnızca şahısların istihdam süreçlerine ilişkin bilgiler değil, aynı zaman da yapılan yenilikler, dönemin sosyo-ekonomik durumu ve devletin siyasi tarihine ilişkin bilgiler de elde edilmektedir. Şahısların görev değişiklikleri lağvedilen ya da yeni teşekkül eden hizmet birimlerine ilişkin bilgiler vermektedir. Almış oldukları maaşlar ya da ödüller dönemin ekonomik durumuna göre değişiklik arz etmiş dönem dönem iniş ya da çıkışlar yaşanmıştır. Görev yerlerinde son dönem Osmanlı toprak kayıtları da gözlemlenmektedir. Defterler son dönem biyografi kaynakları gibi gözükse de aynı zaman satır aralarındaki bilgiler döneme ilişkin devletin birçok alanında bilgiler sunmaktadır.

Kafkasya doğumlu olarak incelenen 158 kişinin sicil kayıtları incelendiğinde Tanzimat sonrası yapılan yenilikler karşımıza çıkmaktadır. Yeni teşekkül eden eğitim kurumlarında eğitim alan Kafkasya doğumlu devlet memurları asil olarak devlet kadrolarında istihdam edilmiştir. Eğitim, idari ve askeri kollarda hizmet veren Kafkas coğrafyasından göç eden farklı etnik yapıya sahip bireyler sicil kayıtlarında yer almıştır. Şahısların almış olduğu eğitimler, maaşlar, cezalar, istihdam alanları, rütbe ve ödülleri sicil defterlerinde gözlemlenmiştir.

Sicil kayıtlarında yer alan bilgilere göre üç memurun emekli olduğu ve yedi memurun ise vefat ettiği bilgisi yer almaktadır. Diğer 148 memurun yeni oluşturulmuş olan müstakil olarak ilgili kalemin sicil kayıtlarında bilgilerinin tutulmaya devam etmesi muhtemeldir.

Osmanlı Devleti'nin muahcirleri en kısa zamana topraklarında iskân etme politikaları ve Tanzimat'ın ilanı ile yapılan yenilikler Kafkas milletlerinin kimi zaman bazı menfi durumlar yaşansa da kısa süre içerisinde toplumda yer almaya başarabilmiştir. Buna göre aldıkları eğitimler bürokraside dahi yer almayı başarabilmiş göçmen halk çiftçilik, esnafılık gibi kollarda da topluma hizmet etmiştir. Günümüze değin birçok sahada hizmet sağlayan Kafkas muhacirleri toplumun içerisinde var olmaya devam etmektedir. Gerek incelenen sicil kayıtları gerekse diğer biyografik arşiv malzemeleri ya da müstakil biyografik eserler incelendiğinde de çalışma kapsamında incelenen şahısların iz takibi yapılarak günümüze değin bilgiler elde edilebilir.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV BELGELERİ

B.O.A DH. SAİD. d. 1 (Defter No) /1052 (Gömlek No).

B.O.A. DH. SAİD. d. 2/262;530.

B.O.A. DH. SAİD. d. 4/456; 678; 956.

B.O.A. DH. SAİD. d. 6/51.

B.O.A. DH. SAİD. d. 7/609.

B.O.A. DH. SAİD. d. 9/103.

B.O.A. DH. SAİD. d. 10/47;769; 937; 955.

B.O.A. DH. SAİD. d. 11/475.

B.O.A. DH. SAİD. d. 13/445.

B.O.A. DH. SAİD. d. 15/165.

B.O.A. DH. SAİD. d. 19/261.

B.O.A. DH. SAİD. d. 20/427.

B.O.A. DH. SAİD. d. 22/317.

B.O.A. DH. SAİD. d. 23/65.

B.O.A. DH. SAİD. d. 24/311.

B.O.A. DH. SAİD. d. 25/449.

B.O.A. DH. SAİD. d. 26/229.

B.O.A. DH. SAİD. d. 27/177.

B.O.A. DH. SAİD. d. 28/111; 337.

B.O.A. DH. SAİD. d. 34/317.

B.O.A. DH. SAİD. d. 35/101.

B.O.A. DH. SAİD. d. 40/173; 353; 365.

B.O.A. DH. SAİD. d. 41/405.

B.O.A. DH. SAİD. d. 42/51; 63; 383; 393.

B.O.A. DH. SAİD. d. 45/133.

B.O.A. DH. SAİD. d. 50/291.

B.O.A. DH. SAİD. d. 52/353.

B.O.A. DH. SAİD. d. 53/385.

B.O.A. DH. SAİD. d. 55/325; 395.

B.O.A. DH. SAİD. d. 58/135.
B.O.A. DH. SAİD. d. 59/271.
B.O.A. DH. SAİD. d. 60/77; 203; 251.
B.O.A. DH. SAİD. d. 61/51; 169; 215.
B.O.A. DH. SAİD. d. 63/169.
B.O.A. DH. SAİD. d. 64/299; 481.
B.O.A. DH. SAİD. d. 65/337.
B.O.A. DH. SAİD. d. 66/471.
B.O.A. DH. SAİD. d. 67/109.
B.O.A. DH. SAİD. d. 69/425.
B.O.A. DH. SAİD. d. 71/367; 405.
B.O.A. DH. SAİD. d. 72/85; 135; 171; 355; 437.
B.O.A. DH. SAİD. d. 74/33; 143.
B.O.A. DH. SAİD. d. 76/57.
B.O.A. DH. SAİD. d. 77/77; 299; 421; 427.
B.O.A. DH. SAİD. d. 79/469.
B.O.A. DH. SAİD. d. 80/375; 471.
B.O.A. DH. SAİD. d. 81/105; 279.
B.O.A. DH. SAİD. d. 82/83; 407.
B.O.A. DH. SAİD. d. 84/479.
B.O.A. DH. SAİD. d. 87/157.
B.O.A. DH. SAİD. d. 88/ 33; 85.
B.O.A. DH. SAİD. d. 89/383.
B.O.A. DH. SAİD. d. 92/109; 249.
B.O.A. DH. SAİD. d. 93/ 83; 269.
B.O.A. DH. SAİD. d. 94/361.
B.O.A. DH. SAİD. d. 95/113.
B.O.A. DH. SAİD. d. 100/95.
B.O.A. DH. SAİD. d. 102/273.
B.O.A. DH. SAİD. d. 105/459.
B.O.A. DH. SAİD. d. 107/193.
B.O.A. DH. SAİD. d. 108/389.
B.O.A. DH. SAİD. d. 113/77.
B.O.A. DH. SAİD. d. 114/139.
B.O.A. DH. SAİD. d. 115/375.

B.O.A. DH. SAİD. d. 122/149.
B.O.A. DH. SAİD. d. 123/485.
B.O.A. DH. SAİD. d. 124/443; 467.
B.O.A. DH. SAİD. d. 126/35.
B.O.A. DH. SAİD. d. 129/387.
B.O.A. DH. SAİD. d. 130/125.
B.O.A. DH. SAİD. d. 131/169; 221.
B.O.A. DH. SAİD. d. 132/ 121; 457.
B.O.A. DH. SAİD. d. 134/445.
B.O.A. DH. SAİD. d. 136/25; 303.
B.O.A. DH. SAİD. d. 137/193.
B.O.A. DH. SAİD. d. 142/131.
B.O.A. DH. SAİD. d. 143/ 237; 353.
B.O.A. DH. SAİD. d. 144/125; 199; 483.
B.O.A. DH. SAİD. d. 145/277.
B.O.A. DH. SAİD. d. 146/159.
B.O.A. DH. SAİD. d. 150/43; 129; 187; 463.
B.O.A. DH. SAİD. d. 151/339; 305.
B.O.A. DH. SAİD. d. 152/305.
B.O.A. DH. SAİD. d. 153/379; 425.
B.O.A. DH. SAİD. d. 154/125.
B.O.A. DH. SAİD. d. 155/247.
B.O.A. DH. SAİD. d. 157/73; 257; 263.
B.O.A. DH. SAİD. d. 158/363.
B.O.A. DH. SAİD. d. 160/301.
B.O.A. DH. SAİD. d. 161/107; 357; 461.
B.O.A. DH. SAİD. d. 162/341.
B.O.A. DH. SAİD. d. 164/347.
B.O.A. DH. SAİD. d. 167/465.
B.O.A. DH. SAİD. d. 169/159.
B.O.A. DH. SAİD. d. 170/295.
B.O.A. DH. SAİD. d. 171/483.
B.O.A. DH. SAİD. d. 173/105; 405.
B.O.A. DH. SAİD. d. 174/337.
B.O.A. DH. SAİD. d. 175/393; 459.

B.O.A. DH. SAİD. d. 176/391.
B.O.A. DH. SAİD. d. 177/347.
B.O.A. DH. SAİD. d. 181/411.
B.O.A. DH. SAİD. d. 182/225.
B.O.A. DH. SAİD. d. 183/239; 248.
B.O.A. DH. SAİD. d. 185/53.
B.O.A. DH. SAİD. d. 186/32.
B.O.A. DH. SAİD. d. 189/65; 75; 172.
B.O.A. DH. SAİD. d. 200/129.
B.O.A. DH. SAİD. d. 201/471.
B.O.A. Y. PRK. ML. 2/3

B. KİTAP, MAKALE VE ANSİKLOPEDİ MADDELERİ

- Adıgüzel, Yusuf. *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Yayınları, 2016.
- Akyıldız, Ali. *Tanzimat Dönemi Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform: 1836-1856*. İstanbul: Eren Yayıncılık, 1993.
- Akyıldız, Ali. *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.
- Berkok, İsmail. *Tarihte Kafkasya*. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1958.
- Bice, Hayati. *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları, 1991.
- Bilge, Sadık Müfit. “Çerkezler”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. EK-1 287-290. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Bilge, Sadık Müfit. *Osmanlı Çağı'nda Kafkasya 1454-1829*. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2012.
- Çetin, Osman. *Siciller Göre Bursa'da İhtida Hareketleri ve Sosyal Sonuçları (1472-1909)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1994.
- Eryılmaz, Bilal. *Bürokrasi ve Siyaset: Bürokratik Devletten Etkin Yönetime*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2002.

- Findley, Carter V. *Kalemiyeden Mülkiyeye: Osmanlı Memurlarının Toplumsal Tarihi*. çev. Gül Çağalı Güven. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, 1996.
- Habiçoğlu, Bedri. *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve İskanları*. İstanbul: Nart Yayıncılık, 1993.
- Karpat, Kemal. *Osmanlıdan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.
- Köprülü, Orhan F. “Bey”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 6/11-12. Ankara: TDV Yay., 1992.
- Köprülü, Orhan F. “Efendi”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/455-456. Ankara: TDV Yay., 1994.
- Köse, Osman. *1774 Küçük Kaynarca Andlaşması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2020.
- Kütükoğlu, Bekir. “Son Devir Osmanlı Biyografik Kaynakları”, *Vekayi'nüvis Makaleler*, İstanbul: İstanbul Fethi Cemiyeti Yayınları, 1994.
- Manav, Nursel. *Mülkiye Tekaiüd Sandığı Kuruluşu ve Faaliyetleri (1880-1890)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2017.
- Özcan, Abdülkadir. “Paşa”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 34/182-183. Ankara: TDV Yay., 1992.
- Özdemir, Hüseyin. *Osmanlı Devletinde Bürokrasi*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları, 2001.
- Sarınay, Yusuf. vd. *Başbakanlık Osmanlı Arşiv Rehberi*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın Nu:108, İstanbul 2010.
- Sarıyıldız, Gülden. *Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun Kuruluşu ve İşlevi (1879-1909)*, İstanbul: Der Yayınevi, 2004.
- Sarıyıldız, Gülden. “Sicill-i Ahvâl Defterleri”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/134. Ankara: TDV Yayınları, 2009.

- Saydam, Abdullah. *Kırım ve Kafkas Göçleri 1856-1876*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2022.
- Sever, Metin. *Kafdağı'nın Bu Yüzü: Türkiye'deki Kafkas Kökenliler* (İstanbul: Doğan Kitapçılık, 1999.
- Tavkul, Ufuk. *Kafkasya Gerçeği*. İstanbul: Selenge Yayınları, 2007.
- Tural, Erkan. *Son Dönem Osmanlı Bürokrasisi II. Meşrutiyet Dönemi'nde Bürokratlar, İttihatçılar ve Parlamenterler*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2016.
- Ünal, Uğur. *II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Yıldız, Muharrem. *Dünden Bugüne Kafkasya*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları, 2006.
- Yüksel, Ahmet. *Rusların Kafkasya'yı İstilas ve Osmanlı İstihbarat Ağı*. İstanbul: Dergah Yayınları, 2014.

EKLER

EK-1

Hüseyin Sıdkı Efendi

Muhacir-i Çerakiseden müteveffa Abdullah Ağa'nın oğludur.

1272 sene-i hicriyesinde (sene-i mâliye 1271) Kafkasya'da tevlid ettiği nüfûs-ı tezkire-i osmânîyesi sûret-i musaddakasında münderiçtir.

Beşiktaş'ta Tahir Ağa mekteb-i ibtidâîsinde ve saray-ı hümayûn sıbyan mektebinde ve iki sene kadar da mahall-i mezkûr rüşdiye mektebinde mukaddime-i ulûmî-i dînîye ile Arabî'den izhara ve Farisî'den Gülistana kadar tedirisi ve hesap ve coğrafya ve tarih ve kavâid-i osmanîye tahsil edip Türkçe kitâbet eylediği tercüme-i hâl varakasında muharrerdir. Zikrolunan sıbyan mektebinin 25 Cemâziyelevvel 1291 tarihli şahadetnamesiyle 17 Nisan 1305 tarihli ve 193 numaralı nahiye müdürlüğü intihabnamesine haizdir. 1300 senesi Ramazan-ı şerifinin 9'unda (1 Temmuz 1299) 500 guruş maaşla İzmit sancağı nüfûs memuriyetine bi't-tayin 1308 senesi Şâbanının 6'sında (5 Mart 1307) 480 guruş maaşla Taraklı nahiyesi müdüriyetine tahvil-i memuriyet ve Ramazan-ı şerifinin 18'inde (15 Nisan 1307) vazifesine mübaşeret edip 1309 senesi Rebûlevvel selhinde (21 Teşrînievvel 1307) yine mezkûr maaş ve becayiş sûreti ile Akhisar nahiyesi müdüriyetine nakil edilmiştir. Geyve kazası kaymakamlığından yazılan mülâhazada mûmâ-ileyhin liyakati ve istikameti tasdik kılınmıştır. Zikrolunan memuriyetlerde müddet-i istihdam ve mikdar-ı maşatıyla keyfiyet-i nakli ve tahvili ve beratı ve nüfûs-ı memuriyetiyle Taraklı nahiyesi müdüriyetinde hıdemat-ı hasenesi görüldüğü İzmit sancağı meclis idaresinin 3 Nisan 1307 ve Vezirköprü kazası meclis idaresinden musaddakan Taraklı nahiyesi meclis idaresinde 24 Teşrînievvel 1307 tarihli mazbataları sûret-i musaddakalarıyla sicill-i nüfûsu ve memuriyet-i kalemi müdüriyetlerinin 27 Temmuz 1315 tarihli tezkire-i mezidesinde ve tarih ve mahall-i viladeti nüfûs-ı tezkire-i osmânîyesi sûret-i musaddakasından anlaşılıp evrak-ı mezbûre mekteb-i sıbyan şahadetnamesi nahiye müdürlüğü intihabnamesi sûret-i musaddakalarıyla tercüme-i hâl varakasıyla birlikte hıfz edilmiştir. Fî 2 Zilkade 1317-19 Şubat 1315.

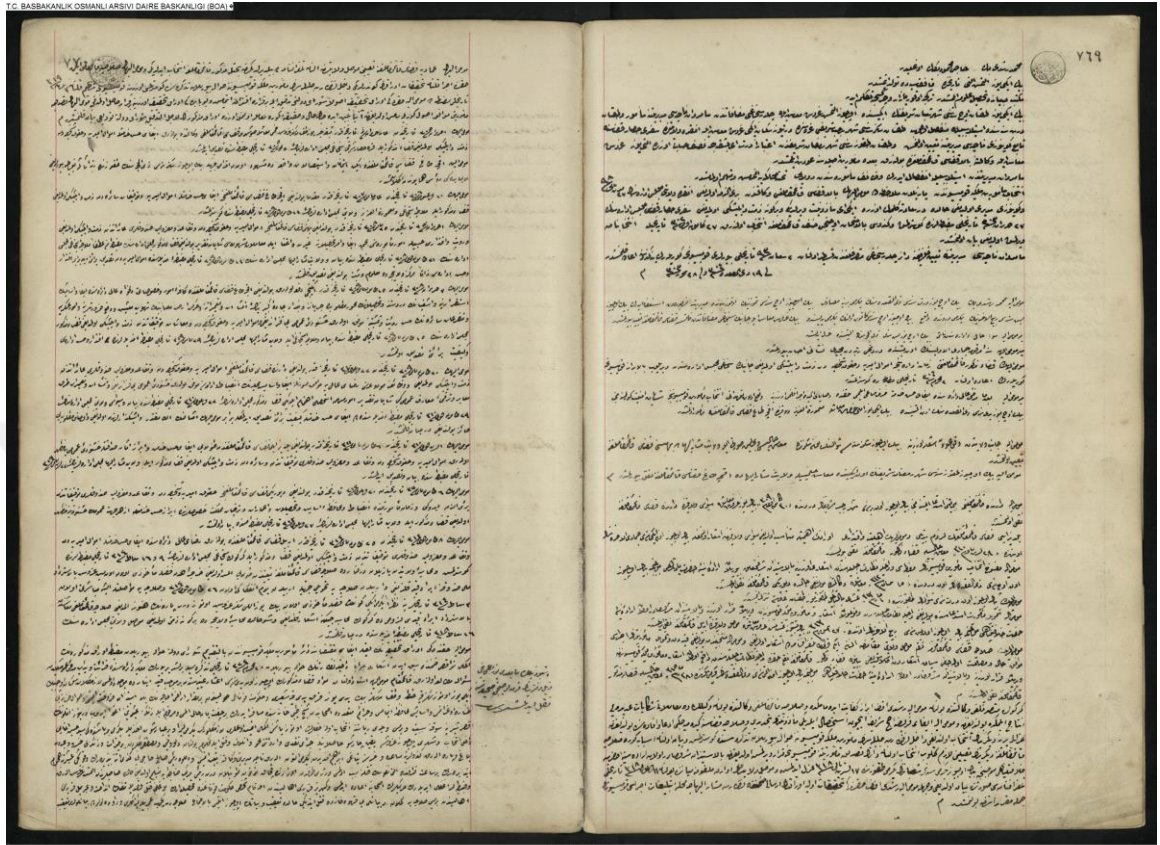
Mûmâ-ileyh 1313 senesi Recebinin 12'sinde 480 guruş maaşla Akyazı nahiyesi müdüriyetine tahvil-i memuriyet edildiği memuriyet kalemi müdüriyetinin 24 Mayıs 1317 tarihli tezkire-i cevabiyesiyle gösterilmiştir.

Şeref sadır olan 16 Şubat 1316 tarihli irade-i seniyye-i hazreti hülaki padişahi celiline tevkifen mûmâ-ileyhin mekteb-i mülkiye-i şahanede imtihanı bi'l-icra terfian sınıf-ı kesb-i istihkak edildiğinden ale'l-usul üçüncü sınıf kaymakamlık intihabnamesi itası mezbûr nezâret-i celîlenin 19 Mayıs 1317 tarihli ve 271 numaralı tezkiresiyle bildirilmekte memuriyet-i mülkiye komisyonunca tanzim kılınan 159 numaralı ve 29 Mayıs 1317 tarihli üçüncü sınıf kaymakamlık intihabnamesi mûmâ-ileyhe ita kılınmıştır.

EK-2

Mehmed Rüşdü Bey

B.O.A. DH. SAİD. d. 10/769.

Hacı Mahmud Bey'in oğludur.

1266 tarihinde Kafkasya'da tevli'd etmiştir.

Mekteb-i Sıbyan'da tahsil-i ulûm almıştır. Türkçe okuyazar ve Çerkezce tekkellüm eder.

1293 senesi şehr-i Şâban-ı şerifinin 2'sinde 360 gurus maaş ile Çıldır sancağı muzâfâtında Namervan nahiyesi müdürlüğüne memur ve 1294 senesinde istila sebebiyle munfasıl olup 1298 senesi şehr-i Receb-i şerifi guresinde 482 gurus maaş ile Ankara vilâyetinde Seferihisar kazasına tabi Günyüzü nahiyesi müdürlüğüne tayin olmuş ve 1299 senesi şehr-i Ramazan-ı şerifinden itibaren dört ay başkaca nısıf hesabı üzere 600 gurus maaş ile vekâleten Bâlâ kazası kaymakamlığında bulunarak badehu memuriyet-i asliyesine avdet eylemiştir.

Memuren müdüriyetinden istila sebebiyle infisal ederek vazâif-i memuresinden dolayı taht-ı muhakemeye alınmamış ve müttehim olmamıştır.

İntihab-ı Memuriye-i Mülkiye Komisyonunda yazılan mülâhazada mûmâ-ileyhin Bâlâ kazası kaymakamlığı vekâletinden berû'z-zimme olduğu Ankara vilâyet-i meclis-i idâresince 27 Teşrinisâni 1296 ve Günyüzü müdürü olduğu halde Dersâdet'e gelmek üzere iki mezuniyet verildiği ve bir gün zimmet ve ilişiği olmadığı Seferihisar kazası meclis-i idaresinin 27 Haziran 1303 tarihli mazbatalarında gösterilmiş ve kendisi bi'l-imtihan üçüncü sınıf kaymakamlığa intihâb olarak 27 Kânunuevvel 1303 tarihli intihâbname verilmiş olduğu beyan olunmuştur.

Narman nahiyesi müdüriyetine tayin kılındığına dair Çıldır sancağı mutasarrıflığına tasdir olunan 6 Nisan 1296 tarihli buyruldu komisyonca görülerek yine Günyüzü'ne iade kılınmıştır. Fî 19 Zilkade 1304 ve fî 28 Temmuz 1303.

Mûmâ-ileyh Mehmed Rüşdü Bey 1304 senesi Zilkadesinin 21'ine müsadif 1303 senesi Temmuzun 30'unda müdüriyet-i mezkûreden istifa ederek 1305 senesi Rebûlâhîrinin 24'ünde vâki 1303 senesi Kânûnevvelinin 27'sinde 1000 guruş maaş ile Canik sancağı muzâfâtından Fatsa kazası kaymakamlığına tayin buyurulmuştur.

Mûmâ-ileyh sû-i hâl ve idaresinden nâşi 1305 senesi Zilhiccesinin altısında azil edilmiştir.

Mûmâ-ileyh sene-i merkum Cemâziyelevveliyesinin 15'inde dördüncü rütbeden mecîdî nişânı ihsân buyurulmuştur.

Mûmâ-ileyh kaza-i mezkûr kaymakamlığını zaman idaresince emvâl-i emîrîye ve hukuk-ı şahsiyeden zimmet ilişiği olmadığı Canik sancağı meclis-i idaresinden verilip bi'l-ibraz komisyonca görülerek iade olunan 6 Muharrem 1306 tarihli mazbatada gösterilmiştir.

Mûmâ-ileyh badema merzat-ı âli dairesinde îfâ-ı hüsn-i hizmeti sarf-i mesai eylemesi hakkında vesâyâ-ı ekde icra kılınması üzerine vâki olan nevmidatı inthâb-ı memuriye komisyonunca şâibe emniyet görülmesiyle 1307 senesi Zilkadesinin 16'sında 1250 guruş maaşla Mamûretülaziz vilâyetinin Akçadağ kazası kaymakamlığına memur olmuştur.

Mûmâ-ileyh canib-i vilâyetinde vuku bulan işâr üzerine 1308 senesi Şevval'ının 18'inde maaş-ı haliye ve becâyîş ile sûretiyle velâyet-i muşârûn-ileyh de Besni kazası kaymakamlığına tayin olunmuştur.

Mûmâ-ileyh 1309 senesi şehr-i Ramazan-ı şerifinin 12'sinde maaş-ı haliyesiyle vilâyet-i muşârûn-ileyhte Akçadağ kazası kaymakamlığına nakil buyurulmuştur.

Mûmâ-ileyh Darende kaymakamlığına becâyîş istida etmesine mebni 1311 senesi şehr-i Receb-i şerifinin dördünde (30 Kânûnuevvel 1309) 1100 guruş maaşla Sivas vilâyetinin Darende kazası kaymakamlığına nakil olunmuştur.

Yıldızeli kazası kaymakamlığının lüzum-ı bedeli ve mûmâ-ileyhin ehliyet ve iktidarı oranın ehemmiyetine münasip olduğu Sivas vilâyetine işâr olunmakta 1312 senesi Cemâziyelâhiresinin yedisinde (27 Teşrînisânî 1310) maaş-ı haliyesiyle kaza-i mezkûr kaymakamlığına nakil buyurulmuştur.

Mûmâ-ileyh mefsuh-ı intihâb-ı memuriye komisyonunun mazbatası ve dahiliye nezâret-i celîlesinin işârı üzerine bi'l-istibzat şeref taalluk buyurulan irade-i seniyye-i hazret-i padişahi mucibince 1313 senesi Zilkadesinin 14'ünde (15 Nisan 1312) maaşıyla vekaletinde bulunduğu halde Divriği kaymakamlığına nakil edilmiştir.

Mûmâ-ileyh 1314 senesi Şevval'ının dokuzunda (1 Mart 1313) öşür bi't-tecil 990 guruş tenzil edilmiştir.

Mûmâ-ileyh tenkil-i memuriyet istidasında bulunduğu dahiliye nezâret-i celîlesinde vuku bulan işâr ve memuriyet-i mülkiye komisyonundan verilen karar üzerine ve bi'l-istibzat şeref sadır olan irade-i seniyye hazret-i hülaki penahi mucibince 1315 senesi Rebûlâhîrinin onunda (27 Ağustos 1313) 1575 guruş maaşla Musul vilâyetinin Erbil kaymakamlığına nakil edilmiştir.

Mûmâ-ileyh Salahiye kazası kaymakamlığına nakil Musul vilâyeti mukavemetine alınan iki kıta telgrafnamede işâr olduğu ve mûmâ-ileyh müntehibinden bulunduğu kayıttan ve tahvil-i memuriyetine icrası muvafık-ı hal ve maslahata olacağı siyâk-ı işârdan anlaşıldığı beyanıyla kaza-i mezkûr kaymakamlığına nakil hakkında dâhiliye nezâret-i celîlesinde vâki olan işâr-ı memurin vekili komisyonunca verilen karar üzerine ve bi'l-istibzat şeref sadır olan irade-i seniyye-i hazret-i hülaki penâhi

mucibince 1316 senesi Zilkadesinin 28'inde (28 Mart 1315) maaş-ı haliyesiyle kaza-i mezkûr kaymakamlığına nakil edilmiştir.

Kerkük mutasarrıflığı vekaletinde bulunan mûmâ-ileyh Rüşdü Efendi ibrâz-ı kifâyet edememekte ve Salahiye kaymakamlığı vekâletinde bulunan vekilliğinde muamelat-ı şikayat-ı adideye intac eylemekte bulunduğundan ve mûmâ-ileyh îfâ-yı hacc-ı şerîf için istihsal edildiği mezuniyetine tecdidi ve Salahiye kazasına gidemeyeceği iddia ve ifadesinde bulunduğundan azillerine diğer beyân-ı intihâb olunduğu dahiliye nezâret-i celîlesinin memuriyet-i mülk komisyonuna havale buyurulan tezkiresinde gösterilmiş ve beyan olunan esbaba göre Salahiye kaymakamlığına diğerinden tayini lazım gelip intihâb olunan zata tasdik memuriyetine komisyonca karar verilmiş olduğuna bi'l-istibzat şeref sadır olan irade-i seniyye-i hazret-i hülaki penahi mucibince 1320 senesi Şubat'ının 29'unda (17 Teşrînisânî 1318) azil edilmiş ve Musul vilâyetinde evrak-ı melfûfe meyânında bulundu. 11 Nisan 1318 tarihli telgrafnamesi sûretinde beyân olduğu vecihle mûmâ-ileyh Rüşdü Efendi hakkındaki tahkikat-ı evveliyeye evrak-ı irsal-i zımnında kaza-i muşârûn-ileyhce mahalline tebliğat icrası komisyona cümle mukarriratında bulunmuştur.

Mûmâ-ileyh İmadiye kazası kaymakamlığına tayini Musul vilâyetinde alınan telgrafnamede bildirildiğinde bahisle mezkûr kaymakamlığa intihâb edildiği ve mûmâ-ileyh Salahiye kaymakamlığı ile hakkında icra kılınan tahkikat idaresine gönderildiği dahiliye nezâret-i celîlesinin memuriye-i mülkiye komisyonuna sual buyurulan tezekküründe gösterilmesi üzerine komisyonca tanzim kılınan 3 Nisan 1319 tarihli mazbatada mûmâ-ileyh hakkındaki evrak-ı tahkika usulen şûra-yı devletçe tetkik ile bir karara iftirak etmemiş ve bu bâbdaki evrak-ı tahkika üzerine bir karar hasıl olmadıkça mûmâ-ileyhin tasdik-i memuriyetine muvafık usul görülememiş olduğuna atiyen tebeyyün edecek hal ve hakikate göre muamele olunmak üzere evrak-ı mezkûrenin li-ecel tetkikatı şûra-yı devlete tevdi-i beyan kılınmıştır.

Mûmâ-ileyh 1 Haziran 1305 tarihinden 31 Haziran 1305 tarihine kadar başkaca 198 gurusu halis maaşla Suşehri kazası kaymakamlığı vekaletinde bulunarak îfâ-yı hüsn-i hizmetle emvâl-i emîriye ve hukuk-ı şahsiyeden zimmet ilişkisi olmadığı kaza-i mezkûr ile Karahisar-ı Şarki sancağı meclis idarelerinin 5 Temmuz 1305 tarihli mazbatasında tasdik edilmiştir.

Mûmâ-ileyh Akçadağ kazası kaymakamlığında iken incaname ve ittisalat-ı vakıada meşhud olan ikdâm-ı cihetiyle 1308 senesi Zilhiccesinin dokuzunda rütbe-i sâniye tevciye buyurulduğu ol bâbdaki ruûs-u hümayûndan anlaşılmıştır.

Mûmâ-ileyhin 10 Ağustos 1306 tarihinden 31 Mayıs 1307 tarihine kadar mukaddimen bulunduğu Akçadağ kazası kaymakamlığınca îfâ-yı hüsn-i hizmetle emvâl-i emîriye ve tevfiyat-ı sâireden zimmet ve ilişiği olmadığı kaza-i mezkûre ile Malatya sancağı ve Mamûretülaziz vilâyeti meclis-i idaresince 14 Kanunievvel 1309 tarihinde mazbatasına gönderilmiştir.

Mûmâ-ileyhin 1 Haziran 1307 tarihinden 25 Mayıs 1308 tarihine kadar bulunduğu Behisni kazası kaymakamlığınca emvâl-i emîriye ve hukuk-ı şahsiyyeden ve tekâüd ve mazuliyet sandıkları aidatından zimmet ilişiği olmadığı ve rüyet ve iktidarı hasebiyle umûr-ı memuresince hüsn-i îfâ ve emr-i tahsîlata gayret ve ağnâ ile muamelat-ı meşhudesi ve şayan-ı takdir bulunduğu kaza-i mezkûr meclis-i idaresinin mazbatasına atfen Malatya sancağı meclis-i idaresinden 21 Kânûnuevvel 1308 tarihli mazbatasında beyan ve vilâyet-i muşârûn-ileyh meclis idaresinden 15 Kânûnuevvel 1309 tarihli mazbata-yı mezidesinde emvâl-i emîriyeden tasdik ve berâtı ile beraber iktidar ve hüsn-i idaresi zaten mezkûr vilayetçe de malum ve müsebbit bulunduğu tasdik kılınmıştır.

Mûmâ-ileyh 6 Haziran 1308 tarihinden 15 Kânunusani 1309 tarihine kadar ikinci defa olarak bulunduğu Akçadağ kazası kaymakamlığında kâffe-i umûr-ı hususat-ı lede'l-heva-yı âli dairesinde îfâ ve asayişin istikrarına ve eşkıyanın derdestine ve tahsilatın mahv ve matlubenin ceryan ve Bağdad cadde-i kebirinin inşaat ve tamiratına ve herkes arz-ı mazabıtının sehvine müsebbit def-i zaruratlarına umûr-ı askeriye ve münfirat-ı saireden hüsn-i rüyet ve temşiyetine muvafık olarak hoşnud-ı umûmîye kazandığı ve emvâl-i emîriye ve hukuk-ı şahsiyeden ve maaşat tevkiyatından zimmet ve ilişiği olmadığı kaza-i mezkûr meclis-i idaresinden 15 Kânûnusânî 1309 tarihli mazbatasında beyan ve Malatya sancağı vilayet-i muşârûn-ileyh meclis-i idaresinden 19 Mayıs 1310 tarihli mazbata-yı mezidesinden ve iktidar ve hüsn-i idaresi ve keyfiyet beratı tasdik olunmuştur.

Mûmâ-ileyh 20 Kânûnusânî 1309 tarihinden 22 Eylül 1310 tarihine kadar bulunduğu Darende kazası kaymakamlığınca emvâl-i emîriye ve hukuk-ı şahsiyeden tekâüd ve mâzûliyet sandıkları aidatından zimmet ve ilişiği olmadığı ve vazâif-i müddeası rızâ-

i âliye muvafık sûretle ifa ve asayiş-i mahalliye'nin inzibat-ı idamesine muvafık olarak hoşnud-ı umûmîye kazandığı ve inşaat ve tamirat ve turuk-ı maâbir ve terk-i maârif umumu gibi şâyân-ı takdir umûr-ı mühimme istihsal-i ihtimam eylediği kazayı mezkûre meclis-i idaresinden 22 Eylül 1310 tarihli mazbatasında beyan ve Sivas vilâyeti meclis-i idaresinden 29 Kânûnuevvel 1310 tarihli mazbata-yı mezîdesinden îfâ-yı hüsn-i hizmetle keyfiyet berâtı tasdik edilmekle beraber mûmâ-ileyhin emsalinin en muktedir işgüzarlarından olduğu ve evsâf-ı matlubiye'ye haiz bulunduğu dermiyan kılınmıştır.

Mûmâ-ileyhin 1 Teşrînievvel 1310 tarihinden 6 Kânûnusânî 1311 tarihine kadar bulunduğu Yıldızeli kazası kaymakamlığından dolayı îfâ-yı hüsn-i hizmet ve îbrâz-ı asâr-ı sadakatle hoşnudiye-i umûmîye mazhar olarak emvâl-i emîriye ve hukuk-ı şahsiyece tekâüd ve mâzûliyet sandıkları tevfikatından ve saireden zimmet ve ilişkisi olmadığı kaza-i mezkûr ile vilâyet-i muşârûn-ileyh meclis-i idaresinden 22 Teşrînisânî 1319 tarihli mazbatasında beyan ve tasdik edilmiştir.

Mûmâ-ileyhin 6 Kânûnusânî 1311 tarihinden 20 Eylül 1313 tarihine kadar bulunduğu Divriği kazası kaymakamlığına hukuk-ı emiriye ve şahsiyeden tekâüd ve mâzûliyet sandıkları tevfikatından berî'z-zimme idüğü zaman-ı memuriyetinde inzibat ve muhafaza-ı asayiş tahsilat ve imarat ve terfiyat hususlarından îbraz-ı hüsn-i hizmetle ezher cihette umûmun hoşnudiyetine mazhar olduğu kaza-i mezkûr ile vilâyet-i muşârûn-ileyh meclis-i idaresinden 27 Teşrînievvel 1313 tarihli mazbatasında beyan olunmuştur.

Mûmâ-ileyhin 8 Kânûnuevvel 1313 tarihinden 25 Kânûnusânî 1314 tarihine kadar Erbil kazası kaymakamlığında bulunarak rıza-yı âli dairesinde îfâ-yı hüsn-i hizmetle emvâl-i emiriyeden ve tekâüd ve mâzûliyet sandıkları tevkifatından zimmet ve ilişkisi olmadığı kaza-i mezkûr ile Kerkük sancağı meclis idaresinden 9 ve 12 Şubat 1314 tarihli mazbatalarda gösterilmiş ve muhasebe-i vilayetten yazılan derkenarda Salahiye kazası kaymakamlığına tayininden dolayı almış olduğu harcırahdan fazla mehuzu olan 15 gurusu bi'l-istirdat mal sandığına îrad-ı kayd kılındığı Erbil'den Salahiye'ye tahvili cihetiyle Erbil'den yevm-i infikakı olan 26 Kânûnuevvel 1314 ve Salahiye'ye muvasalatla işe mübaşeret-i olan 6 Şubat 1314 tarihine nazaran 22 günlük fazla mehuzu olan 1158 gurusu 34 paranın henüz almadığı Salahiye kaymakamlığı maaşından bi'l-istirdat îrad-ı kayd-ı lüzumuda Kerkük muhasebeciliğine işâr

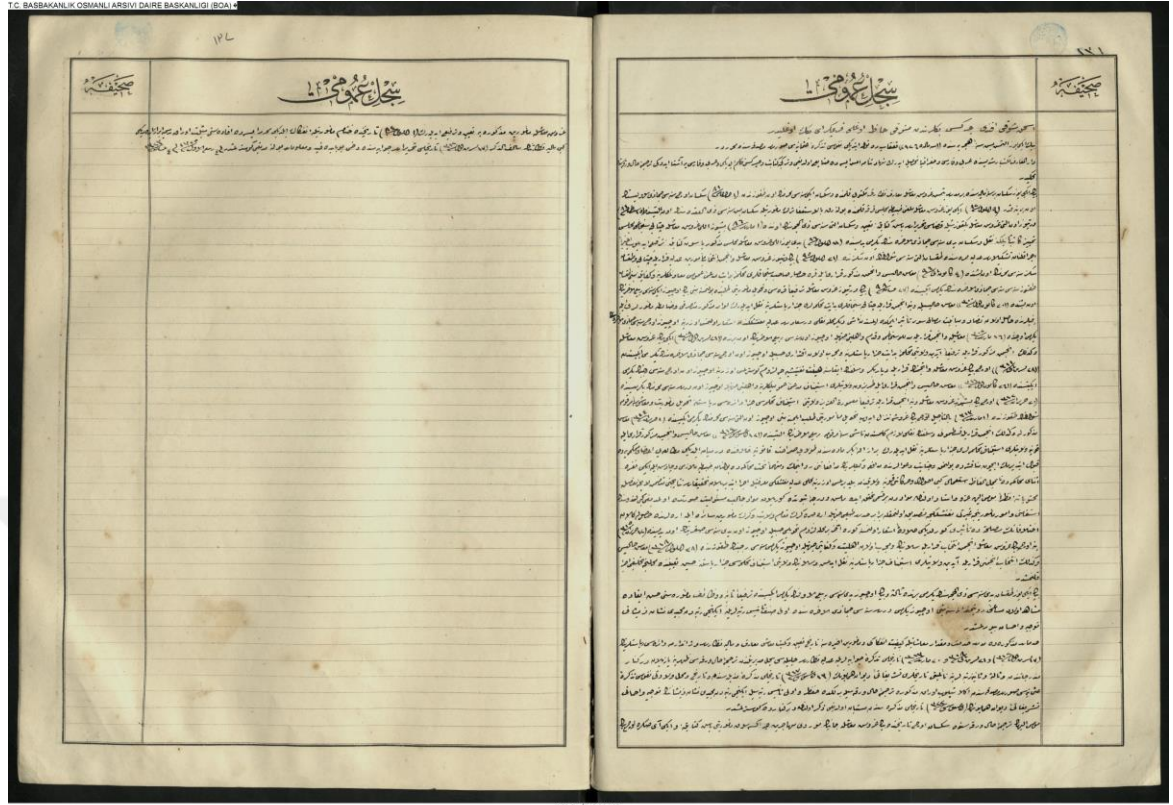
kılındığı ve şu halde muhasebe-i vilayetçe de bir gün zimmeti olmadığı Musul vilayeti meclis-i idaresinden 16 Şubat 1318 tarihli mazbata-yı mezidesinde dermiyan kılınmıştır.

Mûmâ-ileyh hakkındaki evrak-ı tahsisanın îfâ-yı muktezasına dair memurin-i mülkiye komisyonundan bi't-takdim şûrâ-yı devlete havale buyurulan mazbata-yı evrak-ı mezkûrenin ikmal-i tevkifi zımında sebk eden işâra cevaben dâhiliye nezâretinden havale buyurulan 10 Muharrem 1322 tarihli tezkiresine birleştirilen mülkiye dairesinde fûrat ve bidayet müddeiumûmîliğinden sual-i mutalaa olunarak kaymakam mûmâ-ileyhe isnad olunan mevadd-ı kaza-i mezkûrun 1317 senesi aşâr ve raiyyesinden ber-mucib-i kayd-ı ambarda mevcut olması lazım gelen 83.238 kıyye hıтта ve 98.747 kıyye şiiri ve hükümet konağı havaliyesinden bir mikdar arazî-i haliyemim bi'l-istibzat fûruht eylemiş emvâl-i hazırasına uğraması ve asayiş-i muhafaza etmemiş ve cerâim müteaddi de ashabından Şehabettin hanesinde misafir ederek bir çift yan halı almış merhum ile Zengine aşiretine iğva edip 400 atlının Kasr-ı şirine sevkine sebebiyet ve 20'si belediye riyasetine intihab olunacakların 30 yaşını etmiş olmaları lazım gelirken 20 lira ve bir aba rüşvet ahzıyla 21 yaşındaki Seyyid Hüseyin ağayı dahil-i intihab ve şehri 300 guruşa bakıyye-i çarşı hasılatıyla ceza-i nakdi varidatını mahv ve itlaf ve katil ile mahkum bulunan ve Derviş ve Mustafa Bekir'den bir fûrat ve Zengin'li Hüsrev ve Abid'den bağ ve para alarak kendilerine müsaade ve hırsız nebagat İbrahim Efendi'den 20 altın alarak nahiye müdürü vekaletine tayin olunmuş Dudullu reisi Salih Hacıyı kendi atına bindirerek Kuşcu aşiretine hücum ettirerek bir saat zarfında altı nüfusun katline sebep olmuş ve zira tarafından üzerinde kaçak tütün toplatılan dört reis merkeb-i zabtiyeye teslim olduğu halde sahiplerinden 60 guruş alarak ve zabıtalara iğfal edilerek merkeblerin ashabına iade edilmiş Kehriz karyesi ahalisinden Ahmed nâm şahsı hükümet konağında tahsildarın oğlunu katl kastıyla tefennün-i endahat ve Abril karyesi ahalisinden birisi Salahiye'ye gelen bir yayanı kahvehanede katlettiği halde takip ve yayanın 360 bi'l-cenah Salahiye'den geçip Abril'e gönderildikleri ve Darendelilerin yayanlıları takibi...

İşbu zeylin mabadi 150'inci zeyl defterinin 43'üncü sayfasına nakil edilmiştir.

EK-3

İshak Şevki Efendi

B.O.A. DH. SAİD. d. 142/131.

Çerkez beylerinden müteveffa Hazoğlu Kırımğiray Beyi'nin oğludur.

1265 sene-i hicriyesinde (sene-i mâliye 1265) Kafkasya'da tevliğ ettiği nüfûs-ı tezkire-i osmânîyesi sûret-i musaddakasında muharrerdir.

Dârülmaârif mekteb-i rüşdiyesinde Arabî ve Farisî ve Coğrafya tahsil ederek şahadetname almış ise de zayi olduğu ve Türkçe kitâbet ve Çerkezce tekellüm eylediği ve Arabî ve Farisî'ye aşina idüğü tercüme-i hâl varakasında mukayyedir.

1281 sene-i mâliyesinde bir müddet 75 guruş maaşla maârif nezâreti mektûbî kaleminde 1282 senesi Muharreminin 19'undan (1 Eylül 1281) 1283 senesi Cemâziyelevveliyesinin 11'ine kadar (9 Eylül 1282) 200 guruş maaşla mülga zabıta meclis fırka kaleminde bulunarak bi'l-istifa terk-i memuriyetiyle 1285 senesi Zilkadesinin 16'sında (1 Şubat 1284) ve 416 guruş maaşla Beykoz-Şile kazası tahrirat baş kitâbetine tayin ve 1286 senesi Zilhiccesinin 10'unda (1 Mart 1286) 550 guruş maaşla Çatalca sancağı meclis-i temyiz katib-i saniliğine nakil ve 1287 senesi

Cemâziyelâhiresinin 27'sinde (11 Eylül 1286) 750 guruş maaşla meclis-i mezkûr sevk kitâbetine terfî edilip ahiren icra kılınan teşkilat-ı adliye sırasında 1296 senesi Şevvalinin 18'inde (21 Eylül 1295) 1400 guruş maaşla ve encümen-i intihab-ı memuriyet-i adliye kararıyla Çatalca ve 1298 senesi Muharreminin 15'inde (4 Kânûnusânî 1296) maaş-ı halisiyle encümen-i mezkûr kararıyla Karahisar-ı Sahib sancakları mahkeme-i bidayet müddeiumûmî muavinliklerine ve kifayetine mebni 1299 senesi Cemâziyelâhiresinin 22'sinde (27 Nisan 1298) 1400 guruş maaşla terfian Karesi ve tahvil-i memuriyeti talebinde bulunmasına mebni 1302 senesi Rebûlâhîrinin 15'inde (20 Kânûnuevvel 1300) maaş-ı halisiyle ve yine encümen kararıyla Çatalca sancakları bidayet mahkemeleri ceza riyasetlerine nakil edilerek liva-yı mezkûr mutasarrıfı ve zabıta memurları ile beyyinlerinde hasıl olan tezat ve mebanit-i musalaha sur-ı tesir eylemekte olmasından nâşî diğer mahalle nakli Dersaadet adliye müfettişliğinden işâr olunması üzerine 1303 senesi Cemâziyelâhiresinin 23'ünde (16 Mart 1306) maaşıyla ve encümen kararıyla Midilli sancağı ve kıdem ve ehliyeti cihetiyle 1310 senesi Rebûlâhîrinin 11'inde (21 Teşrînievvel 1308) 2000 guruş maaşla ve günlük encümen-i mezkûre kararıyla terfian Aydın vilayeti mahkeme-i bidayet ceza riyasetlerine ve mücerrib olan iktidarı hasebiyle 1313 senesi Cemâziyelâhiresinin 22'sinden (28 Teşrînisânî 1311) 3000 guruş maaşla ve encümenin kararıyla Diyarbakır valiliğinde îfâsına heyet-i teftişiyeye lüzum gösterilmesi üzerine 1313 senesi Recebinin 22'sinde (26 Kânûnuevvel 1311) maaş-ı halisiyle ve encümen kararı ile Trabzon vilayetleri istinaf müddeiumûmîliğine ve ehliyeti cihetiyle 1314 senesi Muharreminin 20'sinde (20 Haziran 1312) 3500 guruş maaşla ve yine encümen kararıyla terfian Mamuretü'l-aziziye vilayetine istinaf mahkemesi ceza dairesi riyasetine tahvil-i memuriyeti ve maaşı ve sene-i merkum Şevvalinin 9'unda (1 Mart 1313) bi't-tecil 3000 guruşa tenzil edip tahvil-i memuriyetini talep eylemesine mebni 1316 senesi Muharreminin 22'sinde (1 Haziran 1314) maaş-ı mezkûrla ve günlük encümen kararıyla Kastamonu valiliğine nakli lazım gelmesinden nâşî sene-i merkum Rebûlâhîrinin 6'sında (12 Ağustos 1314) maaş-ı halisiyle ve encümen-i mezkûr kararı ile Konya vilayetleri istinaf mahkemeleri ceza riyasetlerine nakil edilerek biraz 52'inci maddesinden dolayı sarahat-ı kanuniye hilafında dermiyan eylediği mütalaayı aza-yı mahkemeyede kabul ettirmek için münakaşa da bulunmak ve cinayet ve avallerinde müdafaa vekillerinin müdafaatını reddetmek ve müttehimen taht-ı muhakemede

bulunan zabıta mülazımı ve çavuş ile iki nefere esna-yı muhakemede taaccül istimali gibi ahvâl ve hareketi Konya vilayetinden bildirilmesi üzerine mahall-i adliye müfettişliği maarifetiyle icra ettirilen tahkikat-ı netaîcine mutazammın layiha-yı mufassal mahtubatına nazaran mûmâ-ileyh azv ve isnat olunan mevaddat-ı bir kısmı tahkik edememiş ve derece-i sübutda görülen mevad celbi mesuliyet-i sûrette olmadığı gibi kendisinin istikameti ve umur-ı memuriyetçe gayreti müfettişlikçe tasdik olunmakla beraber müddet-i tabî-i cihetiyle ara sıra gerek makam-ı vilayet ve gerek memuriyet-i saire ile aralarında hasıl gelen ihtilafâtın maslahata da tesiri görüldüğü ilaveten işar olunmasına göre ahz bir mahalle lüzum-ı tahvil-i hasebiyle 1317 senesi Saferinin 17'sinde (12 Haziran 1315) yine 3000 gurus maaşla encümen-i intihab kararıyla Selanik ve mücerrib olan ehliyet ve kifayeti cihetiyle 1320 senesi Recebinin 9'unda (28 Eylül 1318) maaş-ı halisiyle ve günlük intihab-ı encümen kararıyla Aydın vilayetleri isitnaf ceza riyasetlerine nakil edilmesi ve Selanik vilayeti istinaf mahkemesi ceza riyasetine hüsn-i tabiyetinde mahallince tahlifi icra kılınmıştır.

1297 senesi Zilhiccesinin 21'inde sâlise ve 1307 senesi Rebûlevvelinin 22'sinde terfian sâniye ve vazâif-i memuresini hüsn-i îfâda müşahit olan mesaî-i rütbesine mebni 1324 senesi Cemâziyelâhiresinde ûlâ sınıf-ı sâniye rütbeleriyle ikinci rütbeden mecîdî nişân-ı zîşânı tevciye ve ihsan buyurulmuştur.

Hıdemât-ı mezkûrede müddet-i hizmet ve mikdar-ı maaşatıyla keyfiyet-i infikakı memuriyet-i ahiresine tarih-i tayini ve kemiyet-i maaşı maarif ve mâliye nezâretinden ve jandarma dairesi riyasetlerinin 17 Teşrînievvel 1312 ve 21 Teşrînisânî 1308 ve 20 Mart 1313 tarihli tezkire-i cevabiyeleriyle adliye nezâret-i celîlesi sicil müdüriyetinin tercüme-i hâl varakası zahirine yazılan derkenar-ı münderic'atından ve sâlise ve sâniye rütbelerine nailiyet-i tarikleri teşrifatı ve duyun-ı umûmîyenin 13 Ağustos 1317 tarihli tezkire-i mezilesinden ve tarihi ve mahall-i vilayeti nüfûs-ı tezkire-i osmânîyesi sûret-i musaddakasından anlaşılıp evrak-ı mezkûre tercüme-i hâl varakasıyla birlikte hıfz ve ûlâ-yı sani rütbesiyle ikinci rütbeden mecîdî nişân-ı zîşânının tevciye ve ihsanı teşrifat-ı duyun-ı umûmîyenin 5 Ağustos 1322 tarihli tezkiresinde müsteban olduğu zikrolunan ve derkenarda gösterilmiştir.

Mûmâ-ileyhin tercüme-i hâl varakasında 1283 tarihinde 1000 guruş maaşla Canik mevrud-ı muhaciriye-i Çerakise sevk-i memuriyeti baş kitâbetine ve iki ay sonra 3000 guruş maaşla memuriyet-i mezkûreye tayin ve terfi edilerek 1 Eylül 1284 tarihinde hitam-ı memuriyetiyle infıkak eylediği muharrir ise de ifadesini müsebbit evrak-ı resmiye ibraz etmediği gibi mâliye nezâretinin sâlifü'z-zikir 17 Teşrînevvel 1312 tarihli tahrirat-ı cevabiyesinde dahi bu babda kayıt ve malumat bulunamadığı gösterilmiştir. Fî 4 Rebîülevvel 1325-4 Nisan 1323.

